

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

1'2011 ГОДИНА XVIII

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVIII. 1'2011

ГЛАВЕН РЕДАКТОР **АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА**
РЕДАКТОР **ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ**. КОРЕКТОР **АНЕЛИЯ ГОРАНОВА**
РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: **АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ**, **АНЕТА ДОНЧЕВА**,
АНИ ГЕРГОВА, **АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА**, **БОРЯНА ХРИСТОВА**,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, **ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА**, **ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА**,
НИНА ШУМАНОВА, **СТОЯНКА КЕНДЕРОВА**
ДИЗАЙН **АНИ КОЛЧЕВА**. ПРЕДПЕЧАТ **ВАСИЛКА СТЕФАНОВА**
ПЕЧАТНИ КОЛИ 5. ФОРМАТ 16/70/100. ТИРАЖ 360.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304, 206).
E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ, СОФИЯ 2011
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

БИБЛИОТЕКА

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.
Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

С ъ д ъ р ж а н и е

Ю б и л е й

ТАТЯНА ЯНАКИЕВА

5 Европейецът в книжовното поле на България

ОЛЯ НИКОЛЧЕВА

10 Спомени за проф. Тодор Боров

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

18 Проф. Тодор Боров в историографията на библиографската наука след 1944 г.

РАЛИЦА ЦВЕТКОВА

22 Приносът на проф. Тодор Боров за развитието на специалност „Архивистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“

КАТЯ СТАНЕВА

39 Как се създава школа?

П р о ф е с и я

АНКА СТОИЛОВА

42 Избрани калиграфски образци и калиграми от арабски ръкописи, съхранявани в НБКМ

МАРИАНА АНГЕЛОВА

52 Плодотворна година за Столична библиотека

С ъ б и т и я

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

53 Международен симпозиум „Одрин в архивните извори на балканските страни“

БОЯНА МИШЧЕВА, ЕЛЕНА УЗУНОВА

55 Етрополската книжовна и калиграфско-художествена школа от XVII век

58 Програма „Глобални библиотеки – България“ стартира в Първомай

М и н а л о

БОГОМИЛА АТАНАСОВА

59 Стиховете на Васил Ив. Стоянов – радост за малки и големи

О т к л и к

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

62 Библиографската наука в България – възникване, утвърждаване и развитие

МАРИЯ МЛАДЕНОВА

64 Библиотечното дело в Силистра

ЕЛИХА ДЕНЕВА

67 Библиографски справки

ЕЛИХА ДЕНЕВА

75 Нови справочници в НБКМ

80 Талон за абонамент на сп. „Библиотека“ за 2011 г.

Проф. Тодор Боров
110 години от рождението му

ЕВРОПЕЕЦЪТ В КНИЖОВНОТО ПОЛЕ НА БЪЛГАРИЯ

110 г. ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПРОФ. ТОДОР БОРОВ

ТАТЯНА ЯНАКИЕВА

На 30 януари 2011 г. се навършиха 110 години от рождението на проф. Тодор Боров. Убедена съм, че той е личност, която ще остане в културната памет на България. Неговата сянка е вградена в красивата белокаменна сграда на Народната ни библиотека – макар да е неин директор само пет години, без неговите усилия тя нямаше да бъде националната библиотека на България, изградена по европейски образец. За своите съратници от Българския библиографски институт той завинаги ще остане Директорът с главна буква, макар след двадесет години упорита работа да е отстранен най-безцеремонно от този пост. Но оставя след себе си истинска научна и практическа библиографска школа. Той е обединителят и вдъхновителят на онзи силен екип от библиографи, които съумяват да издигнат нивото на Института до това на информационните институции в Европа. Той вдъхва увереност на колектива от сътрудници, че репертоарите на българската книга и на българския периодичен печат са паметникът на българското писмено културно наследство, неговата „визитна картичка“, че в съвременния свят текущата национална библиография е „благодат за човечеството“ (както той ще я нарече десетилетия по-късно).

В летописа на Софийския университет името му ще влезе като създател на първата в България специализирана Катедра за подготовка на библиотечно-информационни специалисти и като създател на висшето библиотечно образование в страната. За студентите от Алма Матер (в това число и за пишешата тези редове) той завинаги ще остане „различният професор“ – с ярката папионка върху яката на ризата, с блестящите сини очи, едновременно артистичен и смайващо ерудиран, със слово, което приковава вниманието на студентската аудитория. В продължение на три десетилетия неговите лекции по библиография разтваряха пред жадните за знания младежи „много нови врати“ – познанията на професора обхващаха история, литература, философия и още много други области, той превръщаше библиографското търсене в увлекателно научно приключение.

За онези, които нямат живи спомени от общуването с Тодор Боров, остават неговите книги¹. Той е автор на шест самостоятелни книги, израз на усилията му да осмисли от различни гледни точки процесите, свързани с книгите като феномен на писмената култура, да оцени въздействието им върху духовното развитие на обществото. Неслучайно в заглавията на повечето от тях присъства кодовото за неговия живот понятие „книга“: „Книги, библиотеки, библиография“ (1941, 1947), „Пътят към книгата“, „Живот с книги“ (1973), „Книга и литература“ (1981). Остави ни и възнуващо написаните си спомени „Моят университет“ и „Стъпки по пътя на един дълголетник“ като жива страница от историята на българската култура през XX в.

¹ Наскоро в поредицата „Университетско наследство“ беше включен том с неговите публикации, посветени на библиографията, библиотеките и книгознанието:

Боров, Тодор. Избрани страници / Състав. науч. ред. и встъп. студия Татяна Янакиева. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2009. – 676 с.

Можем без преувеличение да твърдим, че Тодор Боров извървява всички пътища, които отвеждат до книгата. Той се изявява във всички роли, свързани с нея: от журналист до редактор на периодични издания, от наблюдател на книжовния живот у нас до библио-критик, от изследовател на социалната роля на книгата до позицията на теоретик-книговед, за да стигне до собствена визия за книжовната политика на България.

Публикува над 400 приноса в печата. Изследва литературните влияния и взаимодействия на българската с чуждите литератури и рецепцията на чужди писатели в българска среда. Оценките му се опират на прецизни библиографски проучвания за проникването на руската литература от XVIII в. през епохата на Възраждането, за преводите и анализите на писатели като Гогол, Чехов, Гьоте и много други.

Забележителна е и неговата работа като библиограф-изследовател и текстолог. Тодор Боров подготвя през 30-те години на миналия век заедно с Тома Измирлиев първото издание на съчиненията на Христо Смирненски и пръв през 1945 г. поставя въпроса за създаване на специализирана институция², която да събере и проучи архива на поета, да подготви литературни анкети с негови близки и съратници. По настояване на Елин Пелин и съвместно с него подготвя събраните му съчинения, които претърпяват шест издания (1938–1946), а през 1949 г. с постановление на Министерския съвет заедно с Кр. Генов и П. Русев подготвя ново пълно издание на съчиненията на Елин Пелин.

След Втората световна война той е един от немногобройните учени в България, които размишляват³ върху теоретични проблеми на текстологията и на издателската работа и има заслуги за създаване на модерно книгоиздаване и модерни книгоиздателства у нас. Изпълнявайки завета на своя учител, покровител и незаменен приятел проф. Александър Балабанов, Тодор Боров събира в двутомника „Студии, статии, рецензии, спомени“⁴ неговите работи, „пръснати по невъзможен начин във всевъзможни вестници и списания през последните 60–70 години“ и представя неговата автобиография „И аз на тоя свят“ (1979). За гражданската позиция и за усилията на проф. Боров да върне на българската литература умишлено пренебрегвани и несправедливо подценявани автори свидетелства желанието му да се издири и запази творческото наследство на Яна Язова. Неслучайно предговорът му към открития от журналиста Петър Величков роман за Левски на Яна Язова, считан за загубен, е написан от Тодор Боров⁵.

За да очертаем широкия диапазон на научните интереси на Тодор Боров, трябва да изтъкнем, че в българския печат в продължение на повече от половин век именно той промишлява върху важни теоретични проблеми на книгознанието, библиографията, библиотекознанието и за тяхното преподаване като университетски дисциплини. Участва в създаването на десетина периодични издания, някои от които са събитие в българската

² Да изучим Смирненски. // *Хр. Смирненски : 1923–1945 : [Сб.]*. – София. 1945. с. 21.

Непубликувани материали около живота и литературното дело на Хр. Смирненски. // *Христо Смирненски : Ед. бр.* – София, юли 1935. с. 2.

³ Издания на Христо Смирненски. // *Год. Бълг. библиогр. инст.* 5. (1955). 1956. с. 52–101; За изданията и за текста на Ботевите песни. // *Боров, Тодор. Живот с книги*. – София, 1973. с. 227–230; Изданията на Ботевите произведения. // *Христо Ботев. 1848–1948 : Споменна книжка*. – София, 1949. с. 22–23.; Нов оригинал на Ботево писмо. // *Христо Ботев. 2 юни 1876–2 юни 1949 : Ед. бр.* – София, 25 май 1949. с. 3; Благоевото литературно наследство. // *Лит. фронт*. V. № 44. 2 юли 1949. с. 4.

⁴ **Балабанов**, Александър. Студии, статии, рецензии, спомени. Т. 1. Под ред. [с предг.] на Т. Боров. – София. Бълг. писател, 1973. – 692 с. 1 л. портр. – (Библ. Бълг. критици);

Балабанов, Александър Михайлов. Студии, статии, рецензии, спомени. Под ред. [с предг.] на Т. Боров. – София. Бълг. писател, 1973. – (Библ. Бълг. критици)

Т. 2. Студии, статии, пътеписи, писма. [С предг. от Руси Русев] 1978. – 671 с.

⁵ Романът на Левски и неговия създател. // **Боров**, Тодор. Стъпки по пътя на един дълголетник : 1901–1991. – София, 1992. с. 297.

журналистика и наука – „Развигор“, „Българска книга“, „Годишник на Българския библиографски институт“ и други. Редактира повече от 70 библиографски указателя, научноизследователски трудове и практически пособия в областта на библиографията, библиотечното дело, книгознанието, литературната история.

През десетилетията преди Втората световна война той налага на обществото ни дебата за библиографията, взета в най-широк смисъл на думата – като грижа въобще за книгата, като „библиокритика: външна и вътрешна страна, връзка между книгите и история на книгата“⁶. С подкрепата на книгоиздателство „Т. Ф. Чипев“ започва списание „Българска книга“ – модерното, европейско по дух книговедско списание в България, което се представя пред българската публика в 1930 г., посреща се с всеобщо одобрение, получава десетки положителни отзиви и у нас, и в чужбина. Проектът „Българска книга“, макар че няма продължителен живот, очертава насоки за нова културна политика по европейски образец, опираща се на библиокритиката.

Блестящ ерудит, човек който не се страхува да задава трудни въпроси и не търси лесни отговори, в поредица свои творби Тодор Боров размишлява върху темата за вечните книги – и в световната, и в българската литература. Много от въпросите, които той поставя още преди половин век, кореспондират с полемики и дискусии от нашето време – за литературния канон, за новия прочит на автори и творби, за интерпретативната естетика.

За Тодор Боров историята на книгата не може да бъде написана без библиографията. Историкът на българската книга, според Тодор Боров, може да постигне предметност, точност и конкретност в изследването на книжовните явления само ако се опре на статистическите показатели, които библиографията му осигурява. Прочетете студията му „Българската книга“⁷ от 1935 г. и ще се уверите, че той е един от предшествениците на библиометрията у нас, който в историческо проучване използва статистическата библиография като изследователски метод. През 70-те години на миналия век той отстоява ценностно ориентирания модел на книгознанието като наука за книгосъздаването и книгоиздаването, но само на истински нови, оригинални, полезни, нужни книги. Това е смисълът на неговата прощална лекция „И книгознанието е наука“⁸. В дейността на Тодор Боров в областта на библиографията се очертават две направления, които макар и да определят различни перспективи за изследвания и изява, са свързани помежду си.

За него библиографията не е просто практическа дейност по описание на книжнината, но е наука, позиционирана на границата с текстология, книгознание, литературна критика и история. В творческия му път цикълът на библиографско-текстологичното изследване започва с библиографиране на авторски текстове и се затваря с подготовка и издаване на събрани или избрани съчинения. С цяла поредица приноси като „Елин Пелин в началото“, „Литературната дейност на Ал. Балабанов“, „Гогол в България“, „Чехов в България“, „Руската литература на 18. век в България през епохата на Възраждането“ и други той създава уникален и разпознаваем жанр в българската хуманитаристика, който обозначава като „критико-библиографско изследване“, представящо библиографията като знаниева система, която ни отвежда в полето на текстуалния анализ.

Второто направление е свързано с организацията на библиографията като система за достъп до информация. Преди Втората световна война Тодор Боров се нарежда сред онези български интелектуалци, които защитават идеята за модернизация на информационните институции в България – читалища, библиотеки, издателства, музеи, архиви. Позицията му на *независим наблюдател* на българския културен живот през 30-те и 40-те години на миналия век му дава възможност да посочи нови принципи и методи за управление и

⁶ „Българска книга“ и българската книга. // Боров, Тодор. Избрани страници. – София, 2009. с. 63–68.

⁷ Пак там. с. 81–97.

⁸ Пак там. с. 115–132.

организация на тези институции на нивото на европейската теория и практика от XX в. В този смисъл можем да го определим като истински носител на културна промяна.

Той създава разгърната и детайлизирана програма за нов тип културно-информационно обслужване. Център на тази програма е модернизацията на библиотечното дело в България, изграждането на Народната библиотека като първостепенен културен институт по европейски образец, създаването на самостоятелен Библиографски институт, чиито задачи той излага в програмния документ „Защо ни е нужен български библиографски институт?“⁹. Неведнъж в съвременната библиотечно-информационна литература се изтъква жизнеността на тази програма, която е актуална и днес.

Като културен политик, оценяващ стратегическото значение на добре изградената информационна система за съвременната наука, Тодор Боров развива в монографията си „Пътя към книгите“ (1942) науковедски ориентирана информационна стратегия. Нейната главна цел – преход от национална към интернационална организация на научния живот, изисква разделение на труда в процеса на научното изследване между учени и библиографи-отрасловици, международно сътрудничество в информационния сектор. През 60-те и 70-те години на XX в. Тодор Боров настоява да се предоставят сведения за българската научна продукция в световните информационни системи, което ще осигури както нейната международна разпознаваемост, така и трайните ѝ контакти със световната научна общност и ще спести средства на държавата. Колко по-далеч е виждал Тодор Боров от тогавашните ръководители на информационния сектор и колко е жалко, че гласът му не бе чул от тях и неговите съвети бяха пренебрегнати.

Цялостна реализация на своя културен проект Тодор Боров успява да осъществи в десетилетието след 1944 г. В търсенето на личност, която може да осъществи реорганизацията на библиотечно-информационната дейност в новите обществено-политически условия в България, властите се насочват към Тодор Боров. Той е идеалният кандидат за този пост – личност с леви убеждения, ярко обществено присъствие, практически опит и отлична професионална подготовка. Тогава Тодор Боров е назначен едновременно за директор на Народната библиотека в София и на Българския библиографски институт. Какво огромно

Проф. Т. Боров (вляво)
на строежа на Народната библиотека

усилие е било необходимо, за да се завърши новата сграда на библиотеката в трудните следвоенни години и което не можем да определим по друг начин, освен като културен подвиг. Сякаш погледен от съдбата, Тодор Боров за един кратък период от своя живот се превръща в точния човек, попаднал на точното място в точното време, за да реализира един от най-мощните и с дълготрайно значение културни проекти в България.

Като личност с висока организационна култура, Тодор Боров осъзнава, че реализацията на такъв мащабен и сложен проект като изграждане на съвременна библиотечно-информационна

система изисква продължителни усилия и създаване на качествен екип. За сътрудници в Народната библиотека и в Библиографския институт той привлича най-добрите кадри, които са налични в България в онова време. Той е първият ръководител, въвел екипното начало

⁹ Боров, Тодор. Избрани страници. – София, 2009. с. 279–297.

като основен подход в осъществяването на важни библиотечни проекти. В двете институции се създават програмни колективи, които трябва да реализират най-важните задачи, свързани с опазването на културното наследство на България и осигуряване на достъпа до него – създаване на Архив на българската книжнина, на библиографски репертоари на българската печатна книга, уреждане на текущата национална библиография. От изостанала в информационно отношение страна, България в средата на XX в. създава система на националната си библиография, която покрива критериите, заявени в предложенията от ЮНЕСКО „идеален модел“ на националната библиография. Народната библиотека е реорганизирана в съзвучие с функциите, които тази институция трябва да изпълнява в средата на XX в.

Дирята на Тодор Боров можем да проследим и в областта на висшето библиотечно-информационно образование. Той е създател на Катедрата по библиотекознание, библиография и научна информация в Софийския университет. Прилага един новаторски модел, създаден от позицията на здравия разум и с трезва преценка на националните възможности. Той е насочен към интеграция в обучението на архивни, библиотечни и информационни специалисти, интердисциплинарност в учебните програми, ефективно използване на научния потенциал на университета, гарантиращ усвояване на новите професионални компетентности в широк академичен контекст.

Оценявайки днес този модел, създаден преди повече от петдесет години, убедено можем да заявим, че в много посоки Тодор Боров е изпреварил времето си. Неговите идеи са съвзвучни с вижданията на специалисти от XXI в. за обучение на библиотечно-информационните специалисти на магистърско ниво, а именно – да се привличат студенти от различни специалности в информационния сектор¹⁰.

Ако отново се върнем към текстовете на Тодор Боров, ще се убедим, че той е европейецът на книжовното поле в България, човекът, който се опитва да уреди чрез библиографията и библиотеките информационните взаимоотношения в книжната верига автор–издател–разпространител–читател.

Често съм си задавала въпроса (а и не само аз) защо Тодор Боров бе последователно отстранен от директорския пост на Народната библиотека и на Българския библиографски институт? Може би верният отговор на този въпрос дава неговият световноизвестен син, литературоведът Цветан Тодоров, който в разговорите си с френската журналистка Катрин Портвейн обяснява: „По ключовия въпрос с кадрите баща ми не спазваше много „партийната“ линия... [Хората на някогашната левица] бяха живели и учили в Европа, наистина бяха станали компетентни в професията си. Те вече бяха неподходящи, защото властта имаше нужда само от послушници, които да дължат всичко на Партията, а не на техните усилия. Те бяха прекалено самостоятелни, мислеха, че могат да преценяват сами, за тях вече нямаше място“¹¹.

Единственото място, от което Т. Боров не е отстранен, е Софийският университет. Затова смятам, че дълг на нашето поколение, поколението на неговите ученици, е да предаде на следващото културното и духовно наследство на Тодор Боров, за да се продължи и занапред безкрайният процес на културна приемственост.

¹⁰ Вж по-подробно: **Guidelines** for Professional Library Information Educational Programs. 2000 г.

¹¹ **Тодоров**, Цветан. Дълг и наслада : Един живот на посредник / Разговори с Катрин Портвейн : Прев. от фр. ез. Тодорина Атанасова : Ред. Стоян Атанасов. – София. 2003. с. 19.

СПОМЕНИ ЗА ПРОФ. ТОДОР БОРОВ

ОЛЯ НИКОЛЧЕВА

В началото на 80-те години моята близка приятелка Мария Кайнарова ме помоли настойчиво да намеря време и да ходя 2–3 пъти седмично след работа при професор Т. Боров, с когото тя бе свързана в научните и в служебните си занимания. Зрението му било много увредено и не можел вече да чете и да пише сам, трябвало някой да му помага. Тя самата нямала тази възможност. Аз приех да опитам. Давах си сметка, че ще бъде твърде натоварващо: след работа, от ул. „Московска“ (работех в Международния център по балканска история СИБАЛ) да поемам с уморена вече глава чак до улица „Беловодски път“ в Бояна, и то няколко пъти седмично! Но започнах. Привечер пристигах в дома на професора наистина уморена и изчерпана, но, не шеш ли, часовете, прекарани при него в писане под диктовка, четене и превеждане, ми възвръщаха силите. Отклоненията, щедрите паузи, вмъквани неочаквано, по някакви вътрешни негови импулси, ми даваха възможност да надникна за пръв път в Боровия свят. Тръгвах си отпочинала и окрилена, с нови интереси и с отворени очи. Всъщност, от момента още, в който влязох през желязната врата в двора на боянската къща, почувствах радост, каквато може да изпита, струва ми се, само един щастливец. И така всеки път, кажи-речи десетина години, които включват и последния, по-кратък период на посещенията ми при професора, вече в апартамента на ул. „Шейново“, т.е. след като господа Борова се разболя тежко.

Нямам спомен за празнота. Всичко беше наситено, интересно, важно, значително. И най-дребните неща добиваха особен смисъл, който продължаваше да ме занимава дни наред. Чувам стъпките по вътрешната стълба, професорът ми отваря, „Добър ден, заповядайте!“ и сетивата ми се зареждат. Не искам да пропусна нищо! Следя напрегнато всяка дума и отнасям цели богатства. И от глупост и залисия допускам голямата грешка да не записвам. Само понякога съм си водила кратки бележки, отбелязвала съм имена. Сега се мъча да възстановя неща, които ми се ще да споделя, смятала съм, че те са у мен, но не винаги са. Или поне не съм сигурна, че запазеното е напълно точно. Което е почти същото.

Слава богу, много знаещи хора, приятели, студенти, сътрудници, следовници на професор Боров са писали обстойно и с голямо умение за него. Благодарение на тях делото му е оценено по достойнство и споменът за него – добре съхранен. Аз мога да прибавя само собствени си вълнения, следи от чутото, някоя и друга случка, отделни впечатления.

Професор Боров ми диктуваше бавно, спокойно, лактиче опрени върху дръжките на стола, дланите и очите насочени към тавана, със зареян поглед, сякаш лови образите във въздуха. Разказът му направо се лееше, като че ли четеше някакви невидими надписи. Всичко беше в главата му. Много рядко ме караше да проверявам из книгите в библиотеката. „Я погледнете, мила Оля, на втората лавица (лавица, страница – с ударението на и), третия том отляво надясно, ако ме памет не лъже, там трябва да има и бележка, да проверим все пак... Нали не мога вече нищо сам... Друго беше някогаш. Излизам от библиотеката пред кръглата читалня в Берлин, за да си почина малко при фонтана – капката успокоява най-добре уморената глава – и насреща ми Андрей Попов. Дошъл по работа, искал да направи справки за докторската си дисертация, а като влязъл в библиотеката, се объркал и отчаял. И мислеше да се връща в България. А аз за 15 минути му помогнах. Да, да... Така беше... Докъде бяхме стигнали?“

Изминал е най-много един час, след като сме почнали работа, вратата се отваря без-

шумно, милата госпожа Борова влиза и ми поднася великолепен чай с резенче лимон. Мисля, че дотогава не бях пила такъв чай. Сигурно го получаваха от Цветанчо или от Иванчо – техните прочути, световноизвестни синове проф. Цветан Тодоров и академик Иван Тодоров.

„Моят баща се казва Цветан Тодоров. Рожденото ми име е Тодор Тодоров. Името Тодоров съм дал и на синовете си. Но всъщност аз съм Тодор Боров. Защо Пелинко (*Елин Пелин*) и професор Балабанов ме кръстиха така? Защо този измислен от тях псевдоним ми се залепи така, че стана моето същинско име? Част от мен? Защо Люба Ганчева се събуди един ден като Яна Язова и си остана завинаги с това име? Санким някой може да каже? Санким самият професор Балабанов може да даде отговор на този въпрос? Тайна велика ест! (*Обичан Боров израз.*) По-добре да не я пипаме. В тайната има неизвестни пориви, пориви светли и тъмни, но има и красота.“

Един ден ми отваря и виждам рани по лицето му. „Нищо ми няма. Не се притеснявайте. Влизайте. Тичах да хвана трамвая на площад „Славейков“, спях се и паднах. Но го хванах!!! Аз съм живучий човек, мила Оля. Не ме мислете.“ Ами млад човек, нямаше още деветдесет!

Няколко дни професор Боров ми диктува спомени за своя род, които влязоха по-късно като „Бележки за един род“ в последната му книга „Стъпки по пътя на един дълголетник“. Не бяхме приключили още, когато веднъж ме посреща с думите: „Днес няма да пишем. Ще ви водя при Еленка. За вас тя може да е госпожа Сакарова, но за мен е братовчедка ми Еленка Кинтишева. Не съм я виждал доста време. А вие откога не сте ходили у Сакарови? Ето, видите ли, това не бива да го правим. Животът си изтича, а ние с години не намираме време един за друг. Знам пряк път през полето. Обещал съм й и ще ни чака. Ей сега ще си метна сакоето и ще припнем.“

Припахме. Той пред мен, води ме с бодра, но не съвсем стабилна стъпка, залиташе леко както обикновено, но не смея да се обадя, още по-малко да му предложи да го хвана под ръка. Нали съм предупредена вече, той е „живучий човек“.

„Еленке, къде си? Обещах да ти доведя момичето на Деян, ето го!“

Вълнувахме се, разровихме стари спомени за отишли си вече мили хора, за времето, когато баща ми, приятел на д-р Никола Сакаров, често ни водеше нас, децата, в Сакаровия дом, казахме си, че пак ще се видим, за да се доизприкажем. Но уви, там си остана и това добро намерение.

Припахме обратно, всеки забил поглед пред себе си. Не потръгна никакъв разговор, нито пък можахме да се заловим отново с диктуването на „бележките“. Но сякаш професорът бе продължил да мисли за разговора с госпожа Сакарова, защото следващия път ме посрещна още от вратата с въпроса: „Кога си отиде вашият баща? 60-та година? Значи пет години след професор Балабанов и седем преди Симона, ако ме памет не лъже. Като сега го виждам. Носи се с наметнатото сиво палто, едър, снажен панагюрец, вдъхваше у всички ни голям респект, а той... Оказа се много наивен добряк... Неведнъж съм го задявал, дето все тичаше да оправя „добрите“ си приятели и да им помага, а те му отвърнаха, както се полага. Но той никогиш не ми се докачи. Престрада много, но никогиш не се озлоби.“

Колкото и да беше писал и говорил за трудностите и терзанията си около създаването на Народната библиотека, професор Боров често се връщаше към тази тема, вълнуваше се, ядосваше се, като че ли всичко се разиграва днес и решенията предстоят.

„Навремето имаше едно голямо говедо, Димитър Илиев, наш посланик в Стокхолм през годините, когато и аз ходех по Швеция, а после го направиха директор на вероизповеданията. Познавах го добре, знаех му всичките зулуми и реших да го използвам във връзка с изграждането на библиотеката.“

Три запазени карти имаше в света на известния арабски географ от XII век Идриси. В Петроград, в Кайро и в Шумен. И казвам на Илиев: „Ще правиш, ще струваш, ще ми донесеш картата на Идриси от Шумен!“ Той явно се подплаши, че може да си отваря ус-

тата и да се разприказвам какви ги е вършил, та прави-струва и ми донесе картата. Щом я получих, хайде в Народната банка – дадох да я заключат в една касета, та ако Кимон Георгиев се опъне за строежа поради липса на средства, щях да я предложа за продан на американците за 100 000 лева.“

„Той е мой първи братовчед“ – казвам на професор Боров.

„Кой?“

„Говедото, за което говорите.“

„Това говедо?! Вие сте го пуснали да влезе във вашия род?!“

Нямаше как да скрия вината си. Дори и да не бях пряко отговорна за пускането на говедото в нашия род, роднинската ни връзка бе вече разобличена от мен самата. Налях даже масло в огъня на пламналото възмущение у Боров, като му заразказвах пък аз за какви зулуми знам около моя роднина и как се бе отплатил на баща ми за направените му добрини. Това обаче имаше благотворен ефект и лека-полека успокои професора. Накрая се разсмя и ми прости близкото, злепоставящо ме роднинство с едно говедо.

Професор Боров имаше в превод на немски един том от Тойнби и ме караше от време на време да му чета. Слушаше с голямо удоволствие, разперваше понякога ръце, гласно изказваше одобрението си с по едно: „Точно така!“, „Аз мисля същото!“, „А така, добре ги подрежда!“, „Браво, Тойнби!“.

Четем дълго. Моя милост права, наметната с едно измолено от домакинните одеало, защото мръзних при почти ледената температура, която правеше впечатление май само на мен. Стоях пред един пюпитър, върху който бе поставена единствената настолна лампичка в стаята. Другата светлина бе недостатъчна и за писане, но се справях някак си. За четене обаче, и то на ситен шрифт, бе съвсем слаба. И това в къщата на човек, занимавал се цял живот страстно и всеотдайно с четене и писане. „Тайна великая естъ“, си казвам този път аз на ум.

„Нали знаете, Оля, че съветският философ Конрад е бил кореспондент на Тойнби? *(Не бях и чувала за него.)* Голям мислител. Обърнал марксизма наопъки. Не признава обществените формации. Неговата книга „Запад и изток“ е преведена на български. Можете да я прочетете, ако не ви се чете на руски. Аз поставям Конрад редом до Бахтин.“

Четем. Професор Боров е ненаситен, следи жадно. Само великолепият чай, който ми поднася с тихата си усмивка госпожа Борова, ми дава възможност да седна за малко и да почина. Но когато приключим вече и си тръгвам, изпитвам пак онова хубаво чувство на радост и благодарност, което ме беше обзело още от първия миг, в който влязох в този дом.

Налага ми се да прекъсна посещенията при професора за две седмици, ангажирана съм служебно. Обаждам му се да го уведомя и чувствам колко неприятно му става. Когато се появявам отново, огорчението му не е минало още.

„Заряхте ме вие. Две седмици ви няма. Ако Томас Ман и моят Херман Хесе не ми бяха доизпили очите, нямаше да съм толкова самотен, времето ми е било винаги запълнено. Питайте Хамсун! Той знае какво значи самотна старост. Питайте го и ще видите. Пътеките са обрасли, човешки крак не стъпва... Но преди да ме зарежете отново, да ви се изповядам баре... Оня ден се изплаках и на Борис Делчев. Той не ме зарязва. Всяка седмица ми се обаждат, правим си хубава разходка и всеки си казва болката... Тежко ми е... Отивам си от тоя свят, без да съм изпълнил един основен дълг към моя любим учител, преподавател, приятел и съветник. Аз трябваше, бях длъжен и съкровено желаех да бъда за професор Балабанов това, което е бил Джеймс Бозуел за доктор Джонсън. Но не бях! Ето това е моят голям грях! Разправят ми, че съм бил направил много... Нищо не разбират... Приказки на глупци... Те не знаят кой всъщност е професор Балабанов, позволяват си да пускат вицове и задявки по негов адрес, наричат го „Балабана“. По-малко ще ме заболи, ако на мен ми зашлевят плесница. „Балабана!“... Знаете ли вие, които си позволявате да го наричате така и да му се подигравате, че у него са събрани един голям учен, един голям поет и един голям човек?

Знаете ли вие, че когато е представял докторската си работа, още съвсем млад, в университета в Лайпциг, немският професор казал: „Честита е страната, която има такъв учен!“ Знаете ли, че той е университетският професор, който най-много приляга на Гьотевата представа за преподавател? Че студентите нямат нужда толкова да бъдат обучавани, колкото да бъдат импулсирани, подтикнати към учение, към будна, самостоятелна мисъл? Ако бяхте ходили на неговите лекции и семинари, щяхте да знаете, че той дава на младите нови подтици и им разкрива нови, далечни небосклони. Познавате ли книгите му, преводите му на древната класическа литература и поезия? Наслаждавал ли се е някой от вас на Балабановия превод на „края и върха на гръцката лирическа поезия“, на Пиндар: „Кой е нещо? Кой е нищо? Сън на сянка е човек.“ Или „Вехнат и чезнат делата, живее и дее само словото.“ Чели ли сте превода му на „Фауст“? Превода му на прочутото стихотворение на Верлен за есенните вопли, който е изумил с красотата си тънкия познавач на френския език Симеон Радев? Знаете ли, че именно Симеон Радев с неговата обширна ерудиция се е удивлявал на възможностите и таланта на своя приятел, с когото до края на живота си, където и да са се намирали и двамата по света, никога не са се разделяли? Удивлявал се е на възможностите и таланта на професор Балабанов да вниква дълбоко в толкова литератури, древни и съвременни, да ги чете в оригинал! Не говори ли самото наименование на неговия вестник, „Развигор“, струя пролетна и свежа, за поетическата душа на този човек? Способен на нежно отношение към един литературен лист като към първа любов? Григорий Померанц казва, че истинската интелигенция не представлява повече от 5 процента от обществото, може да е малко, но все пак я има. А аз казвам – няма толкова, пет процента е твърде много, иначе големите хора щяха да бъдат другояче оценявани, щеше да има преклонение и признателност към тях, напълно заслужена признателност. Какво е интелигентност без признателност, без чувство за благодарност? Вятър и мъгла. Такава интелигентност е тъпа, мъртва интелигентност. Затова моят учител казваше покрусен, че ако само ония, на които професор Шишманов е помагал, бяха отишли на погребението му, щели са да присъстват най-малко 2000 души, а не 50...“

Този ден професор Боров беше неутешим и неудържим в тъжните си размисли. Като че ли едва ме беше дочакал, за да си излее вълненията. Нямахше желание нито за писане, нито за четене. Разказах му един мой хубав спомен как професор Балабанов беше дошъл у дома в края на 40-те години, когато живеехме в тавана на Стефан Нотев на петия етаж. Едва изкачил стълбите, пребледнял като платно, останал без дъх. Решил да дойде „просто така“, да види къде живее сега Деян с домочадието си и ако може, да помогне с нещо. Това развълнува невероятно професор Боров и го въодушеви наново. „Аз какво говорех досега? Какво ви разправях? Мен защо ме боли? Голям учен и голям поет, но и голям човек!“

Когато ми диктуваше, професор Боров се ядосваше понякога на себе си, бунтуваше се срещу слабото си зрение. „Как не мога да грабна червения молив и да оправя грапавините!“ Често искаше да препрочетем написаното, по няколко пъти дори, внасяхме поправки и допълнения. Приятно му беше, когато не изчаквах той да поиска, а аз предлагам да се върнем назад и да проверим какво се е получило. Но имаше и случаи, когато оставаше доволен от първия път. Различни текстове влязоха сякаш готови в „Съпки по пътя на един дълголетник“.

Разлиствам книгата и чувам отново гласа на професора, виждам го седнал на неговия стол, сякаш беше вчера. Но въпросните „отклонения“ ги няма там, а те са ми много ценни – като широко разтворени прозорци, през които той търсеше да види познатото нему, близкото, а аз откривах за себе си нови и недоразгадани неща. Някъде зад зейналите прозорци се беше сгушила и неговата мечта – страната, в която си бе избрал да се пресели, ако би имал възможността да избира, – Исландия! Гунарсон(1) го бе обаял. Разказваше така поетично и развълнувано, че омагьосваше и слушателя си. Да можеше, би повлякъл със себе си и други въодушевени заселници.

Между другото обичаше да разказва и за сънищата си. Смушаваше го фактът, че сънува често Марина Цветаева обесена. Смушаваше го, но споделяше съня си и с някакво приятно чувство.

„Късно се запознах аз с Цветаева. Ако познанството ми беше от по-рано, и запетайките у мен щяха да са други. При нея и препинателните знаци бяха необикновени. Не знам, може и да сме се срещали някога. Хората се срещат през времето и през континентите. Иначе защо мисля толкова за нея, защо я сънувам? Възможно е поне по едно и също време да сме чели за Наполеон? Това е твърде възможно. Тя много се е възхищавала от Наполеон, също като мен е била негова почитателка, аз на 8 години бях изчел вече три тома за него, тогава тя не е имала още 30. Нали знаете, че е водила тройна кореспонденция с Пастернак и Рилке? *(За пръв път чувах.)* И въобще, какво да ви кажа, мила Оля... руската литература, руската поезия! Ами че аз не мога да се откъсна от нея! Ами че у мен не е преставало да звучи Ахматовото „Всего прочнее на земле печаль и долговечней царственное слово“. Или „Господи! Ты видишь, я устала воскресать, и умирать, и жить“. А мога ли да забравя Манделишам и неговата „тоска по мировой культуре“! Та кой от нас на млади години — и тук, и в Берлин, не е бил подвластен на тази тъга и на този стремеж по световната култура?“

През 1986 г. се пенсионирах. Моят мъж искаше много да си купим някаква къщичка на село и да прекарваме там летния сезон, така че щях да имам възможност да посещавам професор Боров едва от есента нататък. Казвам му това с притеснение. Той направо изригна: „На село? И какво ще правите по селата? Вървете, вървете! Зарежете ме всички! Построил съм тука в двора една великолепна къща(2), истинско бижу, вместо да дойдете да живеете в нея и да ми бъдете под ръка, вие отивате на село! На добър час! Аз съм свикнал с моята самотия! Няма защо да мислите за мен! Вървете и живеете във вашето село!“

После нещата улегнаха. Щом се приберем от „нашето село“, му се обаждах и поемах отново с удоволствие към ул. „Беловодски път“. Есен, зима, пролет.

Скоро след това обаче се разболя госпожа Борова. Нейното състояние налагаше промени в начина на живот на семейство Борови. Работите тръгнаха в съвсем друго русло. От Бояна се прехвърлиха в апартамента на улица „Шейново“(3), за да имат по-големи удобства. А съжителството с професор Стоян Атанасов и неговото семейство, тяхната грижовност и отзивчивост беше също от голямо значение, донесе им спокойствие и уют. Моя милост също пое към „Шейново“.

Краят на 1987 г. донесе друга голяма болка на професор Боров. Отиде си скъпият му приятел Борис Делчев. Помоли ме да посетим заедно госпожа Делчева. Много ясен спомен имам от този потънал в тишина и скромност дом. Знам и от баща ми, но сега непосредствено почувствах: неговите обитатели са били тихи и скромни, погълнати от своите занимания, без никакъв интерес към хорските паници. Истинският им живот е протичал извън ежедневието. Скоро след загубата на близкия си приятел професор Боров написа своето скръбно „Загубих и Борис Делчев“.

Останал му беше някакъв близък, „интимен“ приятел, както той се изразяваше с голяма обич и носталгия по младините, емигрант в Швеция, струва ми се, а обръщението към него като че ли бе „Ваньо“. *(Да бях запазила някоя сламка, нямаше да се опитвам сега да патучквам.)* Диктуваше ми сегиз-тогиз по някое писъмце, в което изливаше без задръжки покрусата и несгодите на старостта. И въпреки че добре съзнаваше, че няма да могат да се видят повече, накрая винаги завършваше с едно „пък дано Бог даде да се видим пак някой ден и да се наприкажем“. Бързах да изпратя писмото и почвахме нетърпеливо да чакаме отговор, защото — ясно беше — отговор можеше въобще да не дойде.

Обичаше професор Боров писмовните контакти. Те много му носеха, но и той се раздаваше. Когато излезе книгата за Левски на Николай Генчев(4), бе силно впечатлен. Бързаше да сподели високата си оценка и възторзите си в писмо до автора. По тази книга трябвало да се учат децата, такива книги трябвало да има в училищната програма!

През февруари 1989-та аз причиних на професора неочаквана, съвсем нежелана и за мен неприятност. Счупих си лошо крака на Витоша и трябваше да лежа на екстензия в Пирогов в продължение на няколко месеца. Помолих мъжа ми да го уведоми за причините, поради които дълго време нямаше да имам възможност да го посещавам.

„Болница ли? Каква е тая болница пък сега?! Значи лете на село, зиме по болници! Да ѝ кажете да оздравява бързо и шом се вдигне на крака, да се обади веднага... Баре ще си отчете... Никой няма да ѝ дава зор...“

В последно време професор Боров беше започнал да ми шепне съвсем тихичко, че имал нещо за мен. Много рядко споменаваше името „Исаич“(5). „Давам ви книгата само за два-три дни, че и други чакат!“ Ясно! За това кой, как и кога му изпращаше скъпоценните четива, имам само приблизителна представа, по-скоро някакви смътни допускания. При всяко положение те включваха името Дмитрий Лихачов. За достойнствата на учения, приятеля, българолюбеца Лихачов и за личната му нерадостна съдба бях слушала надълго и нашироко. Другият въпрос – кой му четеше тия дълго лелеяни, будещи огромен интерес книги – също остана с висящ отговор, макар че боянската къща бе посещавана от хора, които със сигурност биха вършели това с удоволствие и умение. Очевидно „нашепванията“ имаше предвид професор Боров, когато беше казал на мъжа ми, че баре ще си отчете, докато лежа в болницата, без някой да ми дава зор. Сега вече наистина бяхме почнали да четем и да приказваме открито. Дори книгите на „Исаич“ излизаха на бял свят. Добивахме национално самочувствие. Промяната се чувстваше вече не само във въздуха, а беше слезла и между нас.

През август на същата 1989 г. мъката се бе настанила трайно в Боровия дом. Отишла си беше „верната спътница“ на професор Боров. „След четиригодишно тежко боледуване тихо отмина, замина си кротко, както бе живяла“, пише той в посвещението си към „Стъпки по пътя на един дълголетник“. „На моята спътница в дългия ми живот Харитина... посвещавам тая своя последна книга... както ѝ посветих и първия мой сборник...“

Когато посетих отново професора след тъжното събитие, заварих го дълбоко смутен. Налагаше се да взима трудни решения за живота си по-нататък.

„Къде да се дяна? При Цветанчо в Париж или да остана в апартамента на Шейново? Или и там, и тук?“

Така и стана. И там, и тук. Оттам получих няколко обаждания по телефона, една картичка, едно писъмце, а през гладната Луканова зима – цял колет! С помощта на неговия син, разбира се, което правеше тия внимания към мен още по-трогателни.

Като се прибра в София след престоя в Париж, изглеждаше поуспокоен. Радваше се, че не живее сам, хвалеше се, че има такова хубаво съжителство със семейството на професор Стоян Атанасов, че те са все така внимателни и грижовни към него.

За разлика от ледниковите температури в боянската къща(6), в апартамента на „Шейново“ беше толкова горещо, че човек спокойно можеше да седи по бански костюм. Но нямаше как да отида леко облечена, навън беше зима. За професор Боров обаче, който често реагираше толкова бурно и емоционално на всякакви външни обстоятелства, температурата явно нямаше никакво значение. Седеше си спокойно, облечен по същия начин, както го знаех от Бояна.

„Няма я тук боянската прелест, но хубавото му на „Шейново“ е, че който мине, може да се качи и да си поприказваме. Всичко е наблизко. Ей го на университета, ей я и библиотеката. Сетят се за мен и за две минути са тук. Винаги има какво да се чуе. Ето вчера ме посетиха няколко дами, мои сътруднички, не бях ги виждал отдавна.“ Подсмихва се някак дяволито, развеселен. „Между другото, вие знаете ли, че на вас много ви завиждат? Ревнуват. Те и по-рано са ме питали, ама сега пак. Защо, та защо съм се спрял на вас. Защо съм избрал вас за помощничка. Искат обяснения. Какво да им кажа? Гледам да не ги ядосвам много.“

В добро разположение на духа е. Обича той да го посещават и да му разказват какво „ново, вехто“ има по белия свят. Обичал е компаниите и веселите разговори.

Веднъж се бях случила при посещението на негов немски колега, с когото, разположени на масата в боянската кухня, се черпеха с „винце“ и си приказваха така оживено и закачливо, като да са още в берлинските времена, на по двайсетина години. Стопило се бе натежалото напоследък достопепие на професор Боров.

„Я да вземем сега да видим какво пише Цветанчо в последната си книга, мила Оля. Вие нали знаете французки?“

На масата бе сложена книга на френски. Мисля, че бе „Ние и другите“.

Също както и при Тойнби, той слушаше ненаситно, с голям интерес, само че сега аз не четях, а превеждах.

„Добре върви. Спокойно можете да вземете книгата вкъщи и да напишете превода, че да го имаме под ръка.“

Но сигурно бе почувствал изненадата ми от това предложение, защото почти веднага добави:

„Санким то и така е добре. Ще продължим следващия път.“

Следващия път го заварих пак ведър, разположен, говореше му се.

„Като си помисля, ами че аз много добре съм си поживял на този свят. Много обичах да шетам насам-натам. Къде ли не съм шарил. И навън, и у нас. Ами да вземем само как пребродихме Родопите с Пантелейко (*Димитър Пантелеев*). Малко повърхностен беше той в преценките и писанията си, но добър човек, не правеше лошо без нужда. Както моят добър приятел Тодор Владигеров казваше, хората се разделят на две категории – тия, които правят лошо без нужда, и тия, дето не правят лошо без нужда. Та Пантелейко беше от тая, втората категория. Ама то друго. А пък вие запомнете от мен: Ако направите добро и не ви забият веднага нож в гърба, бъдете благодарна!“

„С какви хора ме е свързвало мен близко приятелство! Какви приятели съм имал! Какви интересни срещи съм имал! С какви личности! Какви преподаватели имаше някогаш в университета! А когато се вля и белогвардейската вълна!... Нали ви казвах вече, няма прегради за срещите между хората. Не са пречка нито времето, нито пространството. Цветанчо беше тясно свързан с Роман Якобсон (и аз се бях запознал с него в Париж през 1983 година, пък и той е идвал в България, интересуваше се от Ботев), свързан беше и с Ролан Барт, все големи умове, но освен с редица свои съвременници, не се ли е срещал, така да се каже, и с мнозина видни учени, живяли преди тях? Както можем да говорим за срещите на Иванчо с Нилс Бор и с Айнщайн, а той самият може да ни каже с какви други видни умове от предишни времена е бил свързан и значи се е срещал все едно с тях.“

„Идва ми на ум какви бяха обикновено разговорите с големите личности. Винаги съм се възхищавал. Човек веднага разбира смисъла на руското „Дурак любит учить, умный – учиться“. Те не само умееха да слушат и не се пресягаха да грабнат думата, ами просто се отдръпваха от самото начало, съвсем естествено, без никаква показност, даваха преднина на събеседника, събеседникът бе важната страна в разговора, неговото мнение имаше значение.“

„Като ви говоря за личности, за културни хора въобще, та се сещам. Навремето ме обвиняваха, че не съм бил следвал кадровата политика на партията! И естествено ме изключиха след време. А вие как мислите? Трябваше ли да я следвам тая тяхна кадрова политика? Да назначавам значи техните прости, недоучени и немошни в книжовните работи приближени и да се откажа от културните, образовани, възпитани хора, с които се бях оградил? Вие знаете добре какъв екип бях създал в Библиографския институт! На какво високо ниво бяха моите сътрудници! И това се зловидя. Закриха ни и отвориха още една рана у мен, която не може да зарасне. Няма да ви разправам цялата история, тя е дълга и широка, и срамна, и болезнена. Да спрем по-добре дотук. Кто меньше толкует, тот меньше тоскует!“

В своя малко разхвърлян и много развълнуван разказ за миналото професор Боров скачаше от спомен на спомен, от име на име. Върнахме се за момент на „белогвардейската вълна в университета“, някои били останали в България, други се пръснали по света. Между тях беше и княз Трубецкой, който се прехвърлил от София във Виена, в катедрата по славистика на Ягич („*Както сигурно сте чувала.*“ – *Не бях.*) Озовахме се неочаквано и при Освобождението на България, задаваше един след друг риторични въпроси, които очевидно не бяха преставали да го занимават. Правилен ли е бил пътят, по който е тръгнала нашата страна? Нямаше ли да е по-добре, ако беше успял тайният революционен комитет

на Пантелей Кисимов, който изпратил меморандум до султана с предложение за създаване на дуалистична държава България-Турция по примера на Австро-Унгарската империя? Не е ли заслужавала повече внимание тази идея? „Ето на, казват ми, че неотдавна и Минчо Семов е говорил по тия въпроси! Твърде интересно, твърде интересно! Според Симеон Радев дори Палмерстон смятал, че не е бил решен правилно Югоизточният въпрос!...“

И още, и още... Ако не беше се стъмнило и не се налагаше да си тръгвам, може би откровенията щяха да продължат още дълго време.

„Е, мила Оля, много ви наприказвах днес, а не преведохме нито ред от книгата на Цветанчо. Вие къде сте учили езици? Как сте ги учили?“

„Главно по един прост, но ефикасен метод на професор Балабанов.“

„Метод на професор Балабанов ли?! Че как така аз да не го знам!!! Какъв е той?“

„Маса, стол и книга.“

Засия. Лицето му просто грееше. Силно удари с длан по масата.

„Това е то големият човек! У него всичко е просто и забележително! Няма какво да кажа повече. А сега вървете да си почивате. Благодаря ви. Много ви благодаря.“

Тази оживеност и разговорливост обаче скоро взеха да секват. Срещите ни почнаха да оредяват. Не заради „моего село“ и „моята болница“, а защото лека-полека той се отдръпваше, свиваше се в себе си, престана да търси контакти, взе да гасне вечно живият, буден човек. И физически не се чувстваше добре. Какво ставаше с „живучия“ професор Боров, когото не се насищаш да слушам с голяма радост и с огромен интерес? Беше поел нанякъде, без да се уговорим кога да го посетя отново.

На 27 май 1993 г. се разделихме с него.

Бележки на редактора

1. Гунар Гунарсон е автор на романа „Кораби по небето“, излязъл през 1940 г. в библиотека „Златни зърна“, с предговор на Т. Боров, превод – Яна Язова.

2. Великолепната къща проф. Боров построи с надеждата, че когато Цветан Тодоров дойде от Париж, ще отсяда в нея. Влизайки в обитания двор в Бояна, вилата беше най-високо, а тази великолепна къща, снабдена и с бойлер, се падаше в пиското, отляво на пътеката.

3. От Бояна се прехвърлиха в апартамент на улица „Шейново“ – въпреки че беше полусляп (виждане само силуети), проф. Боров идваше от Бояна в София, за да напазарува, грижеше се за отоплението, наел беше жена да се грижи за г-жа Харитина. По едно време вече едвам издържаше и търсеше изход. Аксиния Джурова му беше обещала малко апартаментче в района около Южния парк и храна от социалния патронаж. Той бе трогнат и завеща на Центъра „Акад. Иван Дуйчев“, оглавяван от нея, библиотеката си. Междувременно почина брат му, тогава проф. Боров се споразумя с другите наследници, откупи дела им и съе съпружата си се настаниха в апартамент на ул. „Шейново“, до БГГ. Беше наел 3 жени – по 8 часа, денонощно да се грижат за г-жа Харитина.

4. Проф. Боров много ценеше книгата на П. Генчев и като му се прочетоха откъси от романа на Яна Язова, беше изумен от сходствата помежду им. При това нито един от двамата автори не бе чел текета на другия. Той не се стърпя и отбеляза този факт в предговора си към романа „Левски“ на Яна Язова (изд. „Български писател“, 1987).

5. Исанич – Александър Исаевич Солженицин.

6. Отоплението на боянската вила бе с дърва и вилица, а в апартаментта имаше парно.

ПРОФ. ТОДОР БОРОВ В ИСТОРИОГРАФИЯТА НА БИБЛИОГРАФСКАТА НАУКА СЛЕД 1944 г.

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

Методологията за историческата реконструкция на българската библиографска наука е разработена в наскоро отпечатаната ми монография „Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 г.“⁽¹⁾, но при разглеждането на следващия период се откриват нови проблеми.

До 1944 г. библиографската наука у нас се формира и развива като лично дело и самоинициатива на редица видни учени с големи приноси в практическата библиографска дейност като акад. Ал. Теодоров-Балан, акад. Ст. Аргиров, акад. Н. Начов, акад. Н. Михов, проф. Ст. С. Бобчев и др. Неин основоположник в 1885 г. става Балан, който до 1918 г. се налага и като духовен лидер на цялостния библиографски процес. През 20-те години на века прави първите си стъпки и бъдещият професор по библиография Т. Боров, а от началото на 30-те години с основаването и издаването на сп. „Българска книга“ се утвърждава като втория, след Балан, духовен лидер на библиографската дейност. Според моята теза, доказана в цитираната монография, със сп. „Българска книга“ Боров поставя началото на българска теоретична библиографска школа, която може да се нарече школата на Т. Боров.

До 1944 г. библиографската теория се формира и развива, усвоявайки западноевропейските визии за библиографията. Особеното е, че през този период тя следва основно немските и руските възгледи, а до известна степен се влияе и от теорията, създавана от директора на Международния библиографски институт в Брюксел Пол Отле. Немската и руската линия са доминантната в процеса на изграждането на представата за библиографията като социално явление у българските библиографи. При това немските и руските визии не са противопоставяни. Българските библиографи са толерантни и „внасяйки“ чуждестранните схващания, се опитват да изградят собствена представа за същността и ролята на библиографията в развитието на човешката цивилизация. Т. Боров, който има твърде широк професионален кръгозор за развитието на библиографията в света, също се ползва и от руския, и от немския опит. Не трябва да се забравя фактът, че още в семейна среда той е закърмен с идеите на немската и руската култура. В личната библиотека на баща му, както по-късно ще сподели, освен български, имало много книги на немски и руски език, а майка му е бесарабска българка. Освен че са немски възпитаници, и Балан, и Ст. Аргиров, и Боров са слависти по образование и дух, а в началото на XX в. у нас е още твърде силна и славянската идея. Решаваща роля за Боров има специализацията му по библиография в Берлин, където школува през 1924–1927 г. при световноизвестните немски библиографи Георг Шнайдер и Йорис Форстиус. Що се отнася до останалите библиографи, те в по-голямата си част също са немски и руски възпитаници.

Основната цел на цялостната библиографска общност в периода до 1944 г. е модернизирването на отечествената библиография по европейски образец – цел, която изисква и теоретичен фундамент, или както се изразява Балан, да се спазват правилата на „научния книгопис“, които се използват в цивилизованите страни. Друго средство за постигането на тази цел е институционализирането на библиографската дейност, учредяването на Български библиографски институт (ББИ), каквито организации реализират библиографията в напредналите страни. Ето защо идеята за подобна институция се поддържа и от водещите български библиографи. Тя е издигната от акад. Н. Михов още през 1910 г. на Международния конгрес по библиография в Брюксел. Тази кауза е прегърната и от Балан и той успява

със свои съмишленици да учреди такъв институт през 1918 г., но поради липса на средства остава само като проект. Сред неговите учредители се открояват имената на директора на Университетската библиотека акад. Ст. Аргиров, на акад. Н. Михов – бивш поддиректор на Народната библиотека в София, на Борис Дякович – директор на Пловдивската народна библиотека, на проф. Богдан Филев – директор на Народния музей, на Стилиан Чилингиров – директор на Народната библиотека в София и др.

Тази идея успява да реализира със свои съмишленици Т. Боров. В 1941 г. той основава Български библиографски институт и създава програма за бъдещите му функции и задачи. До 1944 г. обаче институтът разполага с малкото средства, оставени от дарителката Цв. Рашева, и не е в състояние да осъществи активна библиографска дейност. Независимо, че държавата узаконява новосъздадената културна институция, поради войната не ѝ отпуска никакви средства. Институтът успява да поддържа само статута си и да издаде „Закона и Устава“ си, двете фундаментални книги на Т. Боров „Защо ни е нужен Български библиографски институт“ (1941) и „Пътя към книгите“ (1942) и библиографията на Н. Михов „София до Освобождението“ (1942). Институтът започва да функционира пълноценно от началото на 1945 г., когато получава първата държавна субсидия. От този момент българската библиография се институционализира и професионализира. Моето априорно становище относно библиографската наука, изказано в цитираната монография е, че заложеното в 1930 г. начало на българска библиографска школа се разгръща в рамките на института и води впоследствие до утвърждаването на българската библиографска наука като самостоятелна научна дисциплина.

Твърдението, че у нас съществува библиографска школа на Т. Боров е с аксиоматичен характер, то е очевидна истина и се поддържа сред част от библиографите. Някои от учениците и следовниците на Боров са сред нас и неведнъж с право афишират своя шанс за школуването си при него, но това не е достатъчно, необходимо е научно и аргументирано доказателство. Това е и първият теоретичен проблем за историографията на библиографската наука след 1944 г. Би следвало да се отговори на въпроса продължава ли да се доизгражда и развива във времето школата на Т. Боров, чието начало е заложено в 1930 г.? Този въпрос, който предстои да се разгледа в едно бъдещо изследване, изисква аргументация и доказателства, обосновани на базата на теорията за научните школи.

Прилагайки един от основните критерии за научните школи, констатираме, че най-важното условие е налице: има духовен лидер и той е първият български библиограф професионалист Т. Боров. Нещо повече, той е учредителят на института, а в 1941 г. в прочутата си „беседа пред приятели“, издадена под заглавието „Защо ни е нужен Български библиографски институт“, предначертава неговите цели и задачи, които последователно се изпълняват във времето и никой не ги оспорва. Т. Боров е лидер и в административно отношение, което не е предпоставка българската школа да се приема като школа-колектив. Тя е с характер на национална школа(2).

Друг аргумент от изключително значение, който дава право Т. Боров да се приеме за създател и лидер на българска библиографска школа, е твърдението на наукоедите, че „главата на школата“ изпълнява не само изследователски (предметно-логически), но и организаторски (социално-психологически) функции(3). Боров е директорът на института и едновременно с това и духовният лидер. Може да се твърди, че организационната му дейност даже е с доминиращо значение. Той го управлява успешно и харизматично до закриването му в края на 1963 г. по конюнктурни причини „отвън“. Моето становище е, че след 1944 г. Т. Боров доизгражда българската библиографска школа в трите основни направления на библиографията: теория, практика, образование. В своята съвкупност те съставляват цялостната школа на Боров. Този факт е очевиден, но в хода на историческите изследвания би следвало да се докаже.

В професионалното пространство на библиографската гилдия се чуват гласове, които имат известно право, а именно че Боров не е успял да създаде своя школа, тъй като след 1944 г. българската библиография се развива под силното руско (съветско) влияние, което по мое мнение стига до степен, която може да се определи като „русоцентризъм“. (Поставям акцент върху определението „руска“, тъй като съветската теория и практика се развиват

преди всичко в руския си ипостас, останалите съставни републики само я следват. Или ако се разпознае съветска школа, тя в основата си е руска по националност.)

Това е втори казус и за историографията на библиографската наука, и на практическата библиография, а също и на библиотечно-библиографското образование, който трябва да бъде обяснен и разрешен. Би следвало да се отговори на въпроса: след като се наблюдава „русоцентризъм“, в какво се заключава националната специфика, кои са онези схващания, принципи, правила и идеи, които Боров задава и налага в развитието на отечествената библиография, в частност на теоретичната библиография. Проф. Ал. Балабанов нарича Боров „духотворител“ на българската библиография – твърдение, което, според мен, е безспорна истина. Тази духовност в библиографския процес, придавана от неговия лидер, в какво точно се заключава: внедряват ли се образцовите немски порядки, с които е пропит библиографският професионализъм на Боров и остава ли той верен на схващанията на своя учител Шнайдер, който възприема библиографията като приложна наука, като учение за описване на книжнината? Доколкото познавам този период и в областта на библиографията *personalia* съм последователка на неговата образцова и любима ученичка Елена Фурнаджиева, бих отговорила с „да“, но науката си служи с доказателства, затова в следващите редове ще се опитам да набележа някои от основните аргументи в посока на изказаните становища.

От 1945 г. библиографската дейност се съсредоточава в ББИ. И ако науката е това, което се публикува, по думите на Дж. Прайс, то развитието на българската библиографска наука в периода до 1963 г. би следвало да се търси главно върху страниците на печатния орган на института – Годишник на Българския библиографски институт. Първият том е за 1945–1947 г., но е отпечатан в 1948 г. (4). Анализът му показва, че напълно отговаря на характера на сп. „Българска книга“ във всяко едно отношение. Сред неговите автори се открояват имената на елитни учени от областта на хуманитарните науки: на проф. Ал. Балабанов, проф. Ал. Бурмов, проф. Д. Бъров, ректор на Висшето училище за стопански науки в Свищов, на археолога от БАН проф. Димитър Димитров, на проф. Михаил Димитров, всичките членове на института, на сътрудниците на института д-р Хр. Тренков и д-р Д. Иванчев. Важно е да се изтъкне, че ББИ е назначил като първи свои сътрудници двама доктори на науките, получили научните си степени във Франция и Германия. Много скоро те ще се утвърдят като водещи теоретици в областта на библиографията. Кои са сътрудниците на ББИ и как се развиват във времето е от съществено значение за доказването на тезата, че Боров създава българска школа. Тренков е юрист, а Иванчев – философ, но в института изключително бързо се специализират в областта на библиографията, за което безспорно голяма е заслугата на Боров. Априори би могло да се изтъкне, че в ББИ под ръководството на Т. Боров се създава цяла плеяда от изтъкнати библиографи теоретици и практики. А това е всеизвестна истина в средите на по-старите поколения библиографи, много от които вече не са сред нас. След Хр. Тренков и Д. Иванчев следва да се споменат имената на Ценко Цветанов, на проф. Веселин Трайков, доц. Кремена Зотова, проф. Велчо Ковачев, доц. Зорница Петкова, доц. Мария Кайнарова, Елена Фурнаджиева, Наталия Буссе, Павлина Кънчева-Едрева и ред други. (Не споменавам имената на специалисти като Божана Божинова-Троянова, тъй като те са с приноси в библиотекознанието.) Или по-точно казано, тази плеяда е създадена в школата на Т. Боров, която се гради в ББИ, тъй като смятаме, че Ц. Цветанов е напълно прав в твърдението си, че „Българският библиографски институт олицетворява целокупното развитие на българската библиография през десетте години след Девети септември“ (5). В другото направление на школата – научно-образователното, се открояват имената на проф. А. Гергова, проф. М. Ковачев, доц. Т. Янакиева, доц. Л. Атанасов, който вече не е сред нас.

Друг аргумент в полза на защитаваната теза е участието на Т. Боров в подготовката на изданията на института, което по същество е научна и научно-приложна дейност. Само ще спомена, че той е редактор на Годишника от основаването до спирането му; редактор на всички библиографии, подготвяни и издавани от института. За първите десет години от съществуването му Боров редактира 55 от общо 98-те му издания. На две от тях е автор. Чрез методическата си редакция той утвърждава образцова методика на библиографиране-

то. В тази връзка трябва да се изтъкне, че независимо от идеологическата критика за т. I на Годишника(6), в 1949 г. е преведено четвъртото издание на фундаменталния труд на Г. Шнайдер *Handbuch der Bibliographie*(7). По какви причини остава в ръкопис – не е известно. Може да се предположи, че е поради критичната статия на Ив. Павлов Кюльовски, възможно е и поради липса на средства. По-важно е, че е преведена методическата част и е ползвана, да се внедрят класическите немските правила. Казано другояче, „внесена“ е и системно разработена една от съставните части на библиографската наука – методиката на библиографиране. А този факт е показателен, че Боров продължава да се придържа към учението на своя учител и да го внедрява в работата на института и това е една от спецификите на отечествената библиография, развивала се след 1944 г. в най-висока степен по руски (съветски) образец. Това означава, че Боров продължава линията за съвместяване на немската и руската теория и практика, което не означава, че се ограничава само с този опит. Друга особено важна характеристика на библиографа Боров и то с основополагащо значение е, че винаги е отлично информиран и се стреми да открие най-добрите иновационни световни теории и практики и да ги внедри в България. И това е още една негова специфика като духовен лидер, респективно на школата, която създава. Достатъчно е да се споменат няколко примера. В том първи на Годишника на ББИ, в рубриката „Из големия свят“, е поместена статията на директора на Швейцарската народна библиотека М. Годе „Документация, библиотеки, библиография. Опит за определяне на отличителните им белези и отношенията им“(8). Разглежданият проблем по онова време е иновационен и изключително важен. Известно е, че първата българска инструкция за описване на книгите е изготвена в института и отпечатана през 1947 г. Ето какво пише директорът Боров в отчетния си доклад за 1945 г. в тази връзка: „След съответно разглеждане на разните чужди инструкции за описване на книги – немска, френска, английска, американска, италианска и руска – и след сравняването им с нашата практика се изработи проект...“(9). И още един пример: в 1947 г. е преведена нашумялата книга на американския професор Ърнест Ричардсън „Теоретическа и практическа класификация“(10). Истина е, че това са прояви до 1949 г., когато Годишникът е разкритикуван от идеологическата позиция на марксизма-ленинизма, но те са показателни за стила и методите на Боров като директор на ББИ, за иновационните му действия и подходи.

Изведените проблеми са най-важните, а в хода на историческото проучване е възможно да се разкрият и допълнителни, но моето становище е, че независимо от наложения по политически и идеологически причини „русоцентризъм“ Боров създава българска библиографска школа, тя има своите национални специфики и носи отпечатъка на личността на своя духовен лидер.

Бележки

1. **Правдомирова.** Донка. Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 година: [Моногр.]. – София: За буквите: О писменехъ, 2010. – 352 с.
2. **Пак там.** с. 196–198.
3. **Ярошевский.** М. Г. Логика развития науки и научная школа. // *Школы в науке.* – Москва, 1977. с. 89.
4. **Годишник** на Българския библиографски институт. I [за 1945–1947]. 1948. – 691 с.
5. **Цветанов.** Ц. Българска библиография. – София: Наука и изкуство, 1955. с. 114.
6. **[Кюльовски].** Ив. Павлов. Едно непужко издание. // *Отечествен фронт.* № 1377. 22 февр. 1949. с. 3.
7. **Шнайдер.** Георг. Увод в библиографията / Прев. от нем. – София [ББИ]. 1949. – 259 с. (Машинипис.)
8. **Годе.** М. Документация, библиотеки, библиография. Опит за определяне на отличителните им белези и отношенията им. // *Год.* Български библиографски институт. I [за 1945–1947]. 1948. с. 327–333.
9. **[Боров.** Т.] Доклад за дейността на Българския библиографски институт (четен от директора на института пред годишното събрание на 17 март. 1946 г.). // *Год.* Български библиографски институт. I [за 1945–1947]. 1948. с. 603.
10. **Ричардсън.** Ърнест К. Теоретическа и практическа класификация. – София: ББИ, 1947. – 64 с. – (Пор. Библиогр. просвета. I)

ПРИНОСЪТ НА ПРОФ. ТОДОР БОРОВ ЗА РАЗВИТИЕТО НА СПЕЦИАЛНОСТ „АРХИВИСТИКА“ В СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

РАЛИЦА ЦВЕТКОВА

Проф. Тодор Боров работи през целия си съзнателен живот за напредъка на българската наука и духовното извисяване на българската нация. Той е сред хората с голям принос за културното развитие на страната ни и безспорен първенец в областта на библиотечно-информационните дисциплини¹.

Днес за широката общественост името на проф. Тодор Боров е познато и свързано преди всичко с битието му на създател и ръководител на Българския библиографски институт (1941–1963), директор на Народната библиотека (1944–1949) през нейния възстановителен период след бомбардировките, основател и ръководител на катедра „Библиотекознание и библиография“ при Софийския университет (1952–1969)². *Но до момента липсва детайлно проучване на приноса му към специалност „Архивистика“, като пръв ръководител на едноименната катедра в СУ, създадена още през 1952 г.*³ В тази насока особено интересни са пионерските дирения на Андриана Нейкова за осветляването на дейността на Боров като университетски преподавател и по архивознание⁴. По обективни причини обаче това проучване се базира единствено на запазените протоколи от заседанията на Академичния съвет (АС) на СУ „Св. Климент Охридски“.

В личния архивен фонд на проф. Тодор Боров в НБКМ⁵ се съхраняват множество документи, свързани с работата му като ръководител на катедра „Архивистика“, които позволяват да се пресъздаде една цялостна картина на тези първи години за младата българска университетска „Архивистика“.

¹ Вж.: **Янакиева, Т.** Създаване и развитие на библиотечното образование в СУ „Св. Климент Охридски“. Специфика и интегритет в съобществото на университетските дисциплини. // *ГСУ, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки*, т. 1, 2008, с. 5–43; **Янакиева, Т.** Тодор Боров – създател на модела на българското висше образование в областта на библиотечно-информационните науки. // *ГСУ, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки*, т. 1, 2008, с. 51–61; **Янакиева, Т.** Тодор Боров и развитието на българската книжовна култура и на библиотечно-информационните науки в България. // *ГСУ, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки*, т. 2, 2010, с. 73–119.

² Вж. например: **Един живот за книгите: В чест на проф. Тодор Боров във връзка с 90-год. му / Състав, и ред. Иван Радев, Марин Ковачев, Любен Атанасов.** – В. Търново, 1991; **Боров, Т.** Стъпки по пътя на един дълголетник 1901–1991. – София, 1992.

³ Тук искам да отбележа малко познат, но много любопитен факт: В действителност, макар и за кратко, катедрата е оглавявана от временно завеждащия проф. Александър Бурмов. Тъй като много скоро Т. Боров е поканен и приема да се заеме с отговорната задача, в масовото съзнание, включително и на колегията, е залегнало и битува схващането за проф. Боров като пръв неин ръководител. Както ще се види и от настоящата статия „грешката е явна“.

⁴ **Нейкова, А.** Специалност „Архивистика и документалистика“, образование, професия, реализация. // *Университетски четения по „Архивистика“*, т. 1. Българската университетска „Архивистика“ като образователен модел – история и бъдеще. (Нап. науч. конф., проведена на 18–19 апр. 2005). – София, 2009, с. 8–21; Вж. и параграфа, посветен на бълг. унив. „Архивистика“ като образователен модел в: **Нейкова, А.** Архиви и общество. – София, 2007, с. 261–266.

⁵ В Български исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ–БИА) се съхранява личният фонд на проф. Т. Боров, ф. № 849. Огромният *документален*

месец датира и заповедта¹⁰ на Комитета за наука, изкуство и култура (КНИК), базирана на решението на съвета на ФИФ, одобрено от АС на СУ на 23 юли 1952 г., с която се назначава досегашният хоноруван професор при Филологическия факултет Тодор Тодоров – Боров за професор по библиотекознание и библиография при специалността „Архивистика“ във ФИФ на СУ от деня на встъпване в длъжност на вакантното място.

Изборът на проф. Т. Боров за завеждащ на катедрата е ясен и логичен. В доклад, подготвен от проф. Александър Бурмов и проф. Димитър Косев от началото на декември 1952 г. по кандидатурата му за завеждащ катедрата по „Архивистика“, се прави преглед на работата му през периода 1948–1952 г., тъй като предходният период вече е разглеждан при избора му за професор¹¹. Накрая следва обосноваването заключение: „Тя работи свидетелства, че др. Боров е един солиден научен работник, който познава добре изворите и документите, знае да се справи критично с тях и има правилно идеологично гледище.“ Вследствие на това „...ние смятаме, че той ще се справи добре с функциите на организатор и ръководител на новата специалност „Архивистика“ в нашия факултет“. Предвид условията и тогавашната ситуация в България, изборът на Т. Боров е навременен и сполучлив. Към момента кандидатурата му безспорно е единствената възможна и приемлива. За авторитета му на увлекателен и ценен лектор свидетелства и интересът от страна на формиращата се след създаването на държавните архивни институции у нас архивна колегия. Със специално писмо от МВР, отдел „Архивно управление“ до декана на ФИФ от 29 септември 1952 г. (подписано от помощник-министъра А. Цанев и зам.-н-ка на Архивно управление майор Ел. Елияс) се иска Т. Боров да изнесе лекции по „История и организация на архивното дело в СССР“ в организирания тримесечен квалификационен курс за елементарна подготовка на архивисти. Курсът трябва да се проведе от 1 октомври 1952 г., а по въпросния предмет се предвиждат 44 часа лекции и упражнения¹².

На заседанието на АС от 23 юли 1952 г. е избрана и първата редовна асистентка по „Архивистика“ – Роза Бодлева Христова¹³. Липсата на архивни свидетелства обаче не позволява да се разбере каква е аргументацията за избора именно на Роза Бодлева. Така или иначе тя остава сравнително за кратко време на посочената длъжност. По-подробни сведения за нея се откриват във връзка с необходимостта от атестиране на преподавателите в СДУ. В специално изложение, подготвено от проф. Боров по този повод, се докладва, че катедреният съвет на специалността „Архивистика“ се състои от двама души – неофициалният завеждащ катедрата (проф. Т. Боров) и секретарят (асистентката Р. Христова). Ето защо атестацията на асистента, изработена от завеждащия катедрата, би трябвало да се разгледа и приеме от самия асистент, за когото се отнася. Както проф. Т. Боров, така и асистентката Р. Христова работят съвместно в новата специалност от два месеца. Боров не познава Христова от рано и за толкова кратко време няма как да даде обективна преценка за стила и метода на работата ѝ. Обръща се внимание, че данни за участието на Христова в обществено-политическия живот могат да се вземат от партийния секретар на факултета Невена Попова, която я познава отдавна. При това положение изработването на пълна атестация за Р. Христова от

¹⁰ Заповед на КНИК от 30 август 1952 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹¹ Повече по въпроса за избора на Боров за частен хоноруван доцент виж в личното му досие, запазено в СУ в: **Архив** на СУ „Св. Кл. Охридски“, Ф. 1, оп. 35, а.с. 52.

¹² **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹³ Във фонда на Боров се пази бележка от 25 ноем. 1952 г., в която се дават следните биографични данни за Роза Димитрова Христова: „Родена 1916 г. в София, местожителство София. БКП член от октомври 1946 г. В миналото няма партийна принадлежност. Завършила СУ, история. 1939.“ Следва изброяване на длъжностите, които е заемала от 1939 до 1952 г. – учителка по история; преподавала и „Методика на историята“ и „История на БКП“. Обществени длъжности: председател на Комитета за мира, председател на Българо-съветското дружество (в Инст. „Макаренко“). Накрая очевидно е поставена и свособразна оценка от Боров за нейните качества: „Като курсов ръководител проявява старателност и умение да ръководи студентите, стреми се да ги подпомогне в подготовката им за изпити. Ръководи курса по марксизъм-ленинизъм („История на БКП“) при ББИ“.

завеждащия-катедрата по това време би било чисто формално. То не само няма да отрази действителните качества и възможности на атестирания, а по същество и не би отговаряло на изискванията на предприетото атестиране. В конкретната ситуация най-правилно би било атестирането на Р. Христова да се отложи с една година, за да може да се види работата ѝ в Университета и тогава да се направи конкретна преценка за нея¹⁴. Разглежданият документ показва по безспорен начин ангажираността на Боров с делата на катедрата, като неин, макар и все още неофициално утвърден, ръководител. Пролитчава и маниерът му на работа – да се опира на обективни факти, а не просто формално да отчете дейност.

Както отбелязах по-горе, Роза Бодлева не се задържа дълго в СУ. Известна светлина върху причините за скоршното ѝ напускане на ФИФ хвърля самият Боров в споменатата докладна бележка до декана от 29 ноември 1954 г.: „За съжаление асистентката др. Бодлева, опасявайки се че няма да може да се справи с упражненията по „Архивистика“ и с преподаванията по дипломатика, и понеже бе без часове при отлагането на специалните дисциплини за III–V курс, напусна през 1953 г. Университета и през следната година предстои да се търси преподавател и по тия предмети“¹⁵.

Усилията на първия ръководител на катедра „Архивистика“ в СУ да осигури кадрово преподаванията в едноименната специалност са впечатляващи, ето защо съм убедена, че заслужават по-детайлно разглеждане. В последно споменатата докладна бележка Боров подчертава, че когато през септември 1952 г. е поканен като представител на най-близкостоящата наука (библиотекознание и библиография) да поеме завеждането на новата специалност, Факултетният съвет вече е обявил конкурси за две доцентури – по „Теория и практика на архивното дело“ и по „История на учрежденията в България“. Роза Христова-Бодлева е назначена като асистент по „Архивистика“ с идеята да поеме по-късно и преподаванията по дипломатика. На Боров е възложено да изработи учебния план на специалност „Архивистика“. Той умишлено поставя специалните предмети, по които няма още преподаватели от третата година нататък, с оглед през предстоящите две години да се осигурят необходимите специалисти.

От запазените в личния му фонд четири протокола от проведените катедрени заседания само в периода септември–декември 1952 г., които ще бъдат анализирани обстойно по-нататък в изложението, ясно личи намерението му да се справи с този най-наболял проблем на новата специалност.

Още на първото катедрено заседание на 30 септември 1952 г. се обсъжда и въпросът за преподавателския персонал по специалността. Ал. Бурмов съобщава, че е необходимо да се провери дали конкурсите за доцентурите са придвижени напред¹⁶. На второто катедрено заседание, проведено на 15 октомври с.г., между другите съществени проблеми и предстоящи задачи се отбелязва и следното: „...във връзка с подготовката на лекциите през летния семестър да се осигурят преподаватели по история на балканските народи и история на СССР. Също да се ускори издаването на заповедта за преподавателя по „Стопанска история на България“ проф. Жак Натан“¹⁷.

В личния фонд на Боров е запазен и протокол от 21 декември 1953 г. на комисия в състав: Г. Пиръов, Т. Боров, Ал. Бурмов. Тя е натоварена от Факултетния съвет на ФИФ да установи нуждите и да направи предложения за преподаватели по новите специалности „Архивистика“ и „Библиотекознание и библиография“¹⁸ за летния семестър на учебната

¹⁴ Доклад на проф. Т. Боров, неофициален завеждащ катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ от 25 ноември 1952 г. във връзка с атестирането на асистенти и преподаватели – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁵ Докладна бележка на проф. Т. Боров, завеждащ катедра „Архивистика“, във връзка с изложението на група студенти архивисти, III курс, – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁶ Вж Протокол 1 от 30 септември 1952 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁷ Протокол 2 от 15 октомври 1952 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁸ Вж Предложение от Т. Боров, професор по библиотекознание и библиография, завеждащ катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ. Относно: създаването на катедра по библиотекознание и библиография при ФИФ на СУ, 16 ноември 1953 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

завеждащия-катедрата по това време би било чисто формално. То не само няма да отрази действителните качества и възможности на атестирания, а по същество и не би отговаряло на изискванията на предприетото атестиране. В конкретната ситуация най-правилно би било атестирането на Р. Христова да се отложи с една година, за да може да се види работата ѝ в Университета и тогава да се направи конкретна преценка за нея¹⁴. Разглежданият документ показва по безспорен начин ангажираността на Боров с делата на катедрата, като неин, макар и все още неофициално утвърден, ръководител. Пролитчава и маниерът му на работа – да се опира на обективни факти, а не просто формално да отчете дейност.

Както отбелязах по-горе, Роза Бодлева не се задържа дълго в СУ. Известна светлина върху причините за скорошното ѝ напускане на ФИФ хвърля самият Боров в споменатата докладна бележка до декана от 29 ноември 1954 г.: „За съжаление асистентката др. Бодлева, опасявайки се че няма да може да се справи с упражненията по „Архивистика“ и с преподаванията по дипломатика, и понеже бе без часове при отлагането на специалните дисциплини за III–V курс, напусна през 1953 г. Университета и през следната година предстои да се търси преподавател и по тия предмети“¹⁵.

Усилията на първия ръководител на катедра „Архивистика“ в СУ да осигури кадрово преподаванията в едноименната специалност са впечатляващи, ето защо съм убедена, че заслужават по-детайлно разглеждане. В последно споменатата докладна бележка Боров подчертава, че когато през септември 1952 г. е поканен като представител на най-близкостоящата наука (библиотекознание и библиография) да поеме завеждането на новата специалност, Факултетният съвет вече е обявил конкурси за две доцентури – по „Теория и практика на архивното дело“ и по „История на учрежденията в България“. Роза Христова-Бодлева е назначена като асистент по „Архивистика“ с идеята да поеме по-късно и преподаванията по дипломатика. На Боров е възложено да изработи учебния план на специалност „Архивистика“. Той умишлено поставя специалните предмети, по които няма още преподаватели от третата година нататък, с оглед през предстоящите две години да се осигурят необходимите специалисти.

От запазените в личния му фонд четири протокола от проведените катедрени заседания само в периода септември–декември 1952 г., които ще бъдат анализирани обстойно по-нататък в изложението, ясно личи намерението му да се справи с този най-наболял проблем на новата специалност.

Още на първото катедрено заседание на 30 септември 1952 г. се обсъжда и въпросът за преподавателския персонал по специалността. Ал. Бурмов съобщава, че е необходимо да се провери дали конкурсите за доцентурите са придвижени напред¹⁶. На второто катедрено заседание, проведено на 15 октомври с.г., между другите съществени проблеми и предстоящи задачи се отбелязва и следното: „...във връзка с подготовката на лекциите през летния семестър да се осигурят преподаватели по история на балканските народи и история на СССР. Също да се ускори издаването на заповедта за преподавателя по „Стопанска история на България“ проф. Жак Натан“¹⁷.

В личния фонд на Боров е запазен и протокол от 21 декември 1953 г. на комисия в състав: Г. Пиръев, Т. Боров, Ал. Бурмов. Тя е натоварена от Факултетния съвет на ФИФ да установи нуждите и да направи предложения за преподаватели по новите специалности „Архивистика“ и „Библиотекознание и библиография“¹⁸ за летния семестър на учебната

¹⁴ Доклад на проф. Т. Боров, неофициален завеждащ-катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ от 25 ноември 1952 г. във връзка с атестирането на асистенти и преподаватели – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁵ Докладна бележка на проф. Т. Боров, завеждащ катедра „Архивистика“, във връзка с изложението на група студенти архивисти, III курс, – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁶ Вж Протокол 1 от 30 септември 1952 г. – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁷ Протокол 2 от 15 октомври 1952 г. – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

¹⁸ Вж Предложение от Т. Боров, професор по библиотекознание и библиография, завеждащ-катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ, Относно: създаването на катедра по библиотекознание и библиография при ФИФ на СУ, 16 ноември 1953 г. – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

1953/54 г.¹⁹. В документа се съдържат интересни сведения за продължаващите вече повече от година опити да се назначат подходящи квалифицирани кадри за преподаванията на студентите от специалност „Архивистика“. Комисията предлага да се натовари кандидата на историческите науки Христо Несторов да чете курса по „История на балканските народи“ за архивисти – 4 семестъра по 3 ч. седмично от началото на летния семестър на 1954 г. За момента дисциплината трябва да остане към катедрата по „Обща история“.

Решено е да се направят постъпки за възстановяване правата на бившия доцент по българска история, тогава ст.н.с. при БАН Иван Дуйчев, който да поеме лекциите по „Теория и практика на архивното дело“ и по „Дипломатика“. Това предложение е от изключителна важност за бъдещото укрепване на специалността (и това със сигурност добре е схващано от вносителите му, които аргументирано отстояват избора си). За съжаление е отхвърлено. Сталинската максима, че „Кадрите решават всичко!“ е универсална и важи с пълна сила за превръщането на България в социалистическа страна. Висшето образование трябва да е проводник на марксистко-ленинския морал²⁰ и в един доклад от ректора на СДУ буквално четем следното: „Не може да се счита за слабост отношението, което народната власт взе непосредствено след 9 септември 1944 г. и по-късно спрямо някои преподаватели, проявили се през фашистката власт като агенти на германците, проповедници на великобългарски шовинизъм, поддръжници на расови и други реакционни теории. Уволняването на една малка част от тях, временното отстраняване на друга част бе необходима предпазна и оздравителна мярка в общите грижи за подобряване състава на преподавателския кадър в СУ“²¹. Така от преподавателите се очаква зорко да следят да няма рецидиви от буржоазната идеология в научноизследователската, учебно-преподавателската и възпитателната работа. И за да няма грешки, Политбюро на ЦК на БКП постановява кратко и императивно „да се повишат изискванията по провеждане на конкурси за професори и доценти...“. Ето как политическата праволинейност на отговорните фактори в АС на СУ прераства в професионално късогледство. Така се поставя началото на одисеята по кадровото обезпечаване на специалността, която не продължава 10 години, но поставя своя отпечатък върху цялостното развитие на българския образователен модел по „Архивистика“.

Останалите предложения на комисията също не са лишени от резон, а именно: да се поискат от Филологическия факултет преподаватели по западнославянски езици (чешки и полски) и по латински език за курса, предвиден от началото на летния семестър на 1954 г. (4 семестъра по 3 часа), както и да се поиска от Филологическия факултет преподавател по „История на българската литература“ за архивисти – 2 семестъра по 3 часа седмично от началото на летния семестър на 1954 г.

И през следващата 1954 г. продължават усилията на заинтересуваните административни фактори във ФИФ, а най-вече на Т. Боров, да се осигури кадрово новата специалност, независимо от сходните проблеми в новосъздадената през 1953 г. специалност „Библиотекознание и библиография“. В тази връзка интерес представлява запазеният във фонда доклад за конкурса за доцент по „Теория и практика на архивното дело“, подготвен от

¹⁹Тук е уместно да припомним, че поради подчертания афинитет на Боров към библиотекознанието и библиографията той успява да извоюва откриването на отделна едноименна специалност през 1953 г., която обаче в началото е включена в съществуващата вече катедра по „Архивистика“. По-подробно у **Янакиева**, Т. Създаване и развитие на библиотечното образование..., с. 18–20.

²⁰В това отношение особен интерес представляват изследванията на Т. Поппенделев за намесата на политиките в работата на учениците и за изчезването на плурализма от сферата на методологията. По-конкретно за марксисткото преустройство на историческата наука в България и превръщането ѝ в средство за постигане на политически, идеологически и възпитателни цели, съобразно идеята за цялостен контрол над обществото вж: **Поппенделев**, Т. Списание „Исторически преглед“ (1945–1948). – София, 2006.

²¹Вж Доклад за допусканите слабости при досегашното издигане на кадрите при Софийския университет и за повишаване изискванията при това издигане от акад. Даки Йорданов – 12 февруари 1955 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

професорите Т. Боров и Христо Гандев с дата 12 март 1954 г.²². На този конкурс се явява само един кандидат – Стефан Николов Мокрев²³.

Рецензентите отбелязват, че до момента кандидатът няма публикувани работи из областта на архивистиката. Като хабилитация той е представил работа от 35 машинописни страници, озаглавена „Делопроизводството, основа на архивния фонд“, която е запазена от проф. Боров²⁴. Изводите от обстояния анализ на рецензентите са недвусмислени. В основната си част трудът на Мокрев почива върху личния му опит при уреждане делопроизводството на МВнР, но с архивистиката като наука той има малко допирни точки. Авторът засяга частичен въпрос от архивната практика, а именно – как от текущото делопроизводство се раждат архивни материали за бъдещето. Той сякаш не си дава сметка, че архивната наука далеч не се изчерпва с това и че „историкът-архивист ще има да работи много по-често с архивни материали, завещани от миналото...“ Заклучението на комисията е безапелационно – кандидатурата на Ст. Мокрев не е одобрена, понеже „не е проявил досега никакъв интерес към тая наука“ и съответно не е публикувал нито един ред по въпросите на архивистиката. Професионализмът на Боров и Гандев като преподаватели не им позволява да обвържат по-сетнешната съдба на специалността с хора, на които ще се налага едновременно със студентите да се запознават с основите на архивната материя.

Три месеца по-късно завеждащият катедрата по „Архивистика“ отново подготвя доклад до Факултетния съвет на ФИФ, този път съвместно с Ал. Бурмов²⁵. Отново се обръща внимание, че проведенният конкурс за доцент по „Теория и практика на архивното дело“ не дава резултат. А съгласно учебния план от началото на септември с.г. ще трябва да се започнат четенията на лекции и упражненията по основната специалност на студентите архивисти, именно по теория и практика на архивното дело, тъй че се налага да се избере веднага преподавател по нея. За втори път е издигната кандидатурата на Иван Дуйчев, който е доказал се специалист в дадената област. Работил е в архивите на Италия, Гърция, Германия и Австрия. Към дадения момент вече шеста година (1948–1954) води лекциите по „Архивистика“ пред стажантския курс за библиотекари в Българския библиографски институт (ББИ) и в ДБИ. През 1950 г. обнародва като издание на ББИ курса „Лекции по „Архивистика“, първият цялостен курс по тая специалност у нас. Факултетният съвет (ФС) на ФИФ одобрява, но следващата инстанция – заседанието на АС се оказва препъникамъкът за българската университетска „Архивистика“. Както заключава и А. Нейкова „със сигурност откритата през 1952 г. специалност можеше да има и друга съдба, ако още в началото Дуйчев е бил назначен за преподавател именно по профилираните дисциплини“²⁶. И действително може само да се съжалева за пропуснатата златна възможност.

Идеологическата рамка на висшето образование в България се затяга като примка около преподавателския състав в Алма матер, без да остави ни най-малка възможност за професионална реализация пред студентската аудитория на непокорни и инакомислещи индивидуалисти. Независимо от неуспеха си до момента, който се обуславя преди всичко от външни причини, Боров продължава стоически да търси най-подходящите и същевременно приемливи за новата „народнодемократична власт“ кандидати за преподаватели по специалните дисциплини на студентите архивисти.

Конкурсът за доцент по „История на учрежденията в България“ е възложен на Юридиче-

²² Доклад за конкурса за доцент по „Теория и практика на архивното дело“ на професорите Тодор Боров и Христо Гандев от 12 март 1954 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

²³ Стефан Мокрев е юрист по образование. Член на БКП и СБП. От 1932 г. работи в МВнР като библиотекар, редактор, съветник по печата. През 1946–1947 г. е управляван легацията и легационен съветник в Рим. От 1947 г. до момента на кандидатстването си е легационен съветник.

²⁴ **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

²⁵ Доклад на Т. Боров и Ал. Бурмов до Факултетния съвет на ФИФ от 21 юни 1954 г. – **НБКМ–БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

²⁶ Нейкова, А. Специалност „Архивистика и документиалистика“.... с. 11.

ския факултет, но през учебната 1953–1954 г. все още няма никакво развитие²⁷. След съвещание с проф. Ал. Бурмов Боров предлага лекциите по тази дисциплина да бъдат възложени на директора на Етнографския музей, историка Божидар Божиков, като хоноруван преподавател. Предложението е възприето, но Божиков чете лекции само на първия випуск архивисти²⁸.

Факултетният съвет, деканата и катедрата се сблъскват с големи затруднения по осигуряване на преподаванията и по някои от останалите дисциплини. Така след заминаването на Николай Тодоров за СССР няма кой да поеме курса по „Балканска история“ и отново трябва да се търсят временни варианти²⁹. След като кандидатурата на проф. Ив. Дуйчев е отхвърлена за пореден път, Т. Боров предлага завеждащия отдел БИА при ДБВК Кирила Възвъзова-Каратеодорова да бъде назначена³⁰. За съжаление причините за отказа на АС е неизвестна.

Боров е убеден, че Възвъзова „има нужните качества да поеме преподаванията... по тая най-важна специална дисциплина на архивистите“³¹. Неизбежно търсенето трябва да се съсредоточи в друга плоскост и от полето на академичната подготовка то навлиза в сферата на практиката – сред работещите в архивните институти. Изборът на Боров за пореден път е солидно аргументиран и е уважен от ФС през текущия месец ноември, но очевидно не е в достатъчна степен идеологически подплатен и кандидатурата е отхвърлена от АС.

След кратко затишие през 1955 г. сагата около откриването на точния човек за точното място се подема с нова сила и продължава от началото на 1956 г. От 11 януари 1956 г. датира поредният доклад от проф. Т. Боров, „завеждащ катедрата по библиотекосзнание, библиография и „Архивистика“³² до факултетния съвет на ФИФ. Този път изборът се спира на Емилия Петрова Димитрова, която е предложена за хоноруван преподавател по история и организация на архивното дело³³. От запазените биографични бележки в ръкопис, подписани от нея, както и от съпътстващите ги документи на Боров в усилията му за назначаването ѝ на вакантното място става ясно, че от 1952 г. Димитрова е на шатна служба в Държавния архив при МВР и към момента на кандидатстването си завежда сектор „Публикаторски“ в ЦДА на НР България. Чела е лекции в курса по „Архивистика“, организиран от МВР, за служителите в Държавния архив, архива при МНО и Музея на революционното движение, както и във вътрешни квалификационни курсове и семинари. Типично за онова време не липсват и обяснения в любов и вяроност към Партията. В случая те се изчерпват с кратката формула: „Тя е член на БКП“, след която могат да се подчертаят и чисто професионалните достойнства, че кандидатът за

²⁷ Докладна бележка на проф. Т. Боров, завеждащ катедра „Архивистика“, във връзка с изложението на група студенти архивисти, III курс, от 29 ноември 1954 г. – **НБКМ–БИА**, ф. 849 (необработен).

²⁸ Доклад на проф. Т. Боров: По състоянието на специалността „Архивистика“ и мерки за подобряването ѝ, 10 март 1958 г.

²⁹ Вж бел. 26.

³⁰ Кирила Възвъзова завършва история в СУ през 1941 г. и има втора специалност класическа филология. Освен класическите езици владее още руски и френски език. През 1948 г. завършва с много добър успех едногодишния библиотекарски курс за библиотекари висшисти. От април с.г. работи първоначално в ББИ, а от ноември – в Архивния отдел на ИБ. Участва активно, като сама изработва няколко дяла от прилаганата и днес инструкцията „Правила за комплектуване, научнотехническа обработка, хранение и ползуване на документалните материали от личните и обществени архивни фондове и колекции, съхранявани в Българския исторически архив“. Участва в изработването и на общата инструкция за обработката на документалните материали, съхранявани в окръжните държавни архиви. Включена е в комисията при Главното архивно управление за привеждане в известност архивите на софийските учреждения. В НБКМ–БИА се пази неин личен фонд под № 854, съдържащ 59 документа.

³¹ Доклад на проф. Т. Боров, относно избора на Кирила Възвъзова-Каратеодорова за старши преподавател при катедрата по „Архивистика“ от 22 ноември 1954 г. – **НБКМ–БИА**, ф. 849 Т. Боров (необработен).

³² Дори номенклатурно вече е застъпено новото място на специалност „Архивистика“ в сборната катедра, а именно след динамично развиващата се и изпреварваща я нова специалност „Библиотекосзнание и библиография“, с която делят засега общо пространство.

³³ Доклад на проф. Т. Боров, завеждащ Катедрата по библиотекосзнание, библиография и архивистика, до факултетния съвет на ФИФ. Относно: избора на Емилия Петрова Димитрова за хоноруван преподавател по „История и организация на архивното дело“, 11 януари 1956 г.

длъжността е „инициативен научен работник, и аз смятам, че ще може да се справи добре с възложените й лекции“³⁴. Предложената кандидатура е отхвърлена на по-ниската инстанция – на заседанието на ФС на ФИФ от 23 януари 1956 г. Отговорността за неразрешените кадрови проблеми отново е прехвърлена в полето на катедрата. Самият декан моли Тодор Боров да се вземат незабавно *мерки за избиране на преподавател по посочената дисциплина*, защото през настоящия семестър по учебен план е предвидено да се четат лекции по нея³⁵.

Трябва да се отчете, че независимо от сроковете и „червените картони“ от страна на факултетното и особено от академичното ръководство на СУ, проф. Боров не предлага кандидатури „на всяка цена“. Във фонда му се пазят автобиографиите и заявленията на кандидатите за преподавател по „Теория и практика на архивното дело“. Сред тях има такива, с които вероятно самият Т. Боров не се ангажира и не желае да предложи³⁶. И в този труден момент сякаш съдбата се усмихва и му показва „пътя към Итака“. На 14 февруари 1956 г. проф. Боров получава писмо от МВР, отдел Държавен архив, в което четем следното: „Научаваме се, че за профила „Архивистика“ към специалността „История“ се търси преподавател по „Теория и практика на архивното дело“. Като имаме предвид, че специалисти в това направление у нас липсват, позволяваме си да Ви препоръчаме за преподавател наш сътрудник – др. Мария Кузманова, която има *известна подготовка* (к.м. – Р.Ц.). Сега тя работи при нас в Научно-методическия сектор по разработването на инструкции и указания за работата на Държавните архиви, проявява интерес към научното разработване на архивистките въпроси и желае да се заеме с такава задача“³⁷. Това е кандидатурата на известната сред архивната ни колегия доц. Мария Матеева³⁸, с която се слага край на т.нар. одисея. Заслуга за избора й по всяка вероятност има и активното й участие в антифашистката съпротива, удостоверено от отговорни фактори в Министерски съвет³⁹. С това не искам да пренебрегвам и нейната предварителна подготовка в полето на научната и преподавателска дейност⁴⁰.

Съгласно процедурата, на 25 февруари 1956 г. проф. Боров представя кандидатурата на Мария Павлова Кузманова. Докладът е кратък, ето защо си позволявам да го поместя

³⁴ Вж. и Биографични бележки за Емилия Петрова Димитрова (ръкописни) от 7 януари 1956 г. – както и запазеното заявление от Е. Димитрова, с което моли да бъде назначена за хоноруван преподавател по „История и организация на архивното дело“ при катедрата на Т. Боров.

³⁵ Писмо на декана на ФИФ проф. д-р Н. Чакървов до Т. Боров от 31 ян. 1956 г. – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

³⁶ Вж. Автобиография на Йото Тонков Йотов от 7 февр. 1956 г.; Заявление от Йото Тонков Йотов със същата дата до декана на ФИФ, относно вакантното място – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен). Въпросният кандидат започва професионалната си кариера като политически офицер, а впоследствие е назначен за началник на Военноисторическия архив при ВЮ, където работи и в момента на кандидатстването си. По това време има публикувани следните статии и материали: „Военно-исторически архив при МНО“ – ВИС, кн. 3, 1954; „Към въпроса за отражението на Великата октомврийска социалистическа революция в България“ – ВИС, кн. 4, 1954 г.; „Историческа справка на военната клетва“ – Пропагандист и агитатор, кн. 12, 1955; „Бунтът в 27 пех. Чешински полк през периода на Първата световна война – 1915/1918 г.“ – ВИС, кн. 1, 1956 г.

³⁷ Писмо от МВР, отдел Държавен архив до ББИ за др. Т. Боров от 14 февр. 1956 г. – **НБКМ-БИА**, Ф. 849 Т. Боров (необработен).

³⁸ Не мога да не си призная, че към нея храня особено, почти романтично отношение, обусловено от факта, че през далечната вече 2000 г. защитих успешно дипломна теза на тема „Доц. Мария Матеева и българската университетска „Архивистика“. Към днешна дата имам щастието да обогатя представата си за нейното присъствие във факултетното пространство на ИФ на СУ, откривайки документи, невидели бял свят до момента.

³⁹ Запазената грижливо във фонда на Боров нейна автобиография се оказва изключително интересна за изследователите като мен. Досега опитите ми да се слобия с по-подробни данни за житието-битието на първия хабилитиран преподавател по „Архивистика“ в СУ преди постъпването й в университета, удържа на камък. Обяснението е просто – Матеева не е оставила свой архивен фонд, а документите в личното й кадрово досие в Учрежденския архив на Университета са повече от оскъдни. За повече подробности вж. **Тодорова, Р.** Доц. Мария Матеева и българската университетска „Архивистика“. // *Архивен преглед*, 2006, кн. 3–4, с. 23–33.

⁴⁰ Вж. по-подробно **Донков, Р.** Строителят, учителят. // *Алп*, 1996, № 1–2, с. 12.

почти целия⁴¹: „Др. Кузманова е родена 1921 г. в Михайловград, през февруари 1947 г. е завършила романска филология в СУ и след като е работила няколко години като учителка и в БАН, от август 1952 г. завежда Научно-методическия сектор при Държавния архив. Др. Кузманова участва в разработването на инструкции и указания за работата на държавните архиви и проявява интерес към научната разработка на архивистичните проблеми, чела е лекции във вътрешните курсове на архивното управление. Тя е член на БКП от 1942 г., завършила е Вечерния партиен университет и сега е агитпроп на организацията, в която членува. Смятам, при тия данни, че на др. Кузманова може да се възложи да чете лекции по Теория и практика на архивното дело като хоноруван преподавател.“

Със Заповед № 501 на ректора на СДУ акад. Даки Йорданов от 6 април 1956 г. и в съгласие с решението на съвета на ФИФ, одобрено от АС на 4 април 1956 г., протокол № 9, *Мария Павлова Кузманова е назначена за хоноруван преподавател по Теория и практика на архивното дело* при споменатия факултет, за летния семестър на учебната 1955/1956 г. Без преувеличение може да се каже, че с избора на Матеева, макар и първо като хоноруван преподавател, се поставя ново начало в историята на българската университетска „Архивистика“. Така последната получава дългоочаквания импулс за развитие и утвърждаване, но вече с променен статут, т.е. понижена в ранг. Става дума за трансформацията на „Архивистиката“ в специализация в рамките на специалност „История“ в тогавашния ФИФ на СУ. Тази съществена стъпка се дължи не само на административните промени в отделните структурни звена на СДУ, но и в значителна степен именно на продължилите с години кадрови проблеми. Разбира се, и тук ролята на Боров не е за пренебрегване, тъй като именно той става инициатор и проводник на тази идея. Добил конкретни измерения и сравнителна завършеност в края на 50-те години на миналия век, този аспект от историята на университетската „Архивистика“ у нас има своето място по-нататък в изложението.

В търсене на адекватни решения – промени в учебните планове на специалността

Кадровите неуредници с преподавателския състав рефлектират и върху учебните планове на едноименната специалност. Документите във фонда на Боров хвърлят светлина върху усилията, негови и на колегите му от ФИФ, да се възприеме най-оптималният вариант за подготовка на архивни кадри. Целта е да се осигурят новосъздадените архивни институции в България с висококвалифицирани кадри. В пълен синхрон с налагащата се като „единствено правилна“ марксистко-ленинска идеология се търсят пътища именно по линия на съветския образец и неговото привнасяне на българска почва. В първото запазено от Боров „Разписане на лекциите и упражненията във ФИФ през зимния семестър на 1952/1953 г.“ за специалност „Архивистика“ са включени следните дисциплини с негови ръкописни бележки: „Основи на марксизма-ленинизма“ – проф. Рад. Янев; „Руски език“ – препод. Дончева; „Френски език“ – препод. Илиева, или „Немски език“ – препод. А. Пъдева; „Физкултура“ – Цветанов; „Обща история на България“ – доц. Хр. Михова; „Стопанска история на България“ – проф. Жак Натан; „История на българската държава и право в България“ – проф. Мих. Андреев; „Библиотекознание и библиография“ – Т. Боров; „История на архивното дело“; „Дипломатика“ – без конкретен преподавател (б.м. – Р.Ц.). През летния семестър на 1952/1953 уч. г. са определени следните предмети: „История на СССР“, „История на балканските народи“, „Средновековна българска история“, „Обща история“, както и отново „Основи на марксизма-ленинизма“, „Стопанска история на България“, „Руски език“, „Френски език“, „Библиотекознание“ и задължителната за времето „Военна подготовка“⁴².

⁴¹ Доклад на проф. Т. Боров, завеждащ Катедрата библиотекознание и библиография, до Факултетния съвет на ФИФ. Относно: изборът на Мария Павлова Кузманова за хоноруван преподавател на курса по „Теория и практика на архивното дело“ при специализацията „Архивистика“. 25 февруари 1956 г. – **НБКМ-БНА**, ф. 849 (необработен).

⁴² Разписане на лекциите и упражненията във ФИФ през зимния семестър на 1952/1953 г.; Разписане на лекциите и упражненията във ФИФ през летния семестър на 1952/1953 г. – **НБКМ-БНА**, ф. 849 Т. Боров (необработен).

Още на първото катедрено заседание от 30 септември 1952 г. се поставят за обсъждане и визираните въпроси. Точка шеста от дневния ред е посветена на разглеждане въпроса за „отпочване“ на лекциите по история на архивното дело и дипломатика. Катедреният съвет, като взема под внимание забавянето от КНИК на заповедите за назначаване на щатните преподаватели и необходимостта въпросните лекции, които са първите специални лекции за архивистите, „да бъдат подготвени добре, съгласно постиженията на съветската „Архивистика“; като взема предвид още и липсата на каквито и да било помагала, особено на съветска литература, решава да предложи на факултетния съвет: 1) да измени приетия учебен план за специалността „Архивистика“ като предвидените за I семестър лекции и упражненията по история на архивното дело и по дипломатика отпаднат от програмата за I семестър; 2) да се измени учебният план като се намалят съответно часовете по история на архивното дело от 192 на 138; и по дипломатика от 156 на 102 часа лекции и упражнения; във връзка с това да отпаднат и предвидените колоквиуми по горните предмети след първия семестър“⁴³.

Независимо от очевидните затруднения в първите месеци след конструирането на катедрата на 11 декември 1952 г. Боров докладва на декана на ФИФ, че календарните планове на лекциите и упражненията се изпълняват съгласно учебния план, изменен през октомври със съгласието на КНИК. По предвидения план не са четени само 6 ч. лекции (2 седмици) по „Стопанска история на България“ от проф. Жак Натан, който е бил командирован в Костенец, и 3 ч. лекции (1 седмица) от проф. М. Андреев – „История на българската държава и право“⁴⁴.

Проблемът с преподавателите рефлектира и върху състоянието на учебния процес. Това, от своя страна, се отразява върху съществуващите и прилагани през първата учебна година планове и програми. Ето защо през пролетта на 1953 г. Боров подготвя изложение до декана на ФИФ, в което подробно са посочени и аргументирани следните промени на учебния план на специалността „Архивистика“: 1. Премахнат е предметът „История на правото в България“ като ненужен и дублиращ се до голяма степен с „История на учрежденията в България“; 2. Намалени са часовете по „Старобългарски с история на българския език“ от 250 на 108 и по „История на българската литература“ от 150 на 102 (премахнати са само упражненията, като ненужни за архивистите); 3. Увеличени са часовете по „Обща история“ от 204 на 312, за да слушат студентите пълен курс по обща история, включително и стара, което им е нужно като архивисти; часовете по „История на СССР“ се увеличават от 272 на 306, с цел часовете на архивистите да се изравнят с тези на историците и да отпадне необходимостта от образуването на отделен поток; 4. Направени са някои конструктивни размествания с оглед на по-правилното разпределение на седмичните часове и подобряване процеса на обучението. Така: „Старобългарски с история на българския език“ и „Основи на държавата и правото“ са прехвърлени в първи семестър, когато и приключват с изпит; 5. Вследствие на тия промени общият брой на лекции и упражнения спада от 4672 на 4312 и седмичното им разпределение не надхвърля приетите норми. Намаляват се с един и изпитите (от 34 на 33) и разпределението им по семестри не излиза извън нормите; 6. Преходно положение се създава за тогавашните първокурсници, които през януари 1954 г. ще трябва да вземат по два допълнителни изпита заедно с първокурсниците по „Старобългарски с история на българския език“ и по „Основи на държавата и правото“. Срещу това пък ще имат един изпит по-малко – по „Обща история“, с който те ще приключат през юни 1953 г.⁴⁵.

От октомври 1954 г. датира заповед на КНИК, с която се определят за СУ като специални следните дисциплини за „Архивистика“: 1. „История на учрежденията в България“; 2. „Теория и практика на архивното дело с археография“; 3. „История на архивното дело с организация на архивното дело в СССР“; 4. „Дипломатика с хронология, хералдика и сфрагистика“; 5. „Славянска и българска палеография“; 6. „История на България“; 7. „Сто-

⁴³ Вж. Протокол I от 30 септември 1952 г. – **НБКМ–БИА**. Ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁴⁴ **НБКМ–БИА**. Ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁴⁵ [Изложение] на Т. Боров, завеждащ катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ от 4 април 1953 г. – **НБКМ–БИА**. Ф. 849 Т. Боров (необработен).

панска история на България“; 8. „Старобългарски и история на българския език“; 9. „Обща история“; 10. „История на СССР“⁴⁶.

Опити за преодоляване на трудностите

От примерите дотук се вижда, че Т. Боров като пръв ръководител на катедра „Архивистика“ още в самото начало се ангажира с организационното уреждане на поверената му специалност, полагайки максимални усилия да осигури нормален учебен процес. Още на първото съвещание на катедрата по „Архивистика“ от 30 септември 1952 г., което е под неговото председателство и в присъствието на проф. Ал. Бурмов и Роза Бодлева Христова (секретар), се вземат следните важни решения: *дотогавашият временно завеждащ катедрата по „Архивистика“ Ал. Бурмов предава катедрата на новоназначения завеждащ проф. Т. Боров; конструиране на катедрата; приемане план за работата на катедрата за зимния семестър на учебната 1952/1953 г.* Във въпросния план се включва: а) на 15 октомври с.г. да се свика катедрен съвет за разглеждане и даване мнение по учебния план на специалност „Архивистика“, на учебните програми за същата специалност и подготовка на лекциите за летния семестър; б) на 29 октомври – катедрен съвет при дневен ред: сътрудничество и съгласуване на работата с Главно архивно управление при МВР, като се покани техен представител; разглеждане въпроса за преподавателския персонал по специалността; в) на 30 октомври – посещение лекция на проф. Т. Боров; г) на 12 ноември – катедрен съвет при дневен ред: научноизследователската работа на катедрата през 1953 г.; въпросът за учебници по специалността; обсъждане лекцията на Боров; д) на 26 ноември – катедрен съвет при дневен ред: учебната работа на студентите; мероприятията по комунистическото възпитание на студентите; атестация на асистента; е) на 10 декември – катедрен съвет при дневен ред: подготовка на изпитите; ж) на 24 декември – текущи въпроси. По точка 4 се решава: Да се възложи на библиографския институт по линията на книгообмена да осигури необходимата литература по „Архивистика“. Освен това се решава специалността „Архивистика“ да има обща библиотека със специалността „История“, като за целта се използва съществуващата библиотека по история. Предвижда се набавянето на литература, да стане чрез библиотекаря на специалността „История“, като се направи списък на книгите, които трябва да се намерят. Библиотекарят да набави „Большая энциклопедия“, „Красный архив“ и „Архивное дело“. В Годишника на Университета, отдела по история, да се включат трудовете по „Архивистика“. Дискутира се и по въпроса за помещение, като за целта се правят настоятелни постъпки пред декана и ректора за определяне на стая с 2 бюра и телефон за преподавателите по „Архивистика“⁴⁷.

Приведох подробно решенията от това първо заседание, защото така формулираният план е спазван почти изцяло, което се потвърждава от следващите протоколи. Според мен това е показателно за методичността, с която той се залавя с възложената му отговорна задача и непоколебимата му решителност да осигури оптимално функциониране на катедрата. Дали обаче среща разбиране и подкрепа от „отговорните другари“? През декември 1952 г. той ще докладва: „работата на катедрата по „Архивистика“ – съвсем нова, сега се организира, без помещение, без хора, без уредено административно положение на завеждащия – може да се прецени при тия условия като задоволителна“⁴⁸. В края на същия документ ще си позволи да напомни: „нормалната работа на катедрата не може да започне, докато не се осигури поне едно помещение, досега ние все още *продължаваме да бъдем амбуланти*, което е вече нетърпимо положение, особено при една нова специалност. Многократните ни настоявания и настоятелни молби по тая линия остават и досега нечути“⁴⁹. Изводът се налага от само себе си. Въпреки добрите намерения, новият завеждащ катедра „Архивистика“ се натъква

⁴⁶ Заповед № І-2435 на КНИК от 12 октомври 1953 г. – **НБКМ-БИА**. Ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁴⁷ Вж Протокол І от 30 септември 1952 г. – **НБКМ-БИА**. Ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁴⁸ Доклад на проф. Т. Боров, зав.-катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ от 11 декември 1952 г.

⁴⁹ **Пак там**.

на проблеми от различно естество, най-сериозните от които вече разгледах. Освен кадровите неуредици и произтичащите от тях затруднения с изпълнението на учебните планове, Боров е принуден да решава и други немаловажни въпроси, често независещи единствено от него. Това в съчетание с всеизвестната му любов към библиографията и библиотекознанието ще го тласне съвсем закономерно към следващата стъпка, която идва като логично следствие от вътрешните му нагласи и афинитет към сродните на архивознанието дисциплини⁵⁰ и външните обективни обстоятелства, наложени от тогавашната реалност във ФИФ на СУ.

Българската университетска „Архивистика“ – от специалност към специализация

Както споменах по-горе, в съществуващата литература по въпроса трансформирането на специалността в специализация към специалност „История“ се обяснява със структурните промени в Университета, което впрочем се потвърждава и от самия Т. Боров. Запазеното във фонда му изложение е изключително интересно, защото осветлява допълнително мотивите за тази стъпка⁵¹. В него той споделя, че определянето на специализациите при специалност „История“ му дава повод да предложи нов статут за „Архивистика“. Боров подробно посочва съображенията, които диктуват тази промяна. Най-напред изтъква липсата до момента на специалисти преподаватели, на които да се опре цялостното развитие на отделната специалност. Според него „Архивистика“ е създадена при СУ, без да се прецени предварително дали ще могат да се намерят необходимите преподавателски кадри. При тогавашните изисквания за учебна натовареност това не би било и възможно, тъй като за евентуалните преподаватели на специалните дисциплини не ще може да се осигури необходимият минимален брой часове. Като втори аргумент е посочена недалновидната според него преценка на нуждите от студенти. В първия момент техният брой е определен на 30 души, понеже тогава е имало толкова вакантни места в Главното архивно управление. Впоследствие тези места са вече заети или съкратени по щат. Съответно в университета са приети през първата година 30 души, втората – 25 и през третата (1954) – 19, „за които едва ли ще се намерят места, когато завършат утре“. Според проф. Боров в България за дълги години едва ли ще има нужда повече от 10 души архивисти годишно, а за такова количество не се оправдава поддържането на отделна специалност, когато подготовката им може да се осъществи вътре в специалността „История“. Той е убеден, че изискванията към един историк-архивист се покриват в значителна степен с изискванията към историците. При възприетата тогава система на специализации в специалност „История“ часовете, определени в третата, ченвъртата и петата година за специализация са напълно достатъчни, за да се включат в тях основните архивистични дисциплини, които са нужни за подготовката на един историк-архивист. Общите курсове архивистите ще слушат заедно с историците, което ще спести на държавата средствата за дублиращи се лекции, ще облекчи нуждата от аудитории във факултета, ще опрости администрацията. Накрая Боров заключава, че тъй като досегашните студенти по „Архивистика“ не са слушали почти никакъв специален курс, тяхното прехвърляне към историците може да се проведе съвсем безболезнено още сега както за III курс, така и още повече за II и I курс. Новите учебни планове ще могат да се преработят до началото на ноември, откогато се смята да влязат в сила и другите специализации при специалност „История“.

След като аргументира предложението си, Боров определя какво е нужно за целта, а именно: „Да се създаде специализация „Архивистика“ към специалността „История“, като досегашните студенти по „Архивистика“ (I, II и III курс) се включат в общата маса на студентите историци, подлежащи на разпределение по създаваните пет специализации, съобразно нуждите. Освен това да се допусне назначаването на хонорувани преподаватели

⁵⁰ Вж. запазеното във фонда му „Предложение от Т. Боров, професор по библиотекознание и библиография, завеждащ катедрата по „Архивистика“, до декана на ФИФ относно създаването на катедра по библиотекознание и библиография при ФИФ на СУ“ с дата 16 ноември 1953 г.

⁵¹ Изложение на Т. Боров до ФС на ФИФ от 12 октомври 1954 г.

по дисциплините, по които не може да се набере учебна натовареност за шатни преподаватели. Другата логична стъпка е да се обособи катедрата по „Архивистика“, която да мине към историческите катедри, от катедрата „Библиотечнознание и библиография“ при същата специалност, която да остане и занапред отделна.

Той е уверен, че за утвърждаването на горните решения няма никакви пречки, тъй като постановлението на Министерския съвет от април 1952 г. *не предвижда изрично създаване на отделна специалност, а само на възможност за подготовка на архивисти при Софийския университет* (к.м. – Р.Ц.).

Доводите на Боров по принцип са логични и основателни, но аргументацията му по отношение необходимостта от съответния брой архивни кадри предизвиква учудване. Действително по това време „Архивистика“ и „Библиотечнознание и библиография“ са млади и перспективни дисциплини. В цялата си дотогавашна и бъдеща практика той акцентира на нуждата от добре подготвени библиотечни кадри, а в случая сякаш не може да направи очевидния паралел с нуждата от професионални архивисти. Библиотечната ни мрежа по онова време наистина е по-развита от архивната. Но не бива да се забравя, че архивната система в България тепърва ще се изгражда и тя няма да остане на нивото централни учреждения в столичния град⁵². Не на последно място, чисто количествено, обработката на един архив в типичния случай изисква много трудовни, а не бива да се забравят и качествените показатели, които налагат наличието на специализиран персонал. Ето защо тези професионално подготвени 10 души годишно „за дълги години“ напред няма как да отговорят в перспектива на реалните нужди на развиващата се архивна мрежа в страната.

Представява интерес реакцията на самите студенти архивисти спрямо това начинание в условията на идеологическа скованост и липса на алтернативи за развитие, не получили официалната партийна благословия. За съжаление във фонда на Боров не е запазено копие от тяхното писмо, но от отговора му ясно личи в каква посока са техните искания⁵³. В документа Боров пояснява, че при организиране на специализациите при специалност „История“ през октомври 1954 г. едно разширено междукатедрено заседание решава по *негово предложение* (к.м. – Р.Ц.) досегашната отделна специалност „Архивистика“ да се превърне в специализация към „История“. Боров е натоварен да направи писмено изложение по въпроса до факултета. На свой ред ФС на ФИФ възприема това предложение, Академичният съвет го одобрява, след което го изпраща в министерството за утвърждение. След проучване, то дава съгласието си за тази промяна, която е и в духа на постановлението на Министерския съвет от 18 април 1952 г. Именно това решение раздвижва тогавашните студенти архивисти от III курс. По-нататък Боров описва ситуацията така: „Започнаха събрания, шушукания, разpravии. Една част от тях се изплашиха, че няма да могат да останат архивисти (в София, както те предполагаха), а ще трябва да отидат [учители] по история (в провинцията) и пр. Плод на тия опасения е и тяхното изложение. Всъщност решението на министерството отнема всякакви основания за оплаквания: всички досегашни студенти по „Архивистика“ се приемат в специализацията „Архивистика“ при специалност „История“. В заключение Боров припомня за непрекъснатите усилия от страна на катедрата за развитието на „една нова у нас специалност, учредена внезапно, преподаватели по която се създават трудно и поради това навсякъде са редки“.

Позволим си да приведа горния пасаж, защото той е твърде показателен и по недвусмислен начин доказва личната неудовлетвореност на Боров от многобройните му опити да съдейства за изграждането и укрепването на катедрата и специалността по „Архивистика“ в съчетание с чувството за изпълнен дълг. В замаяна макар и непряко се сблъсква с неразбирането, а дори и с известна неблагодарност от страна на своите питомци, което го оgorчава допълнително. Така или иначе по това време проф. Боров вече е отправил своя

⁵² На архивната колегия е добре известно, че още през 1952 г. се изграждат и първите регионални архивни учреждения, които впоследствие се увеличават.

⁵³ Става дума за споменатата вече няколко пъти докладна бележка на проф. Т. Боров, завеждащ катедра „Архивистика“, във връзка с изложението на група студенти архивисти от III курс.

взор, надежди и ентузиазъм към новата специалност – „Библиотекознание и библиография“, на която отдава цялата си енергия, творческа креативност и впечатляваща далновидност.

Предпочитанията на Боров към новата специалност са очевидни, те намират израз и в промяната в името на сборната катедра, за което споменах по-горе. На заседанието на Факултетния съвет на 21 януари 1955 г. се решава, че е необходимо дотогавашната катедра по „Архивистика“ да се преименува на *Катедра по библиотекознание, библиография и архивистика*⁵⁴. Справедливостта изисква да подчертая, че до самия край на съществуването на тази своеобразна хибридна катедра завеждащият полага грижи и за двете специалности, макар и не в еднаква степен, което впрочем е обяснимо и разбираемо.

В подкрепа на горното твърдение във фонда на Боров се явява неговата ръкописна бележка, насочена към преодоляване на затрудненията, свързани с дейността на специалност „Архивистика“. Решението се търси чрез специализация в чужбина – естествено в „братския“ СССР. В документа, който не е датиран, но безспорно е от средата на 50-те години на миналия век, четем: „ФС, като взе под внимание липсата у нас на академично подготвен преподавател по теории и практика на архивното дело (безрезултатния конкурс за доцент и трудността да се намери подходящ, добре подготвен научно и идеологически правилно ориентиран преподавател), смята, че една от най-належащите нужди на факултета с оглед на правилното организиране на учебния процес по тая важна нова специалност е да се изпрати в СССР за 3–6 месеца на специализация в Историко-архивния институт в Москва един подходящ преподавател“⁵⁵. Командированият ще трябва да се запознае с учебните планове, програми, процеса на обучението и производствената практика, учебниците и другата литература по „Архивистика“, за да се подготви и да може да провежда след това и своите лекции и упражнения пред студентите от СУ на нужната научна и идеологическа висота. Създаването на мрежата от държавни архиви в България в началото на 50-те години на миналия век и осезателната нужда от добре подготвени кадри поставя въпроса за преподаванията по „Архивистика“ в СУ на преден план и налага да се осъществи решението на Съвета на ФИФ при СУ.

Съобразно изложеното по-горе Т. Боров подготвя план за работа⁵⁶. В него се посочва, че за нуждите на преподаванията по история и по организация на архивното дело за студенти от специалността „Библиотекознание и библиография“, както и за спецкурс при специалността „История“, командированият в СССР трябва да се запознае на място със структурата на Главното архивно управление, на централните и на местните архиви; с методите на преподаването и воденето на практическите занятия по история и организация на архивното дело в Историко-архивния институт в Москва. Предвижда се и да събере нужните програми, учебници и други материали във връзка с историята и организацията на архивното дело, библиотечно дело и библиография, както и да проучи наличната в съответните библиотеки литература по тези предмети. Планът е разчетен за 60 дни, от които 50 в Москва и 10 в тогавашния Ленинград през април и май или през май и юни 1955 г.

Очевидно и тези усилия на Боров остават безплодни, но в очакване на конкретно решение през въпросната 1955 г. липсват документи и съответни процедури за предложение и избор на кандидат за вакантното място на преподавател по профилираните дисциплини в специалност „Архивистика“. На следната 1956 г., както вече стана дума, Мария Матеева е избрана за хоноруван преподавател по „Теория и практика на архивното дело“. В първите години от своята работа в Университета тя се обръща именно към Боров като завеждащ-катедрата с навременни и необходими предложения. Тъй като целта на това изследване не е да се анализира нейната дейност, тук само ще маркирам някои моменти, свидетелстващи за плодотворните контакти между нея и Боров.

Сред многобройните и ценни документи от личния фонд на Боров, свързани с пре-

⁵⁴ Доклад от 23 февруари 1955 г. на декана проф. д-р Н. Чакъров. – **НБКМ–БИА**, ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁵⁵ **НБКМ–БИА**, ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁵⁶ План за работата, която предстои да се извърши във връзка с командировката в СССР по история и организация на архивното дело. 16 март 1955 г. – **НБКМ–БИА**, ф. 849 Т. Боров (необработен).

подавателското му битие, е запазена и ръкописна бележка от М. Кузманова до него. В нея тя споделя, че в сп. „Исторически архив“ (кн. 5 от 1955 г.) в статията „Московский историко-архивный институт“ се съобщава, че предстоят да излязат наскоро следните учебни пособия: 1. Л. А. Кузин – „Технические архивы“; 2. К. Г. Митяев – „История и организация делопроизводства в СССР“; 3. Л. А. Кузин – „Учебное пособие по фото-фоно-кино архивам“. Ето защо тя моли завеждащия на катедрата да направи нужното и да осигури по един екземпляр от въпросните трудове и особено книгата на Митяев за делопроизводството. При липсата на специализирана литература по „Архивистика“ у нас през разглеждания период това е добра възможност за решаване на проблема, от която Матеева решава да се възползва.

Във фонда на Боров се съхранява друг ценен документ от Мария Матеева, разкриващ нейните качества на организатор и намеренията ѝ да съдейства за укрепването и по-нататъшното развитие на българския образователен модел по „Архивистика“. Това е доклад от 27 септември 1957 г., в който тя ясно поставя редица наболели проблеми, като се налява чрез Боров да го придвижи напред за разискване и решаване⁵⁷.

В доклада се припомня, че архивистиката е нова наука не само за Университета, а и за България, където държавните архиви са създадени едва преди 5–6 години. Липсата на такива дълго време допринася за оформяне на неправилно пренебрежително отношение към архивното дело въобще, което се преодолява трудно. Голямото значение на архивната наука и трудностите за извоюване на полагащото ѝ се място в българския обществен и научен живот, изискват да се вземат съответни мерки за подобряване теоретическата и практическата подготовка на студентите архивисти и сериозно да се помисли за тяхното бъдеще.

Матеева разглежда какво е положението с теоретическата и практическата подготовка на тези студенти. В университетската програма за тях са предвидени за двата последни курса само 4 часа седмично лекции по „История и организация на архивите в СССР“, а нито един час упражнения. Това според нея е неправилно и недостатъчно. За по-добрата, по-широка и задълбочена подготовка на студентите архивисти тя предлага: а) да се четат лекции по „История и организация на архивите“ 2 часа седмично в течение на два семестъра без упражнения, с изпит на края на шести семестър; б) да се четат лекции по „Теория и практика на архивното дело“ 2 часа плюс 4 часа упражнения седмично в течение на три семестъра, с изпит на края на девети семестър.

Според Матеева тези теоретически и практически занятия обаче не са в състояние да дадат необходимата цялостна подготовка на бъдещите архивни служители. Тяхната работа е изключително разнообразна и изисква познания по много и различни въпроси. Като пример посочва, че голяма част от архивните материали се образува в резултат от дейността на различни организации, учреждения и предприятия. За проучването на тези материали, за тяхната систематизация и пр. е нужно да се познава историята на държавните учреждения. За да се определи пък значението на даден документ дали може да послужи като материал за исторически изследвания или не, са нужни знания от областта на изворознанието. Работата над документалните материали изисква познания и по стопанска история на България, по литература, счетоводство, статистика и пр. Изхождайки от тия съображения, Матеева предлага в програмата за четвъртокурсните студенти архивисти да се включат следните дисциплини: „История на държавните учреждения“, „Изворознание“, „Стопанска история на България след Освобождението“, „История на българската литература след Освобождението“ – за всички по 2 часа лекции седмично в продължение на 2 семестъра.

Друг съществен проблем, за решаването на който тя апелира, е въпросът за дипломните работи на студентите по „Архивистика“. През учебната 1956/1957 г. се повдига темата за ръководството на дипломните работи от някои преподаватели историци, които според нея не са добре осведомени за състоянието на архивистите. За да не се получи повторно същото, Матеева обръща внимание на декана, че в IX семестър има 12 студенти, които получават за дипломна работа теми по „Архивистика“. Те трябва да бъдат ръководени от

⁵⁷ Доклад на Мария Кузманова до Т. Боров и до декана на ФИФ от 27 септември 1957 г.

редовен преподавател, но тъй като в специалността няма такъв, с тях трябва да се занимава лично проф. Боров. Поради неговата заетост той вероятно не ще бъде в състояние да поеме ръководството на дипломните работи и това трудно, и много отговорно задължение ще легне изцяло върху нея, както става предната година. Тогава, за да прочете и поправи петте дипломни работи, за да напише рецензии за всяка една от тях, тя е принудена да отдели по 15–20 часа за всеки студент и да изразходва половината от годишната си отпуса.

Матеева припомня, че като хоноруван преподавател няма право да ръководи дипломанти. Това е задължение само за редовен преподавател. Освен това служебните ѝ задължения са толкова много, че не е в състояние да отделя време за извършване на тази работа. Ето защо при положение, че проф. Боров не поеме ръководството на дипломните работи, предлага студентите да вземат теми по история, без да се счита това за нарушение на тяхната подготовка. Ако се приеме последното предложение, необходимо е веднага да се предупредят студентите, преди още да са почнали разработването на дипломните работи по „Архивистика“. Необходимо е да се помисли своевременно и за студентите архивисти от следващия курс, на които предстои да разработват курсови и дипломни работи.

Друг важен проблем, поставен от Матеева, чието разрешение не търпи отлагане, е въпросът за стаж на архивистите. През месец ноември студентите от IX семестър ще започнат стаж в училищата. За студентите обаче не е известно кога и къде ще стажуват в училищата и колко време ще трае стаж им в архива. Същото се отнася и за студентите от IV курс.

Накрая тя засяга още един въпрос, който обаче е не по-маловажен от другите. Отнася се за бъдещето на студентите архивисти, за тяхното назначаване на работа. По нейни наблюдения и сведения в окръжните държавни архиви постоянно се освобождават места. През 1957 г. има вакантни длъжности в Ст. Загора, Плевен, Коларовград (дн. Шумен). В редица учреждения също има свободни места за завеждащ учрежденски архив. Съвсем естествено е при наличността на вече подготвени специалисти по „Архивистика“ на тези места да бъдат назначени именно такива. Колкото и невероятно да звучи обаче, там са поставени съвършено неподходящи и неподготвени хора. Между тях дори има такива без средно образование. В заключение Матеева твърдо изразява мнението си, че Министерството на културата (МК) трябва да прояви грижа за съдбата на специалистите архивисти с висше образование и да уреди тяхното използване, съответно квалификацията им.⁵⁸

От този документ може да се предположи, че с избора на Матеева за преподавател Боров най-сетне си отдъхва от многобройните ангажменти, свързани с тази по-отдалечена от преките му интереси научна област. Така той получава по-голяма широта на действие за реализиране на мащабния си културен проект, посветен на книгата и библиотеките.

В заключение, говорейки за приноса и заслугите на проф. Т. Боров към българската университетска „Архивистика“, ще си позволя да разгледам доклада му от 10 март 1958 г., озаглавен красноречиво „По състоянието на специалността „Архивистика“ и мерки за подобренето ѝ“⁵⁹. В него с характерната си честност и с доблестното си отношение към поетите отговорности, той ще признае: „Но моите ангажменти по организацията на също новата специалност „Библиотекознание и библиография“ поглъщаха почти цялото ми внимание. Времето и вниманието, които можех да отделям на по-страничната за мен „Архивистика“ не винаги бяха достатъчни.“ Боров напомня, че предложенията му до МК за изпращане на специализант в СССР и за откриване на аспирантура по „Архивистика“ не намират разбиране. Така от 1954 г. архивистиката няма нито един щатен преподавател или асистент, „който да следи по-отблизо и по-непосредствено въпросите на специалността, за да не се оставят работите да вървят на самотек“⁶⁰.

⁵⁸ Апелът на първия хабилитиран преподавател по „Архивистика“ в Алма матер звучи актуално и до днес познато. Констатациите и препоръките на доц. Матеева остават нерешени и поколения професионално подготвени архивисти са принудени да отстояват и доказват квалификацията си.

⁵⁹ Доклад на проф. Т. Боров по състоянието на специалността „Архивистика“ и мерки за подобренето ѝ. 10 март 1958 г. – НБКМ–БИА, ф. 849 Т. Боров (необработен).

⁶⁰ Пак там.

Поради тази причина, а и поради многобройните затруднения, които вече детайлно разгледах, с оглед правилното развитие на специализацията „Архивистика“ към специалност „История“ Тодор Боров предлага: 1. *Да се вземе решение специализацията по „Архивистика“ да се прехвърли от катедрата по „Библиотекознание и библиография“ към катедрата по „Българска история“, дето тя и всъщност принадлежи и дето би могла да се развива и укрепва;* 2. Да се обявят най-късно до края на семестъра конкурси за щатни преподаватели, засега поне по: „Теория и практика на архивното дело“ и „История и организация на архивното дело“; „История на държавните учреждения и учрежденията на НРБ“; 3. Щатният преподавател по „Теория и практика на архивното дело“, който бъде избран от Факултетния съвет, да се изпрати на специализация в Историко-архивния институт в Москва поне за един семестър, за да се запознае отблизо с учебните планове, програми, процес на обучение и производствена практика на студентите, с учебниците и другата съветска литература по „Архивистика“, за да донесе и внедри у нас богатия съветски опит по подготовката на архивисти; 4. По „Археология“ да се назначи временно хоноруван преподавател. Още от началото на следната учебна година обаче да се отпусне една аспирантура за дисциплини, по които няма академично подготвени преподаватели („Археология“, „Изворознание“ и др.) за завършване Историко-архивния институт в Москва. Такъв подготвен преподавател по посочените дисциплини ще бъде нужен не само за „Архивистика“, но и за специалност „История“. 5. Да се направят необходимите постъпки за получаване на съветска и друга литература, като се абонират първоначално поне архивистичните списания на страните с народна демокрация.

Този път гласът му е чул, а предложенията – възприети, за което свидетелства обстоятелството, че само два дни по-късно, на 12 март 1958 г. АС одобрява решение на ФИФ за прехвърлянето на специализация „Архивистика“ от катедрата по „Библиотекознание и библиография“ към катедрата по „История на България“⁶¹, както и всички предложения на Т. Боров в доклада му от 10 март с.г. С това фактически приключват и преките, непосредствени ангажменти на проф. Боров към университетската ни архивистика като образователен модел.

Заклучение

Почти по едно и също време в СДУ се появяват две млади и перспективни (и от тогавашна, и от днешна гледна точка) специалности, които съвсем скоро поради сходни трудности от най-различно естество, но най-вече поради липса на подготвени преподавателски кадри, се трансформират в специализации. За разлика от специализацията „Библиотекознание и библиография“ обаче, която намира своя стожер в лицето на проф. Тодор Боров, съдбата не е толкова низходятелна към проходащата специалност „Архивистика“. Последната няма шанса да се опре на богатите теоретични и практически знания на безспорния експерт в тази област – проф. Иван Дуйчев, който въпреки застъпничеството на професорите Боров и Бурмов е отхвърлен от СУ „по кадрови съображения“ като политически неблагонадежен, и чийто авторитет не е признат от „народната власт“. Така младата специалност е обречена на 4-годишно безплодно лутане и търсене на подходящия титуляр, който с призвание и желание ще прокарава пътя напред и ще доказва, че дори и „спомогателните исторически дисциплини“ като архивистиката имат своето полагаемо място сред утвърдените вече „високи материи“ в рамките на ФИФ, а по-късно и на ИФ на СУ.

След всичко представено дотук равностетката за ролята и значението на проф. Тодор Боров за конструирането и развитието на първата катедра „Архивистика“ и на едноименната специалност в тогавашния СУ е повече от очевидна. Независимо от нескритата си любов към библиотекознанието и библиографията и отдадеността си в тази посока, не бива и не можем да пренебрегнем безспорните усилия на проф. Т. Боров – първият завеждащ-катедра „Архивистика“, както и готовността му да допринесе съобразно възможностите си за формирането и по-нататъшното укрепване на българското университетско образование по архивознание.

⁶¹ Вж. **Архив** на СУ, Протокол № 10, Ф. 1, оп. 1, д. 61, л. 53. – Цит. по **Нейкова, А.** Специалност „Архивистика и документалистика“.... с. 14.

КАК СЕ СЪЗДАВА ШКОЛА?

АКАД. ПЕТЪР ДИНЕКОВ ПОДАРЯВАШЕ ИДЕИ

КАТЯ СТАНЕВА

Няма да теоретизирам по въпроса за изграждането на национална научна школа. Ще предложа пределно конкретен отговор от личните си впечатления като студентка и дипломантка на проф. Петър Динеков.

Скъпене на научните традиции, себеуважение и скъпене на собствения път на развитие, щедрост при формулиране на теми и идеи за всевъзможни изследователски проекти – индивидуални и колективни. Такава е моята представа за проф. Динеков и тя е масово споделяна – не само по юбилейни поводи. Отклоних настойчивата покана на проф. Кирил Топалов да участва във великолепно замисления и осъществен непосредно преди навършването на 100 години от рождението на нашия Учител сборник със спомени. Продължавам да мисля, че би било нескромно редовите студенти от кръжока по стара и възрожденска литература и фолклор да редят спомени и размисли наред със Стефана Стойкова, Блага Димитрова, с хора, общували с него в продължение на десетилетия.

Намирам опора за този текст в думите му от въведението към книгата „Литература и култура“ (1982) – „*живото свидетелство спасява от забравя важни черти на личността, на характера, на човешкия живот*“¹. Петър Динеков може да бъде обсъждан само и единствено през призмата на конкретния му професионален актив, строго научната аргументация ще рамкира отговора на въпроса: „Кой е професор Динеков?“ Ревизирането и обглеждането в режим на протяжност според мен ще нюансира и окръгли наличната „стабилизирана представа“ (Клео Протохристова, 2010)², ще фокусира по-малко коментирани моменти от делото на „една от най-значителните фигури в българския културен и научен живот на двадесетото столетие“ (Светлина Николова, 2001)³. Ревизирането тръгва от фактите – общоизвестните и по-малко известните. Всеки ревизионен акт описва наличности и пряко засяга личности. Солидаризирам се с мнението на Клео Протохристова за проблематичността на нагласата да мислим делото на Петър Динеков в контурите на неговата личност, но и не се отказвам от предишна своя констатация. През 1991 г. в юбилеен текст съм отбелязала: „*Заглавията на статии, писани в различни десетилетия, достатъчно ярко открояват, назовават и обясняват изследователските пристрастия на Петър Динеков – „Личността на Константин-Кирил Философ“, „Личността на Евтимий Търновски“, „Необикновената личност на Паисий Хилендарски“, „Неповторимото в личността на Петко Славейков“*...“⁴. В творчеството си литературният историк задава и този модел на анализ и оценка, редом с устойчивата формула „Климент Охридски/Христо Ботев/Иван Вазов в развитието на българската литература“. (С уговорката, че липсват статистически показатели, Клео Протохристова пише „...може да се каже, че една от най-устойчивите формули на озаглавявания, използвани от учения, е „Х“ в историята на...“ и посочва като пример своя подборка от

¹ Динеков. П. Литература и култура. – София. Наука и изкуство, 1982, с. 6.

² Клео Протохристова изговаря безпокойства на 2010-та – „Професор Петър Динеков: от академичната фигура към автентичното присъствие“. // *Спомени и размисли за Петър Динеков. Сто години от рождението му.* – София. БАН. Институт за фолклор. Институт за литература. СУ „Св. Климент Охридски“. ФСЛФ. 2010, с. 73–89.

³ Св. Николова обобщава гордостта на предела – 90 години от рождението на академик Петър Динеков. // *В помет на Петър Динеков. Традиции, приемственост, новаторство.* – София, 2001, с. 7.

⁴ Станева. К. С усет за спецификата на литературата. // *Език и литература*. 1992. № 2, с. 9.

заглавия – „Каравелов в българската литература“, „Братя Миладинови в историята на българската фолклористика“ и др.).

Явлението Динеков може да се изследва и като „Случаят Динеков“. Проучване, проведено с подобен методологически инструментариум, ще курсивира следите, оставени върху изборите и поведението на литературоведа във важни български десетилетия на XX в. Но също така ще открие влиянието на професора върху случващото се в литературното поле, върху почерци, съдби, деятельности на няколко поколения филолози българисти и слависти.

И сега ще се опитам да отговоря лаконично на питането за школата. Университетските лекции на проф. Динеков неизменно акцентираха приносите на предходни изследователи по конкретната тема. В началото на 70-те години голяма част от нас, 18-годишни студенти, за пръв път от него чувахме почителни думи за Боян Пенев... И за изследванията на Лихачов, Якобсон, Гачев, Пикио като актуален литературоведски ориентир... Вероятно в ранната есен на 1973-та съм заявила желание да подготвя дипломна работа върху материал от възрожденската литература. Предложената формулировка – „Професор Йордан Иванов – изследвач на Паисий“, не съм посмяла да отклоня веднага, пазя тетрадка с шудирани статии на П. Динеков, на Илия Тодоров⁵, конспектирала съм обширния увод (66 печ. стр.) към публикуваната през 1914 г. от Йордан Иванов „История славяноболгарская собрана и нареждана Паисием йеромонахом в лето 1762“. Нямам спомен как сме уточнили темата на моето дипломно проучване, но съм поискала да тръгна към ботевознанието, без дори да разбере, че в паисиеведението и в проучването на прехода от стара към нова литература позитивизмът е само темел... На 21 години колко души се изкушават от работа с „оригинални преписи“ – като ще са оксиморони, много по-съблазнителни са ботевските... (Изборът си остава „предател верен“. Или „виси със страшна сила“ като положен „камък основен... на „лъжи святи“...)

В унисон със замисъла на колегиума „Академик Петър Динеков и хуманитарната наука – идеи, позиции, концепции“ само потвърждавам добре известния факт, че проф. Динеков щадеше младежката самоувереност, насърчаваше амбициозните жестове: през април 1975-та защитих (отлично, но точната дума е „измъчено“) дипломна работа със заглавие „Проблеми на Ботевия стих“. Състудентката ми Боряна Христова беше избрала да се занимава с проблемите на стиха на Петко Славейков. Тя пък останала резервирана към толкова благодатна, конвертируема до днес тема като „Заглавията на Ботевите вестници“. Още в 1975-та щяхме да имаме специалист по титрология... С нея и други колеги от кръжока посещавахме спецкурс по стихознание при Мирослав Янакиев. Не е от мащаба на Констанцката, но школата в СУ от този период – Динеков, Андрейчин, Янакиев – беше налична, наша, единствено достъпна. Проф. Динеков ми беше дал да работя с току-що подарената му от Ал. Панченко книга „Русская стихотворная культура XVII века“ (1973). Не станах стиховед, но съм признателна на научния си ръководител, че насочваше всички нас към неразработени проблемни полета и ни предоставяше свобода сами да избираме оптики, теми, акценти за нашите проучвания. Две десетилетия по-късно – след появата на фототипните издания на първия Софрониев препис (1972) и на Зографската чернова (1989) на Паисиевата история – предложих на студент от специалността „Българска филология“ тема за дипломна работа: „Проф. Божидар Райков – изследвач на Паисий“. Младият колега добре откри лансираното от Б. Райков виждане за структурирането на „История славяноболгарская“. Специалистите знаят, че този не много известен изследовател ревизира представата за композицията на Паисиевия текст, предложена от проф. Йордан Иванов и **наложена** от проф. Динеков чрез 40-те издания на неговия превод на новобългарски по изданието от 1914 г. Макросегментацията – с въведени надтекстови заглавия – е резултат от изследователско тълкуване на въпроса за структурата и композицията на Паисиевата история. При издаването на ръкописи от XVIII в. (ще припомня само аналогичния случай с „Житие и страдания грешного Софрония“) подобни решения ясно се уговарят. В историо-

⁵ Тодоров. И. Към въпроса за първообраза на Паисиевата история. // Български език. XVII. 1967, кн. 1, с. 1–12.

графски и литературноисторически трудове, в учебниците за средното училище историята на светогореца се представя като разломена на седем глави. Но тези сегменти не са равностойни и обособени на единна делитбена основа, както убедително доказва Божидар Райков⁶. И не отразяват историографската концепция на Паисий Хилендарски. Дългото описателно заглавие задава основните параметри на Паисиевия проект и произвежда модели на прочит: *История славяноболгарская о народе и о царей и о святых болгарских и о всех деяния и бития болгарская собрано и наредено Паисием иеромонах бывшаго и пришедша во Светие горы Атонские от епархии самоковские в лето 1745 и събравшаго историю свою в лето 1762 на пазу роду болгарскому*. Тематичните акценти в подзаглавието представят в резюмиран вид книгата – българска генеалогическа, политическа, църковна, културна история. Пояснението „*сбрано и наредено*“ обещава компилативно съчинение, „история, която се прави с помощта на ножица и лепило“; в нея връзката е тематична и хронологична (Робин Колингууд, „Идеята за историята“). Компилацията и композицията са равнище на авторство в православната славянска традиция (Рикардо Пикио) и Паисий манифестира писателско самочуствие, но не то е преподчертано – курсивирана е събиращата, обучаваща, инструктираща (за бъдещо случване на самовластно българско царство, за самовластно управление) интенция на автора. Факсимилното издание на Зографската чернова от 1998 г. със съставители Кирил Топалов, Боряна Христова, Нина Вутова включва и великолепия превод на новобългарски език на проф. Динеков по изданието на проф. Йордан Иванов. Многохилядните тиражи на Динековия превод в „Библиотека за ученика“ сигурно още се ползват масово. Но поне специалистите трябва да остойностяваме приносите на Божидар Райков в паисиеведението. И да зачитаме авторската воля на Гърмовержеца. В ролята на научен ръководител следва модела на Учителя.

И за да покажа още по-ясно интелектуална дисциплинираност ще призная, че не само съм цитирала Петър Динеков – за мен беше трудно да преодолея гравитацията на неговото слово, на неговите идеи. През 2001 г. в негова памет публикувах статия, коментираща актуални прочити и употреби на Паисиевата история.

В началото на 1979 г. – вече заедно със ст.н.с. Цвета Унджиева, негова възпитаничка и моя научна ръководителка като редовна аспирантка в БАН, се обърнахме към проф. Динеков за някакви най-общи насоки във връзка с избора на тема за дисертация. Не става дума за срещи, дълги консултации и обсъждания. При цялата си академична заетост той остави на сестра си да ми предаде плик с надпис „За др. Катя Станева“. И към предложените формулировки на три странички имах посочена библиография по двете теми – „Литературната култура през Възраждането“ и „Античността в българската възрожденска литература и култура“. Второто заглавие не разпознах, не възприех като тема за кандидатска дисертация (припомням актуалната тогава терминология). „Погърчената“ античност по толкова сложен начин присъства в Българското възраждане, че и до днес не е ставала предмет на системно и цялостно изследване. Или поне на мен не ми е известно подобно проучване.

В днешните университетски практики стриктно се отчита научното ръководство при изготвяне на дипломни работи, магистърски тези, докторски дисертации. Много любовитни биха били отчетите на проф. Динеков. Той не беше мой научен ръководител в Института за литература, но не пестеше време, не скъпеше идеи, беше му напълно чужда „монополизацията“ на тематични и проблемни полета в науката. Цитираната книга „Литература и култура“ (1982) включва статията „Особености на литературното развитие през епохата на Възраждането“, четена като доклад и печатана през 1980 г. Шестият фрагмент е оформен като програма за литературно-социологически изследвания, посочен е конкретен пример – изучаване на литературната култура в полското литературознание и школата на проф. Стефан Жулкевски. В направената за мен година по-рано библиография името на Жулкевски е изписано три пъти. Десетилетия наред Динеков подаряваше идеи и модели за изследователски проекти...

⁶ Райков, Божидар. Композиция и структура на Паисиевата „История славяноболгарская“ (1762 г.). Втори международен конгрес по българистика. София, 23 май–3 юни 1986 г. Доклади. Т. 2. Стара българска литература. Литература на Българското възраждане. – София, БАН, 1987, с. 420–431.

ИЗБРАНИ КАЛИГРАФСКИ ОБРАЗЦИ И КАЛИГРАМИ ОТ АРАБСКИ РЪКОПИСИ, СЪХРАНЯВАНИ В НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

АНКА СТОИЛОВА

Арабското писмо е първоизворът на калиграфията и калиграмите – двете изкуства, които го съпътстват в продължение на векове, и с което взаимно си влияят. Но докато арабската ръкописна практика остава върху страниците на манускриптите, то калиграфията надхвърля техните рамки и намира широко приложение в монументална епиграфика (във външната и вътрешната украса на джамии, медресета, дворцови комплекси), в изработването на предмети от бита (съдове, ритуални купи, накити, печати), в приложните изкуства (някои от които се развиват в специфични форми, наричани *лауахат*, *шамаш*, *кита'ат*)¹. Арабската ръкописна традиция и калиграфията остават неразделно свързани, а постиженията и в двете области са източник на вдъхновение и нови идеи, които те обменят и до-развиват със специфичните си средства.

Арабските ръкописи, съхранявани в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, разкриват изключителното богатство от стилове, форми, цветове и видове почерци, покоряващи със своята изящност, красота и многообразие². Върху страниците им се откриват впечатляващи образци на калиграфското майсторство и детайли, които съдържат в себе си елементи на калиграми. На част от тях е посветена настоящата статия.

Първото място е за въвеждащата формула, която гласи: „*бисм Аллах ар-Рахман ар-Рахим*“ („В името на Аллаха, Милостивия, Милосърдния“). Известна е с арабското название „*Басмала*“, което е субстантивираното ѝ съкращение³. Тя има множество функции в

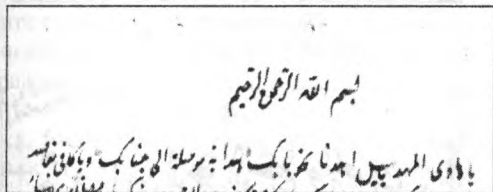
¹ Трите форми могат да бъдат сравнени с живописни платна, картини, стенописи или декоративни пана. Те се изработват върху картон, хартия (ръкопис), върху платно (бродерия с апликации), па дърво като резба или върху стъкло и керамични плочки. Общото между тях е калиграфското писмо и съдържанието на текста – коранични стихове, афоризми, поетични строфи и др. Имат дълга история и широк ареал на разпространение, като в отделните райони на ислямския свят са предпочитани едни или други форми.

² Основните калиграфски почерци са шест: *куфи*, *наسخ*, *сулус*, *диуани*, *фариси* и *рика*. С преходните форми и разновидности броят им варира. Според ал-Магрий и ал-Хаза те са 14. (ал-Магрий. Х. Дж., ал-Хаза. П. М. ат-Талжариб ал-муа'асира фи ал-хатт ал-арабий. – ал-Кууайт. 1997. с. 34)

³ Особеното място, което заема формулата в Свещения коран, значението и ролята, които има в религиозния живот са причина на нея да бъдат посветени голям брой трактати и книги от средновековни и съвременни автори. Присъствието ѝ в приложните изкуства и калиграфията е трайно и значимо. Показателна в това отношение е книгата на Ахмад Заид, събрала калиграми на *Басмала*, създадени в продължение на векове от различни калиграфи (Заид. А. С. ан-Намазидж уа-л-такуинат аз-захрафия фи фанн китабат ал-басмала ли-аншур ал-хатагин кадиман уа хадисан. – ал-Кахира. 2007).

ръкописа. Първата е да изрази принадлежността на кодекса и следващия я текст към книжовността на ислямската общност. Втората ѝ функция е свързана с маркиране на началото на текста или на негова голяма част – книга, том, глава и пр. Третата по ред функция, но не и последна по-важност, е естетическата. Формулата почти винаги е изписвана по начин, който я откроява от останалия текст. За целта се използват различни средства на графиката – вида и големината на писмото, цветни мастила, активира се и фонът. В едни ръкописи са съчетани всички посочени средства, в други само част от тях.

Най-пестеливото открояване на формулата е налице, когато тя само е поставена на нова страница, след един (*Илюстрация № 1, 2*) или няколко бели реда (*Илюстрация № 3*). Вилът и големината на писмото са еднакви с тези на останалия текст, сравни в *Илюстрация № 1, 2* – тя е разположена в средата на реда.

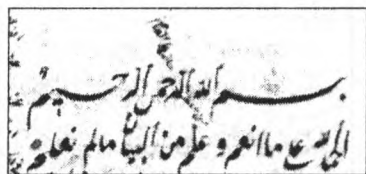

Илюстрация № 1
ОР 2811 л. 56/б (1035/1626)⁴

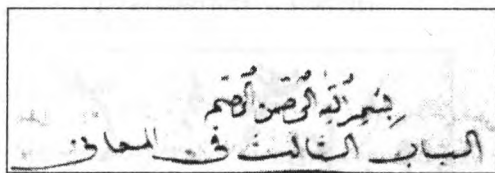

Илюстрация № 2
ОР 2826, л. 1/б (ср. XII/XVIII в.)

Срещат се и образци, изпълващи цялата дължина на реда, като за целта се удължават лигатури и хоризонтални елементи на част от буквите (*Илюстрация № 3*). Червеният цвят на мастилото може да компенсира отсъствието на по-просторен фон, както е в ОР 2825, л. 108/б (*Илюстрация № 4*).

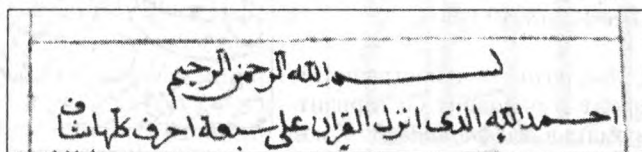

Илюстрация № 3
ОР 500, па л. 5/б (1203/1788)

Илюстрация № 4
ОР 2825, л. 108/б (нач. XII/XVIII в.)

Очертаването на рамка и лигатурното удължаване в първата дума от формулата е сред предпочитаните средства.

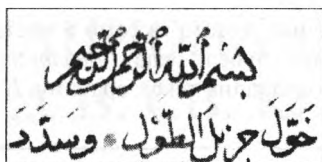
Илюстрация № 5
ОР 2860 л. 1/б (1139/1727)

Следващите примери убедително показват, че включването на различни по вид писма, увеличаването на височината и размера на графемите на формулата, в сравнение

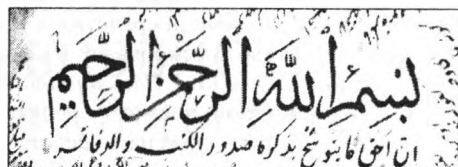
⁴ Датата в скобите уточнява кога е създаден преписът, като първата е по хиджра, а втората по Григориански календар.

Професия

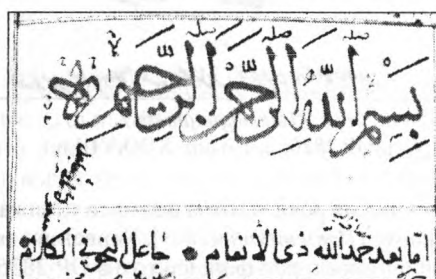
с останалия текст, имат за цел да се постигне по-забележимо и естетически по-силно въздействащо открояване на фразата⁵. Този ефект се увеличава с червения цвят (вж ОР 2804, л. 47/б – *Илюстрации № 8, 9*) и рамката – семпла (*Илюстрации № 8, 10*), орнаментирана (*Илюстрация № 9*) или с нетрадиционна форма (*Илюстрация № 11*). По-едър шрифт и писмо с изразени характеристики на *сулус* са представени в *Илюстрации № 6–8*, а на *куфи* в *Илюстрация № 10*.

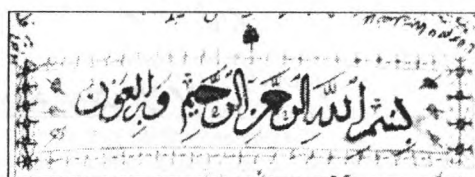
Илюстрация № 6
ОР 460, л. 1/б (1014/1605)

Илюстрация № 7
ОР 310, л. 2/а (X/XVI в.)

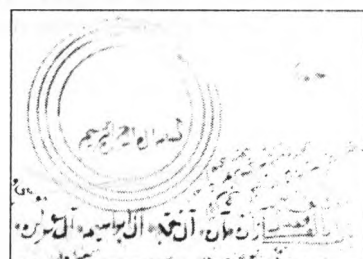
Илюстрация № 8
ОР 2804, л. 47/б (960/1553)

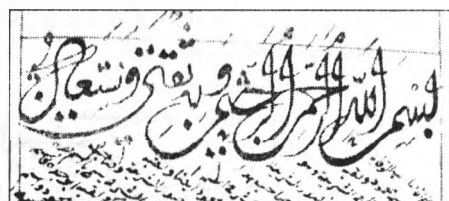
Илюстрация № 9
ОР 2767, л. 3/б (XI/XVII в.)

Илюстрация № 10
ОР 2094, л. 47/б (896/1490)

Илюстрация № 11
ОР 2684, л. 1/б (962/1554)

Илюстрация № 12
Фр. № 122, л. 1/а (X/XVI в.)

Формулата *Басмата* в илюстрациите, приведени по-горе, е в основния си вариант. Изключение е формата в *Илюстрация № 9*, която е разширена с думите „от Него е помощта“. Срещат се и други добавени славословия и декларативно-пожелателни изрази. Например думите „на Него се доверявам, и [на него] се уповаваме“ са продължението, изписано с калиграфски почерк (*диуати*), както и традиционното начало във фрагмент от ръкопис с работен номер 122 (*Илюстрация № 12*):

⁵ В илюстрациите освен формулата *Басмата* са включени и първите редове от текстовете, за да бъде опазено съотношението в големината на шрифтовете.

Илюстрация № 13
ОР 212, л. 1/6 (973/1565)

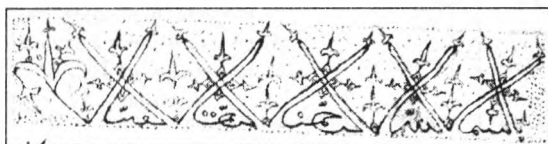

Илюстрация № 14
ОР 3805, л. 4/6 (X/XVI в.)

Стилизирането на графемите и вграждането им в геометрични орнаменти превръщат в калиграма калиграфски изписаната формула на *Басмата*, примери са *Илюстрации № 13, 14*. В ОР 212 (*Илюстрация № 13*) е предпочетено писмото *диуани*, като вертикалните буквите са подредени успоредно от дясно на ляво, а хоризонталните елементи и удължените лигатури – от долу нагоре. Началната графема *алиф* в думата *Аллах* описва рамка и обгражда долната, лявата и горната част на формулата и продължава вдясно, за да балансира спускащата се под реда буква *мим*.

Калиграмата в *Илюстрация № 14* е получена с промяна на ъгъла на графемите спрямо реда и с допълнителното орнаментиране, което ѝ придава форма, напомняща шатра.

В следващия пример части от графемите са удължени и композирани така че да образуват десет отсечки, пресичащи се две по две. Дребни растителни орнаменти запълват фона между тях. Самата формула остава в основата на реда, сравнително трудно откривана под доминиращите, повтарящи се фигури над нея, завършващи с по-голямо стилизирано цвете.

Илюстрация № 15
ОР 267, л. 66/а (XI/XVII в.)

Последните три илюстрации са убедително доказателство за присъствието на калиграмите в арабската ръкописна практика. Но откриващата формула *Басмата* не е единственото съсредоточие на калиграми. Те се откриват и в други елементи на ръкописния текст и книга. Заглавията, независимо от това къде са нанесени – над началото на текста, на самостоятелна страница или върху стъпалото на кодекса, също биват украсявани чрез елементи на калиграми и с калиграфски изписани букви. В ръкопис ОР 1863 с едро куфическо писмо е нанесено названието на съчинението „*Китаб Шарх ал-Лами*“ („Коментар върху „Блясък““)⁶. Осем вертикални елемента оформят границите на калиграмата над реда със заглавието. Вторият, третият, шестият и седмият от тях са части на буквите, останалите четири имат декоративна функция.

Илюстрация № 16
ОР 1863, л. 1/а (617/1220)

⁶ Автор на коментара е ал-Хасан ал-Бакуллий ал-Исфаханый (ум. 543/1148–9), основният текст е на Абу ал-Фатх Усман Ибн Джинний ал-Багдадий (поч. 392/1001) „*Блясъкът. Книга по граматика*“.

Обичайната практика кодексите да се подреждат легнали върху лавиците води до това, че на показ са не гърбовете на книгите, а стъпалата им. Ето защо върху долния обреш е записвано заглавието и името на автора (или само заглавието). Сравнително малкото място е една от причините тези записи също да съдържат елементи на калиграми (най-често се наслагват букви и основният ред се разслоява). На *Илюстрация № 17* втората дума е насложена върху първата, чиято последна буква е изнесена над реда.

Илюстрация № 17
ОР 871 (XII/XIX в.)⁷

Върху титулната страница на второто съчинение в ръкопис ОР 13 (л. 94/а) заглавието и името на автора ал-Касталани (поч. 923/1517) са написани с няколко вида писмо, с различни цветове, в рамките на триъгълна калиграма (*Илюстрация № 18*), която в превод гласи (в скобите е номерът на реда):

Книга за пътя на истинските мюсюлмани към молитвата според Избрания Пророк (1)

творение на шейха, имам, учен на учените, (2)

четена на Корана, проникателния познавач на хадисите, автор на книги (3)

полезни и поучителни, творение велико, съставено (4)

от Шихаб ад-Дин Абу ал-Аббас (5)

Ахмал б. Мухаммад б. Абу Бакр ал-хатиб (6)

ал-Касталани, шафи'ий (7)

Аллах да е милостив към него, (8)

да се възползваме от благодатта Му, (9)

Амин (10)

Илюстрация № 18
ОР 13, л. 94/а (958/1551)

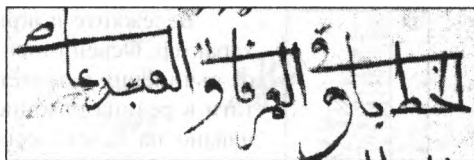
Отново отделни дума са сбити и части от тях са наслагвани над предходните (редове 1, 5–9). Лигатурно са свързани графемите, които по-правило се пишат разделено (*алиф* и *ба'*, ред 5 и 10). Съчетанията *йа'-нун* и *ба'-нун* са деформирани в издължен *нун*, като предходната графема е само загатната, но не и изписана (4 и 5 ред). Това е направено с цел да се получи повтарящ се рисунък.

Често срещани в колофоните на преписвачите са строфи, тематично свързани с тяхното занимание. В ръкопис ОР 2826, подобен стих, оформен като калиграма (*Илюстрация № 19*) е написал над името си копистът Али б. Али върху първия лист⁸. Полагането на еднакви графемите *уу* с един и същ наклон и на графемите *йа'* хоризонтално над реда с обръщане посоката на писане, позволява да се постигне своеобразно онагледяване на римата в звучащия стих (в превода също са маркирани съответно с подчертаване и получер):

⁷ Посочената дата е по-късна от времето на преписване на кодекса, завършен през XI/XVII в., тъй като има основание да се предполага, че заглавието е написано при включването на ръкописа в Самоковската вакъфска библиотека, формирана през първата половина на XIX в. (вж. **Кендерова**, Ст. 3. Иванова. Из сбирките на османските библиотеки в България XVIII–XIX век. Каталог на изложба от ръкописи и печатни книги. София, май 1998. – София, 1999, с. 27).

⁸ Вторият ред под стиха гласи: „Бедният, презреният, изправеният (*дикили*) Али син на книжаря (*кутубджиси*) Али“. Благодаря на колегите А. Велков и С. Шиваров за съдействието, което ми оказаха при разчитането и превода на прозвищата в името и за уточнението, че „изправеният“ е в смисъл „както глътнал багун“. Характер на калиграма има само първият ред от вписването и по тази причина само той е включен в илюстрацията.

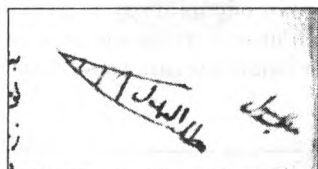
„Написаното остава, а животът отминава,
но рабът [Божий] не се примирява...“⁹

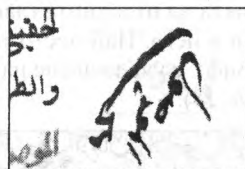
Илюстрация № 19
ОР 2826, л. 1/а (ср. XII/XVIII в.)

Началните и последните страници в съчинението обикновено са отредени за заглавията и бележките на преписвачите. Те са мястото, в което копистите си позволяват по-свободно да изразят уменията си в изкуството на калиграмата и калиграфията. Полетата са втората тяхна запазена територия. Могат да се приведат още много примери за подобни вписвания, от които следващите са подбрани като най-представителни.

Ключовите думи, чийто аналог в старобългарските ръкописи са маргиналните указатели¹⁰, се изписват в страничните полета на ръкописите и почти винаги се отличават поне по един белег от останалия текст. Те най-често са подложени на ротация и са под ъгъл спрямо хоризонтала (Илюстрация № 20 – ъгълът е отрицателен: -35°). В редица случаи ъгълът на завъртането им е по-голям от 180° (на Илюстрация № 21 той е 335°).

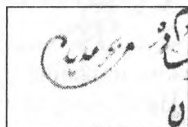
Илюстрация № 20
ОР 2863, л. 63/б (X/XVI в.)

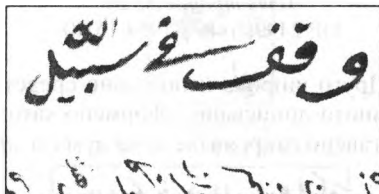
Илюстрация № 21
ОР 2863, л. 68/б (X/XVI в.)

Превръщането им в калиграми се постига и посредством подредбата на думите в тях, както и с начина на тяхното изписване.

В ръкопис ОР 500 част от препратките са към цитати в текста и указват техните метрични стъпки. На следващата илюстрация (№ 23) ключовите думи са за стихотворния размер, наречена „мадид“ (удължен).

Илюстрация № 22
ОР 500, л. 23/а (1203/1788)

Илюстрация № 23
ОР 2076, л. 123/а (XII/XVIII в.)

Освен указалки в страничните и горни полета в колекса се оставят и бележки за дарение, известно като *уакф*. Такова вписване се чете в ОР 2076: „Дарява с благотворителна цел, [в името] на Аллах“. Известна симетрия е постигната с удължаването на двойките графем *уау* – *фа*’ и *йа*’ – *син*. Друг елемент на калиграма е думата Аллах, изместена над предходната:

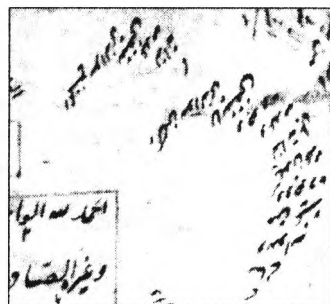
⁹ Подобни постижни строфи се изписват близо до бележката за времето и мястото на преписване. Изреченията може да вариат или да е променена тяхната последователност. Допълнение към представения в Илюстрация № 19 текст гласи „Ало Господ опроцава“ и се чете в ръкописи ОР 2841, л. 92/б, ОР 2883, л. 210/а и ОР 39, л. 428/б.

¹⁰ Вж. Коцева, Е. Украса на българските ръкописи. // Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. / Съст. Д. Петканова. – София, 1992. 478–480.

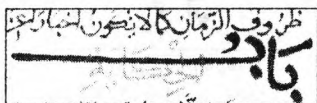
Бележките и вписванията в полето могат да бъдат от различен характер. Освен глоси и схолии, се нанасят и цитати с различен обем от съчинения в областта на основния текст. Оформянето на тези цитати в редица ръкописи е подчинявано на естетически цели и е правено в различни геометрични форми – триъгълници, четириъгълници и др. Следващите два примера – „риба“ (Илюстрация № 24) и два полумесеца (Илюстрация № 25) показват по-сложни силуети на бележки и цитати.

Илюстрация № 24
ОР 2865. л. 7/б (1136/1724)

Илюстрация № 25
ОР 2756. л. 69/б (895/1489-90)

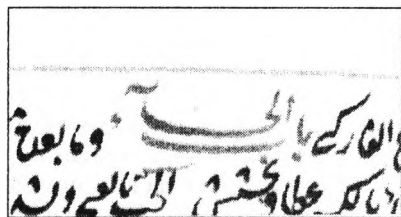
Заглавията на отделните глави се изписват различно от общия текст, за да бъдат лесно откривани в него. Най-често това се постига с червен цвят, с различен по наклон или големина шрифт, с удължаване на лигатурите или с оформянето им като калиграфи (Илюстрация № 26-28).

Илюстрация № 26
ОР 1863. л. 171/а (617/1220)

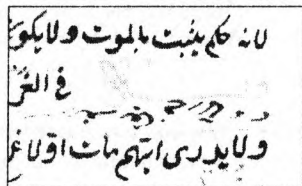

Илюстрация № 28
ОР 2499. л. 19/б (954/1518)

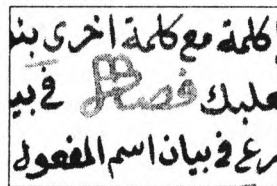

Илюстрация № 27
ОР 2564. л. 47/а (968/1561)

Друго широко използвано средство за маркиране на важни названия и думи е своеобразното дописване, оформено като плетеница или възли. На Илюстрации № 29, 30 е представено открояването на думата „*ḥaṣṭ*“ („част“) по този начин.

Илюстрация № 29
ОР 2499. л. 82/а 954/1518)

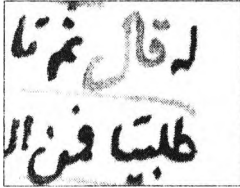

Илюстрация № 30
ОР 2649. л. 42/а (1043/1633-34?)

Подобни на тези и други различни по форма възли се използват, за да се обособят на фона на текста фрази и думи, които маркират началото на редуващи се коментари и коментирани цитати. Тези думи са някои от словоформите на глагола „*kaḥa*“ („каза“). Формата за 3 л. ед. ч. „*kaḥa*“ (Илюстрации № 31-34 – „каза“), и в страдателния залог – „*kaḥa*“ (Илюстрация № 31 – „казано е“), както и словосъчетанието „*kaḥa-ḥu*“ (Илюстрация № 35, 36 – „словата му“) са с много висока честотност на употреба.

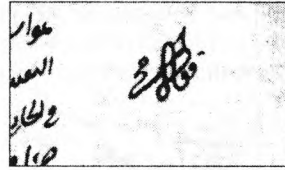
Илюстрация № 31
ОР 3805. 4/6 (XI/XVII в.)

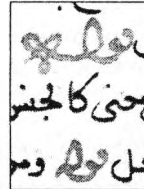
Илюстрация № 32
ОР 2468. л. 126/а (XI/XVII в.)

Илюстрация № 33
Фр. 133. л. 2/а (IX/XV в.)

Илюстрация № 34
Фр. 133. л. 2/6 (IX/XV в.)¹¹

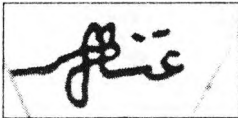
Илюстрация № 35
ОР 2517. л. 185/6 (838/1434-5)

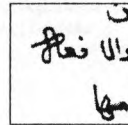
Илюстрация № 36
ОР 508. л. 92/6 (X/XVI в.)

Тази е една от причините за създаването на техни калиграми посредством сливането на двойките графеми *алиф – лам* (Илюстрации № 32, 33) и *уау – лам* (Илюстрации № 35, 36), удължаването на елементи от буквите и завършването им с плетеница (Илюстрации № 31, 35).

Естетическите достойнства на плетениците ги превръщат в предпочитан елемент на украса и те биват откривани и при други графични думи. Например в ОР 2686 тя е добавена към последната дума „таммат“ („завърши“, Илюстрация № 37), а в ОР 2863 – към думата „аф'ат“ („глаголи“ – Илюстрация № 38).

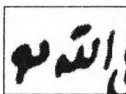

Илюстрация № 37
ОР 2686. л. 61/6 (XI/XVII в.)

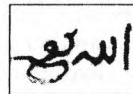

Илюстрация № 38
ОР 2863. л. 18/а (X/XVI в.)

Подобна е украсата след формулата *Басмата* в ОР 2804, л. 47/6 (Илюстрация № 8). Друга дума с изключително висока честота на повтаряне е епитетът „Та'ала“ („Всевишния“), който следва словосъчетанието „каду-ху“ („словата му“, местоимението се отнася до Аллах). Изразът въвежда всеки цитат от Свещения Коран. Изписването на определеното в някои кодекси се свежда до съкращението от двете начални букви *та'* и *'аин*, (Илюстрации № 39, 40).

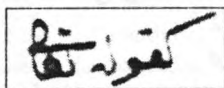
Илюстрация № 39
ОР 2160. л. 3/а (826/1426)

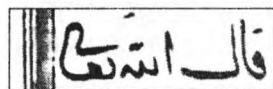
Илюстрация № 40
ОР 2017. л. 93/а (около 1080/1670)

¹¹ Думата „кала“ е в полето, тъй като вежността е поправка, съкращението „сад-ха“, с което тя е потвърдена, е написано сяко с плетеницата.

По-широко е застъпена конфигурацията, при която буквите *алиф* и *лам* са свързани, издигнати са над началото на думата и едновременно с това е сменена посоката на изписването им. По този начин е създадена лесно различима калиграма (в *Илюстрации № 40, 41*).

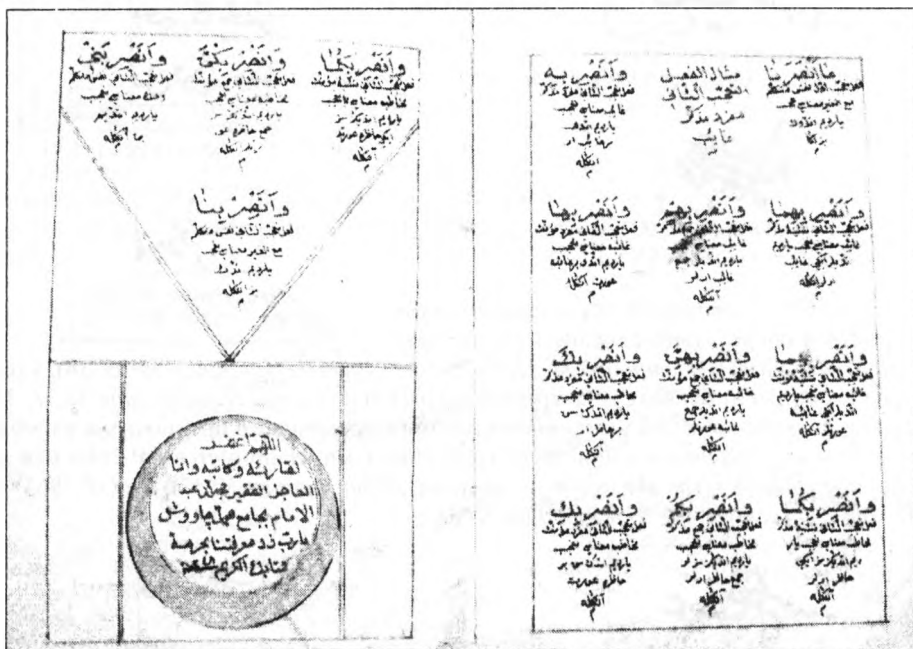

Илюстрация № 41
ОР 2863. л. 14/6 (X/XVI в.)

Илюстрация № 42
ОР 1707. л. 2/6 (XII/XVIII)

Оформянето на ръкописен текст по образец на калиграмите в повтарящи се фигури е засвидетелствано в ОР 2772 л. 16/6–17/а (*Илюстрация № 43*).

Илюстрация № 43
ОР 2772. л. 16/6–17/а (1248/1832–1833)

В заключение може да бъде направен изводът, че разгледаните примери наред с частните си отлики са носители и на типологичните белези на калиграмите, и дават достатъчно точна представа за тяхното формиране. Най-общо казано графичната дума или фраза се преобразува в калиграма чрез комбинации от промени на редица характеристики на писмото. Първата група промени се отнасят до удължаване на лигатурите и хоризонталните части на буквите, както и до относително по-едър шрифт. Втората група промени включват нарушаване правилата за лигатурно свързване на буквите в думата, което се изразява в появата на връзка между графемите, които обикновено се пишат разделени. Третата група промени са свързани с разместването на графемите, като част от тях се издигат над основното ниво, а други застъпват предхождащите ги букви или думи. Последната група промени засяга общата форма на силуета на думата, фразата или текста и я превръща от традиционната правоъгълна в такава с различно очертание. Промената на цвета и на ъгъла спрямо хоризонтала, използването на възли, рамки и други графични форми са допълнителни средства за изграждането на калиграмите.

Приведените примери са от кодекси, създадени в периода XIII–XIX в. и въпреки че не включват най-ранните и най-късните ръкописи в сбирката, убедително показват широкото разпространение, приемствеността и традициите при използването на калиграмите в арабската книжовна практика.

Списък на ръкописите в илюстрациите

Сигнатура/лист	Година/век на преписване	Илюстрация №
ОР 0013, л. 94/а	958/1551	18
ОР 0212, л. 1/б	973/1565	13
ОР 0267, л. 66/а	XI/XVII в.	15
ОР 0310, л. 2/а	X/XVI в.	7
ОР 0460, л. 1/б	1014/1605	6
ОР 0500, л. 23/а	1203/1788	22
ОР 0500, на л. 5/б	1203/1788	3
ОР 0508, л. 92/б	X/XVI в.	36
ОР 0871	XII/XIX в.	17
ОР 1707, л. 2/б	XII/XVIII в.	42
ОР 1863, л. 1/а	617/1220	16
ОР 1863, л. 171/а	617/1220	26
ОР 2017, л. 93/а	1080/1670	40
ОР 2076, л. 123/а	XII/XVIII в.	23
ОР 2094, л. 47/б	896/1490	10
ОР 2160, л. 3/а	826/1426	39
ОР 2468, л. 126/а	XI/XVII в.	32
ОР 2499, л. 19/б	954/1518	28
ОР 2499, л. 82/а	954/1518	29
ОР 2517, л. 185/б	838/1434–5	35
ОР 2564, л. 47/а	968/1561	27
ОР 2649, л. 42/а	1043/1633–34?	30
ОР 2684, л. 1/б	962/1554	11
ОР 2686, л. 61/б	XI/XVII в.	37
ОР 2756, л. 69/б	895/1489–90	25
ОР 2767, л. 3/б	XI/XVII в.	9
ОР 2772, л. 16/б–17/а	1248/1832–1833	43
ОР 2804, л. 47/б	960/1553	8
ОР 2811, л. 56/б	1035/1626	1
ОР 2825, л. 108/б	нач. XII/XVIII в.	4
ОР 2826, л. 1/а	ср. XII/XVIII в.	19
ОР 2826, л. 1/б	ср. XII/XVIII в.	2
ОР 2860, л. 1/б	1139/1727	5
ОР 2863, л. 14/б	X/XVI в.	41
ОР 2863, л. 18/а	X/XVI в.	38
ОР 2863, л. 63/б	X/XVI в.	20
ОР 2863, л. 68/б	X/XVI в.	21
ОР 2865, л. 7/б	1136/1724	24
ОР 3805, 4/б	XI/XVII в.	31
ОР 3805, л. 4/б	X/XVI в.	14
Фр. 0122, л. 1/а	X/XVI в.	12
Фр. 0133, л. 2/а	IX/XV в.	33
Фр. 0133, л. 2/б	IX/XV в.	34

ПЛОДОТВОРНА ГОДИНА ЗА СТОЛИЧНА БИБЛИОТЕКА

МАРИАНА АНГЕЛОВА

Широката културна панорама, която Столична библиотека (СБ) на пл. „Славейков“ разгърна през изминалата 2010 г., доказва, че тя е не само място за заемане на книги у дома, в чиито специализирани читални черпим знания и справки, но и сериозен образователно-културен институт. Читатели и гости редовно се наслаждавахме на организирания изложби, запознавахме се с млади състави; в трите зали „Надежда“, „Вяра“ и „Виктория“ сме усещали гъделата на любопитството към новопредставени книги, аплодирали сме изтъкнати юбиляри; и не на последно място, присъствали сме на прожекции, каквито другаде не бихме видели. В уютния Сощъл клуб сравнително скоро учреденият отдел „Интеркултурен диалог“ с активното участие на чуждоезичните читални и изявени външни дейци ни предложи приятни седмици на руската литература и песен, на британското поетично творчество; прозвуча и езикът на Гьоте. А експозицията „100 години от обявяване на Португалия за република“ с постери и текстове от нейното посолство, както и с отзиви в някога известния наш вестник „Мир“, ни показа как една по-далечна страна може да ни стане близка и по повод обществено-политическо събитие. При важни конкретни случаи отделите на Столична библиотека аранжираха витрини с малко познати издания и такива от фондохранилището.

Годината завърши с *ФЕСТ 2010: образование – обучение – резултати*. Главните двигатели на тази инициатива бяха студенти и преподаватели от департамент „Изящни изкуства“ към Нов български университет (НБУ). Столична библиотека предостави залите, а сътрудниците на отдела й „Изкуство“ взеха дейно участие в обсъждане и реализиране на идеята. Не се изненадвам от този род сътрудничество – нееднократно в читалните „Изобразително изкуство“ и „Музика“ съм срещала млади хора от НБУ. ФЕСТ 2010 бе наслада за зора и слуха. Авторите изложиха над 50 експоната: живописни, портретни, стилизирани, изработени чрез литорезба творби; имаше причудливи керамични произведения, почти неръководни фини овали на стъклени фигури, родени от въображението. Събитието, което продължи близо месец, бе открито от проф. Русинова (НБУ) и от г-жа Тарандова, зам.-директор на библиотеката. И сякаш в подкрепа на думите на професорката: „Не се боим от разнообразието“, методологичните лекции се редуваха със съвременни практики и форми – музика за синтезатори, музика, създадена на компютър. Резултатите от научноизследователската работа в областта „Цветознание“ акцентираха върху навлизането й в живота. ФЕСТ 2010 завърши с ревю на студенти и магистри към департамент „Дизайн и архитектура“ (НБУ).

Аз се записах в Градската библиотека, както я наричахме тогава, намираща се на ул. „Славянска“ преди 64 лета. От няколко помещения в бившата сграда, днес Столична библиотека е модерен център за разпространяване на знания и култура, прилагащ постиженията на информационните технологии, и е едно от предпочитанията ми, заради високия критерий при организирането на проявите там. Всекидневно я посещават усмихнати деца, жадни за вълшебствата на приказката, и възрастни, интересувачи се от българския печат и книгоиздаване през десетилетията. Хубаво е, че се докосваме до съкровищата с квалифицираната и винаги любезна помощ на сътрудниците и консултантите на библиотеката.

В края на 2010 г. софиянци и изследователи на българската обредност бяхме изненадани от сборника „Празници на София“. Съставители са колегите от отдел „Краезнание“, в който се пазят автентични спомени, етнографски очерци, полезна библиография и ценни илюстрации.

МЕЖДУНАРОДЕН СИМПОЗИУМ „ОДРИН В АРХИВНИТЕ ИЗВОРИ НА БАЛКАНСКИТЕ СТРАНИ“

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

От 21 до 23 октомври 2010 г. в Одрин се проведе международен симпозиум, посветен на информацията за историята на Одрин, която се съдържа в архивите на балканските страни. Той се състоя в новозградения Балкански конгресен център в комплекса на Тракийския университет под почетното председателство на неговия ректор проф. д-р Енвер Дуран. Главен организатор на цялото мероприятие бе г-н Ендер Биляр, ръководител на библиотеката и центъра по документация към същия университет и същевременно председател на Съюза на балканските библиотеки.

След приветствените слова от името на Тракийския университет бяха връчени почетни plakети на институции и отделни лица за приноса им по провеждането на симпозиума. Почетни plakети получиха Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, като един от неговите организатори, както и проф. д-р Ст. Кендерова, ръководител на Ориенталския отдел при Националната ни библиотека.

Тракийският университет в Одрин проявява доста голяма активност по отношение на мероприятия, свързани с балканските страни. Преди две години бе проведен друг симпозиум на тема „Управление и сътрудничество между библиотеките на балканските страни“ (Information-Documentation Management and Cooperation among the Libraries in the Balkan Countries). Тогава един от организаторите от българска страна бе СВУБИТ (дн. Университет по библиотекознание и информационни технологии). На него Националната ни библиотека се представи с три доклада, изнесени от сътрудници на Ориенталския отдел¹, а Ст. Кендерова подписа заключителния протокол² на конференцията.

Поради интереса, проявен от колегите от Одрин към националното ни книгохранилище, бяхме поканени да участваме и в настоящата изява на Тракийския университет с доклади и подготовка на изложба от архивни документи. Идеята беше подкрепена и от ръководството на Националната библиотека, като турските колеги се ангажираха изложбата да бъде отразена в специално издаден каталог.

Експозицията бе подготвена от Ст. Кендерова и Севдийе Али. От изключително богатия фонд Одрин, който включва около 12 000 листа, обединени в около 5400 архивни единици, бяха внимателно подбрани общо 55 документа от XV до XIX в. Те отразяват важни моменти от историята му и акцентират върху някои негови символи: султански дворци и градини;

¹ Kenderova, St. Oriental Manuscripts Collection Kept in the Bulgarian National Library. // *Information-Documentation Management and Cooperation among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers*, 5–7 June 2008, Edirne/Turkey. – Edirne, 2008, p. 139–143; Kenderova, St. and S. Ali. Ottoman Archive Documents Kept in the Bulgarian National Library. // *Information-Documentation Management*, op. cit., p. 118–123; Shivarov, St. Bulgaristan'da muhafiza edilen Osmanlica gazeteler. // *Information-Documentation Management*, op. cit., p. 133–139.

² Кендерова, Ст. Управление и сътрудничество между библиотеките на балканските страни. // *Библиотека*, 2008, кн. 4, с. 52–55.

култови комплекси; мястото на трите реки – Марица, Тунджа и Арда в живота на града; значението на Одрин, разположен на диагоналния път (Via Militaris), като важен транспортен център и неговото благоустройство в периода на Танзиматските реформи: пъстрота на населението (турци, българи, гърци, евреи, цигани, емигранти: ногайци, черкези, кримски татари); развитие на животновъдството; въпроси на здравното дело. Към документите бяха подбрани и седем снимки от сбирката „Портрети и снимки“ към БИА. Каталогът на изложбата под надслов „Животът в Одрин в светлината на документи от Българската национална библиотека“ бе раздаден на всеки един от около 120-те участника в мероприятияето. В началото му е поместено слово на ректора на Тракийския университет, последвано от слово на проф. Б. Христова.

Успоредно с изложбата, подготвена от наша страна, Османският архив в Истанбул представи своя изложба на документи, свързани само с историята на образованието в Одрин. Ето защо каталогът има две заглавни страници³. На 70 страници на едната му страна са отразени документите, съхранявани в София, а на обратната страна на 57 страници – документите на Османския архив в Истанбул. Документите на Българската национална библиотека се открояват обаче със своето разнообразие по вид (султански берати и фермани, кадийски разпореждания, дефтери-регистри на населението, разписки на преселници от фамилията на Гирайските султани за получени парични помощи и др.) и бяха посрещнати с голям интерес от участниците в симпозиума. Бихме могли дори да кажем, че отсега нататък всеки, който пише върху историята на Одрин, неминуемо ще се обръща към тези документи, а за допълнителна информация ще черпи данни от пояснителните текстове в каталога.

На второ място представителите на Националната библиотека се включиха в провеждането на самата конференция. Докладът на д-р Любомир Георгиев от БИА бе посветен на българското образование в Одрин. Той акцентира върху представата за другия в спомените на учениците от българските училища.

Вторият доклад имаше също отношение към образованието в Одрин. Ст. Кендерова изнесе доклад за ежедневната статистика в Одринското „Подготвително училище“ („*Мектеб-и идадийе*“) през 1849–1850 г., т.е. 2–3 години след неговото официално откриване. Този вид училища са открити в Османската империя след 1845 г. и идват да отговорят на нуждата от по-добра подготовка на учениците, които впоследствие постъпват във военното училище. Колега от Университета „Мармара“ в Истанбул говори също върху „*Мектеб-и идадийе*“.

Българското участие на конференцията беше засвидетелствано и с доклада на ст.н.с. Стефка Първева от Института по история към БАН. Тя разгледа развитието на селското стопанство в Одринския край през XVII в. на основата на регистри, съхранявани в Националната ни библиотека.

С доклади в конференцията се включиха и участници от Албания, Босна и Херцеговина, Косово, Македония, Молдова, Хърватска, Черна гора и Турция. Те разкриха различни по вид извори на османотурски език за историята на Одрин: кадийски вхолящо-изходящи дневници (*сиджли*), наследствени описи, дефтери (регистри), а също и събития, отразени в пресата на отделните страни. Резюмета на всички доклади бяха предварително публикувани, като предстои и издаването им в цялостен вид.

Успоредно с тази конференция, свързана с архивите, в друга зала се проведе годишна отчетна конференция на Съюза на балканските библиотеки. От българска страна в нея се включиха колеги от регионалните библиотеки във Варна и Велико Търново.

³ Kenderova, St., S. Ali. Bulgaristan Milli Kütüphanesi Belgeleri ışığında Edirne’de yaşam. İstanbul. 2010 ; Gürkan, R. и Ender Bilar. Belgelerle Edirne Maarifi. – İstanbul, 2010.

ЕТРОПОЛСКАТА КНИЖОВНА И КАЛИГРАФСКО-ХУДОЖЕСТВЕНА ШКОЛА ОТ XVII ВЕК

БОЯНА МИНЧЕВА, ЕЛЕНА УЗУНОВА

Светлият празник на българската просвета и култура – 24 май 2010 г., бе отбелязан достойно с две значими събития от национален мащаб, свързани с Етрополската книжовна и калиграфско-художествена школа, която илюстрира последния разцвет на ръкописната книга по нашите земи.

В Заседателната зала на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ на 20 и 21 май м.г. бе проведена научна конференция на тема: „Етрополската книжовна школа и културният живот през XVII век в българските земи“. Тя беше организирана в рамките на проекта „Ръкописни и документални паметници от българските земи. XIII–XVII в.“ по програмата на фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието, младежта и науката.

Конференцията обобщи опита и научните изследвания на редица специалисти – филолози, историци и изкуствоведи от различни поколения, съсредоточили своите дирения върху някои страни от книжовния и културния живот през XVII в. в българските земи, както и върху проучвания, свързани с историята на Етрополе.

Докладите от първото заседание на конференцията разгърнаха картина на региона и като специфична единица от османския кадастър, и като част от областите под влияние на Печката патриаршия. Въз основа на преводи на описи на тимари, вакъфи и други приходо-източници от XVI в. ст.н.с. д-р Румен Ковачев предложи на вниманието на присъстващите шрихи от общата и стопанската история, от етническите и демографските промени на населеното място, които допълват сведенията за развитието на Етрополе, както и на рудниците при него. Проф. д-р Стоянка Кендерова представи два документа на османотурски език (иялм на местния кадия и султански ферман) относно ремонт на църквата и манастира „Св. Троица“. Интересно свидетелство, характеризиращо социално-икономическата картина на региона през този период, беше предмет на доклада на д-р Никола Робев, разработен на базата на писмени сведения за употребената „валута за книги“. В доклада на ст.н.с. д-р Елена Коцева беше направен обзор на подбрани от авторката изследвания, които са посветени на влиянието на Печката патриаршия върху културната история по българските земи, обхванати в този диоцез в периода от 1557 г. до края на XVII в. Изложението на доц. д-р Надя Манолова-Николова застъпи въпроси от общоисторически план, свързани с историята на Етрополе, с етническата му характеристика, със стопанското му развитие и упадък, както и с особеностите на местната празнична система през Възраждането. Въз основа на документи и исторически данни ст.н.с. д-р Христо Темелски очерта дейността и личността на игумена Хрисант като важна фигура в опазването на ръкописното наследство. В доклада си Дилияна Радославова анализира предпоставките за възникването на Етрополската книжовна школа. Тя се спира на факторите за утвърждаването ѝ като най-влиятелна в традицията на XVII в., като разгледа обема на ръкописната продукция и профилирането на книжовниците, работили в църквите на Етрополе и манастира „Варовитец“.

Изложението на проф. дин Любомир Миков представи ценни исторически сведения от два писмени паметника от XVII в. за етноконфесионалната група на къзълбашите (мюсюлманска шиитска секта), които имат своето място в културните и социално-икономическите процеси по българските земи през проучваното столетие. Наблюденията на ст.н.с. д-р Георги Митринов върху достоверността на данните в „Исторически бележник“, свързани с ислямизирането в Родопите през XVII в., дадоха възможност за по-широк поглед върху езикови и исторически процеси, характеризиращи българския XVII в.

От писмените паметници, останали като свидетелство за ръкописната традиция на Етрополската книжовна школа, специално бе разгледан Панигирикът на йеромонах Даниил Етрополски. Проф. д-р Климента Иванова се спря подробно на неговия състав и съдба.

В доклада на ст.н.с. д-р Мариана Цибранска-Костова беше изследван препис на Номоканона при Великия требник (ръкопис НМ. SMS 301, XVII в.) от настоящата сбирка на Хилендарския манастир, който разкрива самостоятелния живот на славянския превод в родната му среда – Балканите и Славянския юг, и предоставя ценна езикова информация за най-важния по роля и разпространение номоканон от епохата на османското владичество. Н.с. Мария Райкова обърна по-специално внимание на състава на номоканоничните сборници през XVII в. на Балканския полуостров. Сравнителен анализ на молитвите за новородено и майка му в българските требници от XVII в. в Старопланинския и Средногорския регион направи доц. д-р Маргарет Димитрова.

Д-р Татяна Николова-Хюстън анализира колофоните и маргиналните бележки в 13 ръкописа от Етрополската книжовна школа от периода 1526–1641 г., принадлежащи към колекцията на ЦИАИ (приблизително 65 записа) чрез методиката на описание на средновековни документи в дипломатиката. Във втората част на изследването си тя разгледа корпуса от маргинални бележки в тези ръкописи през призмата на Основната системна теория (Берталанфи).

Друга група доклади представиха различни аспекти от развитието на правописно-езиковите особености на ръкописните паметници. Проф. Боряна Велчева изложи своите наблюдения върху дамаскините, проследявайки влиянието на Търновската книжовна школа върху тях. Специален обект на изследването ѝ беше знакът „ж“, употребяван за [йъ] в новобългарски дамаскини от XVII в. В разработката на проф. Олга Младенова (Калгарски университет, Канада) на фона на взаимоотношенията между идентифицираните групи архаични и новобългарски дамаскини бяха представени нови данни за родословието на новобългарските дамаскини от IV група. Тези данни поставят под съмнение съществуването на постулирания по-рано в науката хипотетичен протосборник от края на XVII в., за който е характерна употребата на наречие за време *тогизи* и от който се извеждат Дамаскиновите слова, включени в познатите засега новобългарски дамаскини от IV група.

Встъпителен доклад, свързан с изкуствоведските особености и проблеми, характеризиращи църковния и културния живот по нашите земи през XVII в., изнесе д-р Николай Клисаров. Подробна презентация, очертаваща особеностите на църковното строителство от този век, показва съвременното състояние на множество църкви, съхранили християнството през вековете. Н.с. д-р Маргарита Куюмджиева направи по-подробен преглед на съществуващите данни, като се опита да разграничи фактите от легендите, използвайки различни извори, за да очертае забележителната дарителска дейност на влашкия владетел Матей Басараб (1632–1654), свързана с паметници на българска територия. Ст.н.с. д-р Емануел Мутафов анализира страници знаци, намерени върху стенописната украса в манастирската църква „Успение Богородично“ в Арбанаси. Те са разчетени от него като тайнописен подпис на Лефтерис иеромонах, който вероятно е един от майсторите, участвали в декорацията на храма през XVII в. Доц. д-р Зарко Ждраков изследва формата и мястото на подписа на зограф Недялко от Ловеч върху най-рано подписаната от български зограф икона от църквата „Св. Троица“ в Етрополе. Тя е посветена на храмовия празник от зографа през 1597–1598 г.

Етрополската калиграфско-художествена школа се отличава с богатството на изявна орнаментика и специфика на подвързии, които характеризират нейната уникалност. В част от изнесените на конференцията доклади от различен аспект бяха разгледани техните особености.

Проф. д-р Даринка Караджова разгледа спецификата на етрополските подвързии и представи основните методи за тяхното датиране. Обобщени бяха отличителните белези, датиращи група подвързани етрополски ръкописи през 30-те години на XVII в. Нона Петкова представи Етрополското четириевангелие (НБКМ 76) в светлината на Етрополската книжовна школа и на златарския център от района на Пловдив и Бачковския манастир. В изложението ѝ обковет е разгледан в съпоставка с три по-ранни обкова на евангелия, дарени на Бачковския манастир, които имат сходни иконографски, композиционни, пластически и технически особености. Цвета Евлогиева-Кацарова се спря на художествената работа на йерей Йоан в Етрополското четириевангелие от 1658 г. (НБКМ 76). След сравнителен анализ с украсата в четириевангелието на Даниил Етрополски от варненския музей на Възраждането и в четириевангелието от средата на XVII в. (НБКМ 1365) авторката стига до заключението, че йерей Йоан е изписал Етрополското четириевангелие от 1658 г. и сам е изрисувал заставките и плетеничните инициали в него. В доклада на ст.н.с. д-р Елисавета Мусакова бяха разгледани миниатюрите във всички известни ръкописи на йеромонах Даниил Етрополски, за да се разчете смисълът на прозвището „мазач“, което книжовникът сам си е дал в една от своите приписки. Доц. д-р Младост Вълкова представи разнообразните технологични прийоми и материали в украсата на етрополските ръкописи.

Конференцията беше съпътствана от изложба „Етрополската калиграфско-художествена школа от XVII век“, открита в Централното фоайе на Националната библиотека на 11 май 2010 г. Бяха представени 36 ръкописа, по-голямата част от които съхранявани в Националната библиотека, а също и в Църковноисторическия и архивен институт към Българската патриаршия, Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Музеят на Възраждането – Варна и Първото българско читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ в Свищов. Фотоси от църквите на манастира допълваха картината на книжовното средище, пресъздавайки атмосферата, в която е сътворено и битувало ценното ръкописно наследство. Издаденият каталог, съставен от проф. д-р Боряна Христова и ст.н.с. д-р Елисавета Мусакова, включва подробни описания на експонираните ръкописи, направени в достъпни за широката публика стил и композиция и илюстрирани богато с цветни фотографии.

Макар и изследвана немалко и разглеждана от различни специалисти през годините, чрез тези две събития Етрополската книжовна и калиграфско-художествена школа бе представена реалистично и всеобхватно, предизвиквайки у посетителите достоверно усещане за отминалите, но паметни за нашата книжовност векове, а у участниците в конференцията – вълнуващ трепет от съживяването на една непреходна традиция.

ПРОГРАМА „ГЛОБАЛНИ БИБЛИОТЕКИ – БЪЛГАРИЯ“ СТАРТИРА В ПЪРВОМАЙ

На 20 декември 2010 г. официално бе открит оборудваният информационен център по Програма „Глобални библиотеки – България“ в библиотеката при Народно читалище „Св. св. Кирил и Методий“ в Първомай.

Събитието започна с водосвет, след което Иван Караславов – председател на читалището, припомни основните моменти на програмата. Маргарита Стайкова – главен библиотекар на централната общинска библиотека, изтъкна: „Библиотека и общество

са понятия, които се намират винаги в тясна връзка. Включването в програмата „Глобални библиотеки – България“ ще изиграе важна и действена роля за изграждането на информационното и гражданското общество в нашия град. Самата библиотека ще се превърне в информационен и общностен център, където максимален брой граждани ще могат да получават лесен и безплатен достъп до информация и услуги в интернет. Информация, която решава проблеми и прави живота по-добър.“

Сред гостите бе Златка Иванова – регионален координатор на програмата за Пловдивска област, която благодари на общината и на ръководството на читалището за оказаната подкрепа и ползотворното сътрудничество.

Лентата преряза г-н Ангел Папазов, кмет на Община Първомай. Отгъпвайки си от погачата, той пръв прекрачи прага на информационния център и отправи поздравления и благопожелания към централната общинска библиотека и включените в Етап 2009 и Етап 2010 читалищни библиотеки в Дълбок извор, Искра и Градина.

На откриването присъстваха още зам.-кметът на общината Юлиан Димитров, общинският съветник Делян Караславов, Нели Божилова от Агенцията по заетостта, Елена Иванова – директор, и Петя Георгиева – зам.-директор на СОУ „Проф. д-р Асен Златаров“, ученици, читалищни дейци и граждани.

След като разгледаха, а учениците и с лекота направиха демонстрации на новата техника, бе вдигната на здравица с чаша вино за успеха на начинанието.

СТИХОВЕТЕ НА ВАСИЛ ИВ. СТОЯНОВ – РАДОСТ ЗА МАЛКИ И ГОЛЕМИ

БОГОМИЛА АТАНАСОВА

Васил Ив. Стоянов е един от любимите детски писатели както на малчуганите, така и на техните родители. За него спокойно може да се каже, че стихотворенията му са по-популярни от автора им. Скромният човек може да остане незабележим, но неповторимият му талант да общува с децата като равни, остава в сърцата и душите им завинаги.

Той е роден на 1 май 1880 г. в Ески Джумая (Търговище). На пет години остава без баща и израства сред оскъдица, издържан от най-голямата си сестра, която е учителка. През 1898 г. завършва Педагогическото училище в Шумен и единадесет години учителства в Котленско и Търговишко. От 1907 г. той се завръща в родния си град, за да учи малките ученици на четмо и писмо. Но заболява тежко и подпомогнат от двама свои колеги и един лекар, заминава за Германия, където от 1909 до 1911 г. учи в техникум по строителство и архитектура. Завръща се в България и се установява във Велико Търново. Тук работи като строителен техник, архитект и землемер. Дълги години отдава на строителна и архитектурна дейност. Те го пооткъсват от литературната работа, въпреки че не престава да пише и печата за деца.

Първите си литературни опити Васил Ив. Стоянов прави още в Педагогическото училище в Шумен. По-късно, вече като учител в котленското село Берово, той написва първото си стихотворение за възрастни „На копан“, което публикува едва през 1907 г. в книгата си „Искрици“ или „Колоездашки песни“ – стихотворения за възрастни, отпечатани в печатница „Надежда“ – Ески Джумая. Явно бързо разбира, че силата му като творец не е в поезията за възрастни, защото през 1903 г. в писмо до Стилиян Чилингиров той споделя: „... От стихотворенията в „Светлина“ останах посрамен и самият аз. Те са писани, кога мечтаех за евтина слава, и са изпратени в редакцията през зимата на 1899 г. като учител в Котел...“¹.

В началото на XX в. Васил Ив. Стоянов публикува своите творби само на страниците на детския периодичен печат. В списание „Звездича“ за първи път малките читатели се запознават с младия учител, който така хубаво пише за тях. През март 1900 г. е отпечатано първото му стихотворение „Пролет“, а през август излиза още едно – „Поточе“. От 1900 до 1912 г. в това списание В. Стоянов публикува 49 стихотворения, разказчето „След зимен сън“ и песничките „Жабини жалби“ и „Поточе“ – по музика на Д. Стоянов. Тъй като работите му много се четат от родители и деца, редакциите и на други списания настоятелно го молят за сътрудничество. Поласкан от вниманието им, той, разбира се, им праща. Тогава редакторът на „Звездича“ – Никола Беловежов, недоволен от това, в едно писмо му предлага да откупи

¹ Чилингиров, Д. За първите прояви на някои пионери в нашата детска литература. // Въпроси на детската литература. Т. 2. – София, 1965, с. 137.

всичко, което пише, за да го печата само той. Със събраните дотогава стихотворения той издава първата книжка на В. Ив. Стоянов „Стихотворения за деца“ (1904)².

През 1900 г. В. Ив. Стоянов сътрудничи и на великотърновското списание „Звезда“, където през март излиза стихотворението му „В зори“. Но за съжаление то не се споменава като първа публикация нито от писателя, нито от неговите изследователи.

Стоянов редовно чете списанията „Ученическа беседа“ и „Просвета“, нали е млад и интересуваш се от новостите в професията си учител. Съвсем логично е и да публикува свои творби в тях. Така в първото той отпечатва през 1901 г. стихотворението „Поздрав“ и приказката „Щастието“, която вижда бял свят единствено тук, а през 1902 г. в „Просвета“ – „Съдба“ (също единствена публикация), „Майка“ и замисленото още в Педагогическото училище стихотворение „Обичам ви деца“.

От 1903 г. започва да сътрудничи на сп. „Младина“ и на плевенското „Трудлюбие“, а от 1904 г. на сп. „Пенкини картинки“, „Обзор“ (Шумен) и „Другарка“ (Пловдив).

Състоянието на детския периодичен печат към края на XIX и началото на XX в. е следното: „Звездича“ и „Младина“ публикуват предимно преводни и малко оригинални текстове, които тематично засягат предимно градските деца. По този повод В. Стоянов казва: „Спомням си, по едно време получих писмо от Георги Стоянов, учител в Плевен, който настоятелно ме молеше да му бъда близък сътрудник в новото детско списание „Светулка“. Запитах го: „Намира ли за уместно да се издава ново списание, когато „Звездича“ и „Младина“ едва покриваха разходите си от малкото абонати. Отговори ми веднага, че материалите в тия списания засягат само градските деца. Той искаше да се застъпва и живота на децата с „потурките“. И беше прав. Отначало бавно и тромаво, но по-късно „Светулка“ тръгна в гладък път“³. Така през 1905 г. започва едно дълго и плодотворно сътрудничество, което продължава до 1945 г. През това време с прекъсвания той печата 21 стихотворения за деца.

През годините В. Стоянов сътрудничи и на сп. „Детска почивка“ (1909–1923), „Детска радост“ (1923–1928), „Детска книга“ (1935), „Другарка“ (1904), „Дружинка“ (1961), „Играй и пей“ (1928), „Картинна галерия“ (1937, 1960), „Кладенче“ (1947–1949), „Поточе“ (1928), „Славейче“ (1941–1962), „Теменужка“ (1912) и в „Здравец“ (1934), „Сладкодумче“ (1933–1934), „Септемврийче“ (1955) и приложението му „Родни простори“ (1961).

Макар силата на В. Ив. Стоянов да е в детския стих, сред най-ранните му, а и по-късни публикации се срещат и разказчета за деца и възрастни – „След зимен сън“ (сп. „Младина“, 1904), „Умно желание“ („Младина“, 1903), „Край воденицата“ („Български воин“, 1923), „Малки разкази“ („Варненски новини“, 1934), „Защо“ („Светли зари“, 1921), „Човешина“ и „Приятели“ („Младежки червен кръст“, 1933, 1936) и др. В тях са първите им и единствени публикации. По-късно през 1921 г. той издава и едно сборниче с авторизирани преводи на разкази (*Да бъдем милостиви : Разказчета за деца. – В. Търново : книж. Е. п. Христов, 1921*).

Още с първите публикации стихотворенията му са забелязани от музиканти (в повечето случаи учители по музика), които ги превръщат в чудесни песнички за деца. Публикуват ги на страниците на периодичния печат. Такива са: „Пролет“ – по музика на А. Кавлаков, и „Свиращ-играч“ – музика на Борис Тричков („Музикална библиотека за деца и юноши“, 1903, 1906), „В робство“ – музика на Д. Ив. Тюлев („Пенкини картинки“, 1904), „Жабини жалби“ и „Поточе“ – музика на Д. Стоянов („Звездича“, 1910), „Ратай“ – музика на Асен Стоянов („Сладкодумче“, 1933) и др. По-късно композитори като Парашкев Хаджиев, Георги Димитров, Бенцион Елиезер, Дора Драганова, Добри Христов, Христо Недялков, Найдено Геров, Васил Лолов, Ал. Текелиев, Ив. Кроснаков, Б. Ибришимов също пишат

² Янков. Николай. При утрото на живота : Български поети за деца. – София. Нар. младеж. 1982. с. 85.

³ Пак там. с. 84.

музика по негови стихотворения. През 1956 г. излиза и книжката „Познайници“, в която стихчетата за животни са придружени с ноти, чийто автор е Андрей Димов.

През целия си творчески живот В. Стоянов издава неголям брой книжки за деца – 13, в които е събрана само малка част от неговото творчество. По-голямата част остава на страниците на периодичните издания и не намира място в издадените от поета книжки за деца: „Стихотворения за деца“ (1904), „У дома и на полето“ (1906), „На припек“ (1930), „Да бъдем милостиви“ (1921), „Кукуригу“ (1951), „Цигу-мигу“ (1955), „Познайници“ (1956), „Слънчеви песни“ (1956), „Огледалце“ (1957), „Пилецето на кого е?“ (1957), „Гълъбчета бели“ (1960), „Дядови гатанки“ (1961), „Нова книжка“ (1962). Нито пък в отпечатаните след смъртта му „Хапе ли?“ (1964, 1978), „Врабчо-юначага“ (1985) и „Кой каквото ще да казва“ (1989).

Така тези издания се превръщат в единственото място, където могат да се прочетат някои от по-ранните му произведения (първи редакции, творби за възрастни, сатира и голяма част от преводите му).

През годините Васил Стоянов непрекъснато редактира своите стихотворения. Така от първата до последната им публикация, те придобиват все по-ново и по-съвременно звучене. И точно това развитие на неговия стих може най-пълно да се види именно на страниците на детския литературен печат.

Васил Ив. Стоянов умира на 28 ноември 1962 г. в София. Но стиховете му продължават да радват българските деца. И днес един от най-старите ни и популярни детски писатели е жив в паметта на малки и големи. И ако понякога не си спомняме кой е В. Ив. Стоянов, то непременно помним и се радваме на неговото „Магаре“, „Пиле, пиле“, „Хапе ли“, „Хвърчило“, „Мъж ще стана“ и стотици още прекрасни детски стихове, с които сме израснали и ние, и нашите деца, с които ще израснат и техните внуци.

Какво по-голямо признание за човека и твореца В. Ив. Стоянов от това стихотворенията му „все да се четат“?

БИБЛИОГРАФСКАТА НАУКА В БЪЛГАРИЯ – ВЪЗНИКВАНЕ, УТВЪРЖДАВАНЕ И РАЗВИТИЕ

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

Проблемът за зараждането и развитието на българската библиография е въпрос, който отдавна и трайно занимава проф. д-р Донка Правдомирова. Ето защо нейната нова монография „Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 година“ е логично продължение на предишното изследване на авторката – „Българската библиография до Освобождението. Генезис и историческо развитие“ (защитено като „малък“ докторат), на нейния хабилитационен дисертационен труд „Ретроспективната национална библиография на България от Освобождението до 1944 г.: Характер и развой“ и на редица публикации в периодичния печат. Продължение, в което г-жа Правдомирова си е поставила трудната и амбициозна задача за пълно и цялостно изучаване на процесите по възникването, утвърждаването и развитието на библиографознанието в България до 1944 г.

Богатото съдържание на монографията е тематично структурирано във въведение, пет глави и заключение.

В историко-теоретичното въведение г-жа Правдомирова е изложила своето виждане за историографията на библиографския процес в световен мащаб, като подробно се е спрела на концепциите на немските библиографи, на белгийския библиограф Пол Отле, на библиографията в Русия и тяхната рецепция в България. Много важно е, че още в самото начало на своето изложение, авторката, правейки разграничение между носителите на библиографска информация и теоретичното библиографско знание, е очертала основните историко-теоретични проблеми, което има съществено значение както за бъдещи изследвания в тази област, така и при подготовката и обучението на специалисти.

В първата глава на изследването „Основни моменти в развитието на библиографската дейност в България до Освобождението“, където са очертани първите опити за формулиране на явлението „библиография“, г-жа Правдомирова констатира, че в този период не би могло да се говори за теоретична библиографска дейност и не се наблюдават целенасочени библиографски прояви, „следователно началото на теоретична библиографска мисъл би следвало да се търси в периода след Освобождението...“.

Втората глава на монографичния труд „Формиране на теоретично направление в библиографския процес след Освобождението (до края на Първата световна война)“ предлага една богата палитра от емпиричен материал, свързан с развитието на библиографската наука през посочения период, със зараждането на националната библиография, с формирането на модела и съдържанието на библиографското описание и класификационните системи в България, с появата и утвърждаването на духовното лидерство в „младата“ научна област в лицето най-вече на Александър Теодоров-Балан, с поставянето на началото на библиографския периодичен печат, с появата на първите значими библиографски трудове („Български книгопис за сто години. 1806–1905“), с първите опити за създаването на специализирана библиографска институция и др.

В третата глава авторката е проследила първите теоретични изяви на младия библиограф Тодор Боров и на други библиотекоеведи и библиографи (Стоян Аргиров, Божан Ангелов, Ячо Хлебаров и др.) и е направила интересния извод, че библиографската наука „се развива преди всичко като лично дело и самоинициатива на видни библиографи практики“.

В четвърта и пета глава на монографията е изтъкната значимата роля на проф. Тодор Боров за бъдещото развитие на библиографията въобще и за организацията и управлението на националната библиография в страната. Обобщени са приносите на проф. Боров в произведението му „Пътя към книгите“. Направени са изводи, че през края на 30-те и 40-те години на XX в. библиографската наука се развива значително и възходящо и бележи няколко важни постижения: „първо, създадена е самостоятелна институция, която поема цялостната библиографска дейност – практическа и теоретична, и второ, написано е първото българско цялостно изложение за същността, структурата и функциите на библиографията като социокултурно явление, озаглавено „Пътя към книгите“.

Богато поднесения емпиричен материал в труда на г-жа Правдомирова преди всичко се отличава с хронологичност и историчност на изложението. За основен метод на изследване на зараждането и развитието на библиографската наука е избран именно историческият подход. Въз основа на интерпретирането на отделните практически резултати са направени и почти всички теоретични изводи на авторката.

Доста убедително и подробно тя откроява и различните възгледи на основоположниците на библиотечното и библиографското дело в страната.

Следвайки набеязаната основна цел, а именно да бъдат проследени и изследвани всички процеси, свързани с формирането и развитието на библиографската наука в България до 1944 г., проф. Правдомирова успешно е разгледала и доказала и някои съвсем конкретни задачи, чиито решения и доказателства несъмнено ще представляват интерес за читателите и бъдещите изследователи на историята на науката в България:

- разкриване на механизмите, които провокират пораждаването на научните идеи в областта на библиографията;

- очертаване на предметното поле на библиографската наука;

- анализиране на влиянието на западноевропейските и руските идеи и концепции върху българската библиографска наука;

- изтъкване и очертаване на приносите на такива видни личности като – Ал. Теодоров-Балан, Никола Начов, Стоян Аргиров, Ячо Хлебаров, Петър Ненков, Никола Михов и разбира се Тодор Боров, които са основоположниците и строителите на библиографската наука у нас;

- открояване на смисъла и важността от институционализиране на библиографската дейност в страната, т.е. необходимостта от създаване на библиографски институт;

- очертаване на обективните предпоставки за появата на първите сериозни теоретични публикации, които вече систематизирано разглеждат историята, теорията и организацията на библиографската наука;

- анализиране на всички периодични издания, свързани с развитието и утвърждаването на българската библиографска наука през разглеждания период.

Няма да се спирам на всички подробно анализирани въпроси и приноси на авторката, но още веднъж искам да подчертая, че пред нас е един значим труд, в който всеки библиограф, който се занимава с изследвания на библиографознанието от неговото създаване до 1944 г., може да намери изключително богат емпиричен материал, да проследи анализите и изводите на авторката, да се докосне до пълната библиография на теоретичните библиографски публикации през разглеждания период. Книгата „Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 година“ показва своя автор проф. Донка Правдомирова като завършен, съвместен и коректен изследовател в областта на историята на библиографската наука и практика, изследовател с интересно самостоятелно мислене. Монографията се нарежда сред полезните и обобщаващи трудове в областта на българското библиографознание и би била чудесно четиво за голяма част учени, занимаващи се с история на българската наука и за всички поколения библиографи, а също и задължително помагало за студентите, които изучават библиотечно-библиографски и информационни науки.

Правдомирова, Донка. Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 година : [Моногр.]. – София : За буквите : О писменехъ, 2010. – 352 с.

БИБЛИОТЕЧНОТО ДЕЛО В СИЛИСТРА

МАРИЯ МЛАДЕНОВА

Авторката на солидното двутомно изследване със заглавие „Път през годините“, разкриващо историята на библиотечното дело в Силистра, Димитрина Христова е завършила Държавния библиотекарски институт (1961) и българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“. От 1961 до 1995 г. е на работа в Регионалната библиотека „Партений Павлович“, носеща името на първия светски писател, духовник и епископ с европейска известност, роден в Силистра.

Професионалният живот на Христова е свързан с развитието на библиотеките в града и региона, тъй като в годините от 1972 до 1982 г. тя е инспектор в Окръжния съвет за изкуство и култура (ОСИК) и има отговорности, свързани с развитието на библиотеките в окръга. След пенсионирането си през 1995 г. е сътрудник на Държавния архив в Силистра. Публикува статии в местния и в централния периодичен печат по проблемите на библиотечното дело, както и няколко библиографски издания, но венец на търсещия ѝ дух е нейното изследване „Път през годините“, което тя посвещава на своите колеги – библиотекари, и на починалия си съпруг, който винаги е подкрепял изследователските ѝ интереси.

Дългият и осмислен професионален опит на Д. Христова ѝ дава и смелост, и право да се заеме с нелеката задача – написването на „Път през годините“ – един значим труд, който е безспорен принос както в регионалното, така и в националното библиотекознание.

В двете части на изследването си, с общ обем 560 с., авторката си е поставила широк спектър от научни, професионални и граждански цели и задачи, които е изпълнила по убедителен начин, поради което изданието има и голяма познавателна стойност.

Част първа Христова посвещава на библиотечното дело в Силистра от 1870 до 1959 г. – един почти 90-годишен период. Голямо достойнство на труда е, че библиотечното дело е изследвано и разкрито в контекста на политическите събития и на фона на превратностите, които преживява Силистра в своя труден, но възходящ път на развитие и утвърждаването на града в истински духовен център.

Авторката разкрива целите и движещите сили на Българското възраждане, довели и до създаването през есента на 1870 г. на първото читалище в Силистра „Надежда“, с което свързва името си и големият възрожденски учител Сава Доброплодни. Изследването отразява по безспорен начин мястото и ролята на книгата и библиотеката в културната история на града и приносите им за духовното израстване на няколко поколения българи.

Сериозно внимание авторката отделя на ролята на библиотеката както през годините от 1879 до 1913-та, така и на съществуването ѝ и борбите ѝ за оцеляване в годините на румънската власт (1913–1940) – един период на явен терор и нескривани опити за ликвидирането на българските училища и унищожаването на всички културни институции, разпространяващи и утвърждаващи българщината и непреклонния български стремеж към духовна и политическа независимост. Като се позовава на голям брой автентични архивни документи, на статии от периодичния печат, на библиографски източници и на статистическа информация, Христова изгражда цялостна представа за динамиката на културните и просветните процеси, протичали в Силистра, и за хората, които въпреки трудните политически условия успяват през 1896 г. да възстановят читалище „Надежда“ – под името „Доростол“, върху основата на което през 1959 г. се създава Окръжната библиотека – днес Регионална библиотека „Партений Павлович“.

С чувството на историчност Христова проследява не само съдбата на читалището, но и усилията на конкретни личности като Матей Рибаров, Диоген Вичев и др., които разгръщат активна просветителска, образователна, театрална и библиотечна дейност в града, насочена към утвърждаването на читалището и библиотеката му във водещ културен център.

Намирам за голямо достойнство на изследването, стремежа на авторката да отдаде значимото на личностите, посветили живота си на читалището и библиотечното дело в града, защото винаги съм била убедена, че именно ярките личности определят посоките на духовното и културното развитие на даден град, село, край или страна.

Прочитът на текстовете, посветени на Тодор Карагеоргиев, Диоген Вичев, Атанас Петров, Стоян Лазаров, интервюто със Свобода Рибарова, закърмена с любовта към книгата и духовността от нейния баща – старият учител, читалищен деец и общественик Матей Рибаров, доставя истинско удоволствие. Чрез техните емоционални и релефни портрети авторката защитава тезата си, че за развитието на всяка отделна библиотека – била тя читалищна, градска, регионална или национална, от изключителна важност са личните качества и професионализмът на техния персонал, който благодарение на голямата си обща култура, на личните и професионалните си качества превръща библиотеката, в която работи, в мощна културна и образователна институция.

Написаното от Христова изцяло подкрепя и моята лична теза, че професията ни е престижна и по съдържание – високо интелектуална, но нейния престиж трябва да го създадем ние самите, а не да чакаме някой отвън да направи това вместо нас. Убедена съм, че професията ни е такава, каквато сме си я направили ние. Или – каквито сме ние – такава ни е и професията.

В първи том историята на библиотечното дело в Силистра е изследвана до 1959 г., когато на базата на богатата история и дейност на библиотеката на читалище „Доростол“ и заради ролята ѝ в културния живот на града е създадена Окръжната библиотека в Силистра, която през 2009 г. отбеляза своя половинвековен юбилей.

Сред достойнствата на първия том ще отбележа и изобилния снимков материал, и факсимилетата на автентични документи, по-важните дати в развитието на библиотеката от 1870 до 1959 г., изчерпателни статистически данни за дейността на библиотеката, описа на документални материали за библиотекари, намиращи се в Държавния архив на Силистра, както и библиографията на печатни източници, отразяващи проявите и пътя на развитие на библиотеката.

Вторият том на изследването „Път през годините“ обхваща времето от 1959 г., когато силистренската библиотека е обявена за държавен институт, до края на XX в. Това са 40 години, от които през 35 изследователката е пряко свързана с библиотеката и е един от активните строители на библиотечното дело в Силистра.

Монографичното си изследване авторката построява на проблемно-хронологичния принцип, поради което в тази втора част тя прави съдържателен анализ на трудните обществено-политически, икономически и културни реалности в България, в условията на които държавата изгражда библиотечната система на страната, в която окръжните библиотеки, станали по-късно регионални, са нейният стожер.

С голяма симпатия Христова създава явна представа за поколението библиотекари в Силистра и страната, чрез усилията на които се раждат и утвърждават най-силните ни библиотеки – регионалните, сред които силистренската заема достойно място. Разглеждайки библиотеката като сложна система от елементи, за нормалното съществуване на която са необходими преди всичко МТБ, библиотечен фонд, персонал и читатели, авторката ни прави съпричастни към дългата история на проблемите със сградния фонд, на трудностите с кадрите, на изграждането на библиотечния фонд и на сложната каталожна система, създадена с усилията на вещи специалисти.

Пред очите ни се появяват вълнуващите срещи със стотици писатели, поети, актьори, учени, за които свидетелства и богатият снимков материал.

И ето че отново стигаме до личностите, без които библиотеката не би била това, което е днес – утвърдена културна институция с национална значимост и първостепенен фактор в динамичния духовен живот на Силистра.

Силно впечатление прави и богатият справочен апарат, изработен с голяма прецизност и търпение.

Приложенията: Пътят през годините в дати, за библиотечния колектив: директорите, методистите и библиотекарите, са изработени очевидно с голяма любов и с още по-голямо търпение, присъщо на прецизния изследовател.

Безспорно достойнство на труда са многобройните статистически таблици, съдържащи данни за всички основни библиотечни показатели – от 1959 до 2000 г., които с езика на цифрите показват периодите и на възход, и на известен застой, появил се след 1989 г., когато за библиотеките в страната настъпиха изключително тежки години, анализирани от Димитрина Христова с голяма деликатност и такт.

За мен специален интерес представлява и списъкът на по-важните информационни и библиографски издания на библиотеката, излезли от 1964 до 2000 г., които са плод на усилията на десетки библиотекарите и на стремежа им да бъдат максимално полезни на читателите.

Впечатлена съм от списъка на творците, посетили Силистра и взели участие в проявите на библиотеката, включващ 340 имена на писатели, поети, актьори. Оказва се, че благодарение на библиотеката хиляди силистренци са преживели звездни мигове на общуване с най-талантливите личности на България. Колко много енергия, сили и всеотдайност изисква подготовката на всяка среща! А е имало и години, в които срещите са били изключително много. Само през 1970-та те са 37, през 1982-та – 35, което означава, че почти всяка седмица на силистренци е гостувал един голям творец, дарил читателите с незабравими преживявания, които ги приобщават към духовността и общочовешките ценности, правят ги по-добри, по-мъдри, по-човечни.

Високо оценявам финалните рубрики на изследването „Аз работих в библиотеката“, съдържащи интервюта с двете бивши директорки на библиотеката Анета Кънчева и Димитрина Баснарова, както и очерка на Добрин Кузманов, написан с топлота и сърдечност.

С вълнение прочетох спомените и признанията на благодарните читатели за библиотеката, допринесла за нравственото и професионалното им израстване, поради което те я поставят в кръга на трите светилища на духа след църквата и училището. Какво по-голямо признание за пътя на силистренската библиотека, извървян през годините, и на труда на библиотечните специалисти.

Справочният апарат, съдържащ именен показалец, списък на 66 снимки, списък на съкращенията и библиография на използваната литература, значително обогатява съдържанието на труда, повишава информационната му стойност и разкрива богатото съдържание на изданието в различни ракурси.

В своето двутомно изследване – плод на многогодишни усилия, Димитрина Христова се доказва като добросъвестен и компетентен изследовател, обичащ обекта на своите научни дирения. Авторката представя своите убедителни анализи, изводи и обобщения в изискан научен стил. Въпреки респектиращия си обем книгата се чете леко и доставя истинско професионално удоволствие.

Не бих искала да подмина и факта, че в текста се усещат присъствието на авторката и голямата ѝ любов към книгата, към библиотеката, към колегите ѝ, на които е посветила своя приносен труд, но присъствието ѝ е деликатно и ненаатрапващо се, което е знак за голямата ѝ вътрешна извисеност.

Книгата на Димитрина Христова е и първата солидна, цялостна история на регионална библиотека в България и е безспорен принос както в историята на библиотеките, така и в културната история на страната ни, в която библиотеките винаги са заемали достойно място.

Христова, Димитрина. Път през годините : Ч. 1-2. Силистра : Ковачев. Ч. 1. 2006. 143 с. ; Ч. 2. 2009. 418 с.

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ

00 Общи въпроси на науката и културата

002 Печат. Книгознание. Документация. Информационна дейност

Арменски автори в България след 2003 г. Книги. 2003–2010. 25 загл. Бълг. ез. Юли 2010. НБКМ

Български автори, преведени на арменски език. Книги. 1944–2010. 31 загл. Рус. ез. Юли 2010. НБКМ

Латвийски, испански и финландски автори, преведени на български език. Книги. 1878–2009. 54 загл. Бълг. ез. Септември 2010. НБКМ

Преводи на италиански автори на бълг. език. Художествена литература и езикознание. Книги и статии. 2007–2009. 50 загл. Бълг. ез. Май 2010. НБКМ

Преводна художествена литература в периода 2007–2009. Книги. 2007–2009. 288 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

Турски автори в превод на бълг. ез. Бълг. автори, преведени на турски език. Книги и статии. 1990–2010. 167 загл. Бълг., тур., англ. ез. Септември 2010. НБКМ

02 Библиотечно дело. Библиотекознание

Книги, четене, фактори, развитие, прогнози. Книги и статии. 2000–2009. 64 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

Формиране на читателя през 40–70-те години на XX век. Книги и статии. 1992–2009. 85 загл. Бълг. и рус. ез. Януари 2010. НБКМ

1 Философия

Времето като вечност. Книги и статии. 1995–2006. 16 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБ Пл

159.9 Психология

Приносът на Виктор Франкъл в развитието на философската антропология. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2009. 46 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2010. РБР

Психологически аспекти за конфликти в младото семейство. Книги и статии. 1987–2009. 23 загл. Бълг. и рус. ез. Февруари 2010. РБР

Психология на икономическото поведение. Влияние на хороскопите. Астрология. Книги и full text. 1878–2010. 26 + 19 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Септември 2010. НБКМ

Убеждаването в аргументативен текст. Книги и статии. 1992–2009. 33 загл. Бълг. ез. Ноември 2010. РБ Пл

2 Религия. Теология

23/28 Християнска религия

Русенската митрополия и православните храмове в Русе. Книги и статии. 1909–2009. 174 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. РБР

3 Обществени науки

316 Социология. Социална психология

Етнически меньшинства в Болгарии и их социальное положение. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2010. 76 загл. Англ. и рус. ез. Април 2010. РБР

Идентичността на хората с увреждания. Книги и статии. 2000–2010. 46 загл. Бълг. ез. Април 2010. НБКМ

Културно-специфични подходи за обсъждане на проблеми и вземане на решения. Сравнителен анализ България–Германия. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2009. 62 загл. Бълг., англ. ез. Април 2010. РБР

Табути в културата и межкултурната комуникация. Книги, статии, интернет ресурси. 1991–2009. 66 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2010. РБР

Убеждаващото влияние на субкултурния език и субкултурните места за срещи. Книги и статии. 1990–2010. 30 загл. Бълг. и рус. ез. + англ. Септември 2010. НБКМ

Целите на организацията при нейния жизнен цикъл. Книги и статии. 1992–2010. 43 загл. Бълг. ез. Май 2010. РБР

Gender inequality in Europe. Книги, статии и интернет ресурси. 1991–2010. 81 загл. Англ. ез. Октомври 2010. РБР

Theories of identity. Книги, статии и интернет ресурси. 1982–2010. 41 загл. Англ. ез. Октомври 2010. РБР

32 Политика

Културно-специфични подходи при упражняването на власт (сравнителен

анализ България–САЩ). Книги и статии. 1992–2009. 68 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2010. РБР

324 Избори

Електронно гласуване в административни структури. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2010. 54 загл. Бълг. и англ. ез. Юни 2010. РБР

Президентски избори 1992 и 1996. Президентски платформи. 1992, 1996. 72 загл. Бълг. ез. Август 2010. НБКМ

Президентските избори в Русия 2008. Книги и статии. 2007–2009. 109 загл. Май 2010. Бълг. ез. НБКМ

327 Международни политически отношения. Световна политика. Международна политика. Дипломация

Икономически аспекти на националната сигурност. Икономически шпионаж. Книги и статии. 1998–2010. 25 загл. Бълг. ез. Септември 2010. РБ Пл

Насилне, екстремизъм и др. Книги и статии. 40 загл. Бълг. ез. Септември 2010. НБКМ

329 Политически партии и движения

Извънпарламентарен диалог на класическото ляво–дясно в българския политически живот. Книги и статии. 1989–2001. 274 загл. Бълг. ез. Май 2010. НБКМ

330 Икономически науки в цялост

Анализ на риска при иновационната дейност на фирмата. Книги и статии. 1992–2009. 73 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

330.1 Икономическа наука. Основни понятия на икономическата теория. Стойност. Капитал. Фондове

Рисковият капитал – фактор за развитието на бизнеса. Книги, статии и интернет ресурси. 1995–2010. 44 загл. Бълг. и англ. ез. Юли 2010. РБР

330.3 Динамика и развитие на икономиката

Външиноикономическата активност на фирмата – изследване на техникоикономическата целесъобразност на инвестиционен процес в условията на международен бизнес. Книги и статии. 1991–2009. 30 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

Формиране на икономическия потенциал на машиностроително предприятие

чрез инвестиции. Книги, статии и интернет ресурси. 1967–2010. 78 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Октомври 2010. РБР

331 Труд. Работодател. Работник. Наука за труда. Икономика на труда. Организация на труда

Обучение и инвестиции за подобряване на здравословните и безопасни условия на труд. Книги и статии. 1994–2010. 66 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Планиране на потребностите от човешки ресурси. Книги и статии. 2000–2010. 68 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

331.1 Теория на труда. Икономика на труда. Взаимоотношения между работещи и администрация (работодатели)

Иновационната дейност в организацията като фактор, влияещ върху мотивирането на служителите. Книги и статии. 1990–2009. 53 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

Мотивация на индивидите (персонала) в български държавни културни институции. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2009. 67 загл. Бълг., англ. ез. Май 2010. РБР

332 Регионална икономика. Териториална икономика. Поземлена икономика. Земя. Поземлена собственост. Недвижимо имущество

Регионална и икономическа политика в Община Плевен от 60-те години на XX век до днес. Книги и статии. 27 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБ Пл

Регионална политика на България от 60-те години на XX век до днес. Книги и статии. 1962–2008. 36 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБ Пл

334 Организационни форми и споразумения на стопанска дейност. Кооперативно дело, кооперация

Изследване на дейността на микропредприятие в условия на криза. Книги и статии. 1994–2010. 54 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Изследване факторите за локализиране на производствена фирма по метода на експертните оценки. Книги и статии. 1994–2009. 39 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Икономическата криза и управлението на малките и средни предприятия. Книги и статии. 12 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБ Пл

Същност и характеристика на малкия бизнес. Книги и статии. 1992–2010. 71 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБР

336 Финанси. Митническо дело. Банково дело. Пари

Анализ на управлението на бизнес кредита. Книги и статии. 1995–2010. 62 загл. Бълг. ез. Август 2010. РБР

Макроикономически показатели и влиянието им върху цените на акциите на БФБ. Книги и статии 1992–2010. 83 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. НБКМ

Проблеми при отчитането и изпълнението на местните бюджети. Книги и статии. 2000–2010. 63 загл. Бълг. ез. Юни 2010. НБКМ

Семейно подоходно облагане. Книги и статии. 24 загл. Бълг. и англ. ез. Септември 2010. НБКМ

Съвременни методи и техники на събирателната политика. Книги и статии. 1997–2007. 21 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБ Пл

Управление на външния дълг на Република България (2000–2009). Книги, статии и интернет ресурси. 1999–2009. 39 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБР

Финансиране на фирмите чрез емитиране на акции. Книги и статии. 1996–2008. 21 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБ Пл

338 Икономическо положение. Икономическа политика. Управление. Планиране. Производство. Услуги. Цени

Основни характеристики на българското предприемачество. Книги и статии. 1991–2008. 42 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

Промените в политиката и институциите в земеделието преди и след присъединяването на България към ЕС (1998–2009). Книги, статии и интернет ресурси. 1998–2009. 65 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБР

Туризмът в община Ловеч. Архитектурен резерват Старо Стефаново. Книги и статии. 1878–2009. 11 загл. Бълг. ез. Май 2010. НБКМ

Туристически ресурси и възможности за развитие на туризма в Община Плевен (2005–2010). Статии. 42 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБ Пл

Цените на петрола и икономическите кризи. Книги и статии. 1992–2010. 81 загл. Бълг. ез. Юли 2010. НБКМ

339.1 Общи въпроси на търговията. Пазар

Бранд мениджмънт в сферата на услугите. Книги, статии и интернет ресурси. 1989–2010. 66 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2010. РБР

Маркетингово проучване на пазара на автомобили в гр. Русе. Книги, статии и интернет ресурси. 1989–2009. 53 загл. Бълг. и рус. ез. Април 2010. РБР

339.5 Външна търговия. Международна търговия. Външно-търговска политика. Мита

Промислени компенсации в международния бизнес – същност, характеристика, особености, приложение. Книги и статии. 1992–2005. 15 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

339.9 Международни икономически отношения. Външноstopанска политика. Световно стопанство

Европейски програми преди и след присъединяването на България към ЕС. Книги, статии и CD. 1994–2010. 82 загл. Бълг. ез. Май 2010. РБР

Структурните фондове на Европейския съюз и възможностите на бизнеса в България. Книги и статии. 2003–2009. 21 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБ Пл

342 Държавно право. Конституционно право. Административно право

Международноправна защита на правата на човека, закрила на правата на човека. Книги и статии. 1992–2010. 240 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2010. НБКМ

343 Наказателно право. Наказателен процес. Учение за престъплението. Криминология

Длъжностното лице в българското наказателно право. Книги (1878–2010) и статии (1992–2010). 25 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

Прокуратура. Книги и статии. 1878–2009. 60 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

344 Специално наказателно право. Военно наказателно право. Военноморско наказателно право

Военни престъпления. Книги и статии. 85 загл. Бълг., рус., англ. и нем. ез. Април 2010. НБКМ

Дейност на военните съдилища. 1879–2010. Книги и статии. Бълг., рус., англ., нем. и фр. 108 загл. Април 2010. НБКМ

347 Гражданско право

Залог. Особен залог. Търговски залог. Книги, статии и интернет ресурси. 1928–2010. 92 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Октомври 2010. РБР

Митнически индивидуални административни актове. Книги и статии. 115 загл. Бълг. ез. + 5 full texts. Май 2010. НБКМ

Осребряване масата на несъстоятелността. Книги, статии и интернет ресурси. 1920–2010. 121 загл. Бълг. и англ. ез. Септември 2010. РБР

351 Основни задачи на общественото управление

Борба, противодействие на данъчни престъпления, правонарушения, измами. Книги и статии. 40 загл. Бълг. ез. Март 2010. НБКМ

Управление на промените в териториалната администрация на Република България. Книги и статии. 2004–2010. 56 загл. Бълг. и англ. ез. Януари 2010. НБКМ

352/353 Местни органи на управление
Проблеми и тенденции в социалната инфраструктура на Община Плевен (2005–2010). Статии. 49 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБ Пл

36 Социални грижи. Социално осигуряване. Застрахователно дело

Оценка на пазарните позиции и възможности на застрахователна компания чрез SWOT и PEST – анализите. Книги и статии. 1994–2010. 55 загл. Бълг. ез. Май 2010. РБР

Социални услуги в България. Книги и статии. 1992–2009. 36 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2010. НБКМ

37 Възпитание. Образование. Просвета. Организация на свободното време

Проф. Дечо Жечев Денев. Публикации от и за него. Книги и статии. 1952–2010. 156 загл. Бълг. ез. Юни 2010. НБКМ

Социална педагогика. Книги и статии. 2006–2009. 59 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Април 2010. НБКМ

Творчески портрет на Никола Атанасов Живков. Книги и статии. 1848–2006. 60 загл. Бълг. ез. Януари 2010. РБР

371 Организация на възпитанието и образованието. Училишно дело

Здравно-профилактични функции на физическото възпитание и спорта в началното училище. Същност и реализация. Книги и статии. 26 загл. Бълг. ез. Октомври 2010. НБКМ

Повишаване качеството на подготовка

на детски и начални учители в България. Книги и статии. 1996–2010. 22 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБ Пл

Училишната дисциплина през периода на социализма. Книги и статии. 1947–2006. 46 загл. Бълг. ез. Януари 2010. РБР

372.3 Занимания в предучилищна възраст

Игралката. Книги, статии и интернет ресурси. 1931–2010. 40 загл. Бълг. ез. Август 2010. РБР

Мястото на българския фолклор в обучението и възпитанието в предучилищна възраст (преди 1944 г. и след това). Книги и статии. 1905–2009. 67 загл. Бълг. ез. Януари 2010. РБР

Развлечения в детската градина за стимулиране на междуетническа толерантност у 5–7 год. дете. Книги и статии. 2000–2010. 34 загл. Бълг. ез. Юли 2010. НБКМ

Социално-педагогически тренинг с родителя върху примера на ООН за правата на детето и програмната система „Ръка за ръка“. Книги и статии. 2001–2009. 23 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

372.4 Основно образование

Иновации в училищното образование, групово организация на УВП в началното училище. Книги и статии. 1992–2009. 75 загл. Бълг. ез. Май 2010. РБР

Ролята на езиковите задачи в обучението по български език в средния курс. Книги, статии и интернет ресурси. 1979–2010. 43 загл. Бълг. ез. Декември 2010.

372.8 Други учебни предмети. Методика на обучението на отделните учебни предмети

Интеграционни процеси в съвременното образование в сферата на изкуствата. Книги и статии. 1997–2008. 19 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБ Пл

373 Видове общообразователни училища

Вечерна гимназия „Захари Стоянов“ – Русе. Статии. 1945–1974. 33 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Основно училище „Алеко Константинов“ – Русе. Книги и статии. 1962–2010. 32 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

Основно училище „Ангел Кънчев“ – Русе. Статии. 1900–2009. 28 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

Основно училище „Отец Паисий“ – Русе. Статии. 1938–2009. 54 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

ОУ „Тома Кърджиев“ – Русе. Статии. 1974–2010. 26 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Средно общообразователно училище „Възраждане“ – Русе. Статии. 1981–2009. 66 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

Средно общообразователно училище за европейски езици. Статии. 1972–2009. 230 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Средно общообразователно училище „Йордан Йовков“ – Русе. Статии. 1983–2009. 42 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

376 Възпитание, образование и обучение на специални групи и лица

Особености на невербалния интелект при 5–6-годишни деца с езикови нарушения и деца с артикулационни нарушения. Книги и статии. 1992–2010. 94 загл. Бълг. ез. Март 2010. НБКМ

377 Специално образование. Професионално образование. Професионални училища

Професионална гимназия по жп транспорт – Русе. Статии. 1970–2009. 18 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

Професионална гимназия по туризъм. Статии. 1972–2009. 18 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

378 Висше образование. Висши учебни заведения

Анализ на корупционните нагласи в българското образование. Книги и статии. 1993–2010. 59 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2010. РБР

Цитирани трудове на Маргарита Николова Атанасова в учебници и учебни помагала на висши учебни заведения и научни периодични издания на Пловдивския университет „П. Хилендарски“, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и Икономически университет – Варна. Книги и статии. 2000–2009. 80 загл. Бълг. ез. Април 2010. НБКМ

39 Етнология. Етнография. Нрави. Обичаи. Бит. Фолклористика

Културно обусловени подходи за управление на неравнопоставеността между половете. Сравнителен анализ: България и страна по избор. Книги, статии и интернет

ресурси. 1989–2009. 62 загл. Бълг., англ. ез. Април 2010. РБР

Публикации за гагаузите във фондовете на НБКМ. Книги и статии. 1878–2009. 64 загл. Бълг. ез. Август 2010. НБКМ

Съхранение и опазване на етносите и религиозните общности в град Сливен. Книги и статии. 1878–2010. 82 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. НБКМ

5 Математика. Естествени науки

502 Природа. Изучаване и опазване на природата. Опазване на растителния и животинския свят

Опазване на биоразнообразието на строгите резервати в България. Книги и статии. 1971–2009. 77 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

504 Наука за околната среда

Екологични рискове и екологична безопасност при бедствия, свързани с промишлени отровни вещества. Книги и статии. 1992–2010. 18 загл. Бълг. ез. Април 2010. НБКМ

531 Обща механика. Механика на твърдите тела

Публикации от и за проф. д-р Параскева Симова. Книги и статии. 1952–2010. 182 загл. Бълг., рус., англ. и нем. ез. Юни 2010. НБКМ

6 Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство

61 Медицина

Цитирани трудове на д-р Иво Спасов Петров в бълг. и чужди издания. Книги и статии. 1995–2010. 20 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2010. НБКМ

Цитирания на д-р Диана Крумова Трендафилова. Книги и статии. 1997–2010. 3 загл. Англ. и бълг. ез. Юни 2010. НБКМ

613 Хигиена

Наркомани. Наркотици. Статии. 07.2009–12.2009. 586 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. НБКМ

Наркотици и зависимости. Статии. 01.2009–12.2009. 374 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. НБКМ

614 Здравеопазване. Социална хигиена. Защита от нещастни случаи

Здравна конфликтология. Книги и статии. 52 загл. Бълг., рус., англ. ез. Март 2010. НБКМ

615 Фармация. Фармакология. Обща терапия. Токсикология

Кинезитерапия при дискови хернии на лумбалния гръбнак. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2008. 31 загл. Бълг. ез. Декември 2010. РБР

617 Ортопедия. Хирургия (обща въпроси). Офталмология

Кинезитерапия след оперативно лечение при фрактури на глезена. Книги, статии и интернет ресурси. 1971–2010. 43 загл. Бълг. ез. Декември 2010.

621.8 Машинни елементи. Механизми. Предавки (механични). Подемно-транспортно оборудване. Свързващи средства. Смазки

Енергийна ефективност в планетарни предавки. Книги, статии и интернет ресурси. 1968–2010. 67 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Юни 2010. РБР

628 Санитарна техника. Водоснабдяване. Канализация. Светотехника

Компостиране и приложението му в България. Книги и статии. 1993–2009. 20 загл. Бълг., англ. ез. Април 2010. РБР

Разделно събиране на отпадъци. Книги и статии. 1993–2009. 30 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. РБР

636.3 Дребен рогат добитък

Техники и технологии за отглеждане на кози. Книги и статии. 1980–2009. 33 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБР

636.5 Домашни птици

Технология за отглеждане на кокошки носачки. Проектиране на птицеферма за 3000 броя носачки. Книги и статии. 1968–2010. 92 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБР

638.1 Пчеларство. Медоносна пчела

Технология и съоръжения за практикуване на подвижно пчеларство. Книги, статии и интернет ресурси. 1982–2007. 26 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2010. РБР

65 Управление на предприятията. Организация на производството, търговията, транспорта и съобщенията. Полиграфическа промишленост и издателско дело

Културно-обусловени подходи за управление на комуникациите в организациите. Сравнителен анализ България–Гърция. Кни-

ги, статии и интернет ресурси. 1992–2010. 72 загл. Бълг. и англ. ез. Май 2010. РБР

657 Счетоводство

Проблеми при счетоводното отчитане на дълготрайни материални активи. Книги и статии. 2002–2010. 52 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБР

Счетоводно отчитане на нетекущи (дълготрайни) материални активи. Книги и статии. 2001–2008. 19 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБ Пл

658 Организация на промишленото производство (предприятие) и на търговията

Формиране и моделиране на производствена програма на фирма. Книги и статии. 1992–2009. 55 загл. Бълг. ез. Май 2010. РБР

69 Строителство. Строителни материали. Строително-монтажни работи

Договорни отношения в строителството. Книги, статии и интернет ресурси. 1955–2010. 112 загл. Бълг. и англ. ез. Септември 2010. РБР

7 Изкуство. Художествени занаяти. Фотография. Музика. Развлечения. Игри. Спорт

71 Планиране на населените места. Градоустройство. Градинска архитектура. Паркове. Оформяне на природната среда (ландшафта)

Руското гробище – Русе. Книги и статии. 1977–2009. 21 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

72 Архитектура

Цитирани трудове на Константин Савов Калинков. Книги, статии и сборници. 2000–2010. 4 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. НБКМ

75 Живопис

Визуална комуникация. Графична комуникация. Книги и статии. 1992–2009. 44 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

78 Музика

Композиторът и диригентът Александър Йосифов на 70 години. Книги и статии. 53 загл. Бълг. ез. Август 2010. РБ См

784 Вокална музика

Чалга културата в България. Книги и статии. 1992–2010. 34 загл. Бълг. ез. Септември 2010. НБКМ

791 Масови развлечения и представления

Съвременно испанско кино. Педро Алмодовар. Книги и статии. 1992–2009. 20 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБ Пл

Филмовото изкуство и Втората световна война. Книги и статии. 1964–2007. 17 загл. Бълг. и рус. ез. Април 2010. РБ Пл

796 Спорт. Спортни игри. Физическа култура

Организацията и управлението на спорта във ВУЗ като фактор за повишаване на мотивацията на студентите. Книги и статии. 1992–2009. 41 загл. Бълг. и англ. ез. Май 2010. НБКМ

796.5 Туризм. Алпинизъм. Ориентирне

Обучение по алпинизъм. Книги и статии. 1956–1988. 66 загл. Бълг. ез. Декември 2010. НБКМ

8 Езикознание. Филология. Литература

808.67 Български език

Библиография по българска фразеология и лексикология. Статии. 1952–2010. 448 загл. Бълг., нем., чеш., рус., унл. пол. и др. ез. Ноември 2010. НБКМ

Отстъпителни изречения в български и в италиански език. Книги и статии. 1970–2010. 54 загл. Бълг., рус., итал., англ. ез. Декември 2010. НБКМ

839.8 Датска литература

Ханс Кристиан Андерсен. Литература за него. Книги и статии. 1997–2008. 40 загл. Бълг. ез. Март 2010. РБ См

886.7 Българска литература

Българската литературна критика от края на ХХ в. и началото на ХХI в. за творчеството на Гео Милев. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2009. 87 загл. Бълг. ез. Ноември 2010. РБР

Георги Георгиев Джагаров. Библиография. Книги и статии. 1952–2008. 700 загл. Бълг., рус., англ., фр., нем. и др. ез. Август 2010. НБКМ

Стефан Любенов Коларов. Книги и статии. 1960–2010; 1992–2010. 81 загл. Бълг. ез. Септември 2010. НБКМ

Трифон Кунев. Публикации от и за него.

Книги и статии. 1898–2009. 143 загл. Бълг. ез. Април 2010. НБКМ

Леда Милева на 90 години. Книги. 1946–2007. 69 загл. Бълг. ез. Януари 2010. РБ См

Малчо Николов. Книги и публикации в пер. печат. 233 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. НБКМ

Образна система в „Самуил“ на Димитър Талев. Книги и статии. 1953–2010. 59 загл. Бълг. Септември 2010. РБР

Публикации за Захари Стоянов. Книги и статии. 1986–2010. 214 загл. Бълг. ез. Март 2010. НБКМ

Реклама и меднен живот на съвременната българска литература. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2010. 64 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБР

9 География. Биографии. История

904 Паметници на културата на историческите периоди. Археологически паметници. Старини

Опазването на документалното културно-историческо наследство на религиозните малцинства в България. Книги и статии. 1878–2009. 74 загл. Бълг. ез. Май 2010. НБКМ

Организация и управление на културно-историческото наследство. Книги и статии. 115 загл. Бълг., рус., англ. ез. Март 2010. НБКМ

Религиозни култове на Балканите в римската епоха. Книги и статии. 1992–2010. 62 загл. Бълг. ез. Декември 2010. РБР

908 Краезнание

История на читалище „Хр. Ботев“ с. Чокманово, Смолянска област. Книги и статии. 27 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. РБ См Кр

Клуб на дейците на културата. Статии. 2006–2009. 105 загл. Бълг. ез. Февруари 2010. РБ См Кр

Марко Стойчев – художникът от Райково. Статии. 22 загл. Бълг. ез. Декември 2009. РБ См Кр

Младен Койнаров – родопски народен певец. Книги и статии. 49 загл. Бълг. ез. Май 2010. РБ См Кр

Родопски будители – възрожденска интелигенция, учители, свещеници, книжовници, родени в Смолян и областта. Биографии. 47 загл. Юли 2010. РБ См

Селата Габрово и Еникьой, Ксантийско, в родопския печат до 1944 г. Димитър

Кудооглу. Книги и статии. 20 загл. Бълг. ез. Септември 2010. РБ См

Село Бъркач (Плевенска област). Книги и статии. 49 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБ Пл

Село Ласкар (Плевенска област). Книги и статии. 42 загл. Бълг. ез. Декември 2010. РБ Пл

Село Кутела, Смолянско – общи материали, образование, фолклор и обичаи, история. Книги и статии. 117 загл. Бълг. ез. Юни 2010. РБ См

Село Триград, Смолянско – общи материали, образование, култура, фолклор, етнография, история. Книги и статии. 238 загл. Бълг. ез. Октомври 2010. РБ См

Тома Ангелов Шишков – учител и общественик от с. Чокманово. Книги и статии. 11 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБ См Кр

Триград – природа и туризъм. Книги и статии. 207 загл. Бълг. ез. Октомври 2010. РБ См

92 Биографии

Полковник Владимир Серафимов – освободителят на Родопите. Книги и статии. 71 загл. Бълг. ез. Август 2010. РБ См

931 Стара и антична история

Жената в Римската империя. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2009. 47 загл. Бълг. ез. Април 2010. РБР

94 Средновековна и нова обща история

Средновековни рицарски ордени. Книги и статии. 1992–2010. 10 загл. Англ. и бълг. ез. Юли 2010. НБКМ

943.0 История на Германия

Ото фон Бисмарк. Книги и статии. 1968–2006. 16 загл. Бълг. и рус. ез. Юли 2010. РБ Пл

949.72 История на България

949.72.01 Първобитнообщинен строй Тракийското военно изкуство. Книги, статии и интернет ресурси. 1952–2010. 54 загл. Бълг. ез. Декември 2010. РБР

949.72.03 Период на феодализма в българските земи (VII в.–I пол. на XVIII в.)

Второ българско царство. Книги и статии. 2000–2010. 116 загл. Бълг., фр., англ. ез. Септември 2010. НБКМ

Четвърти кръстоносен поход на България. Книги и статии. 1878–2009. 31 загл. Бълг. ез. Януари 2010. НБКМ

949.72.04 Период на кризата на феодализма и зараждане на капиталистически отношения **Възраждане на българския народ (II пол. на XVIII в.–1878 г.)**

Публикации за Елена и Димитър Мутеви. Книги и статии. 1992–2010. 13 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2010. НБКМ

Църковнонационалните борби през Възраждането. Книги и статии. 1997–2010. 20 загл. Бълг. ез. Юли 2010. РБ Пл

949.72.05 България през периода на капитализма (1878–1944)

Иван Драсов – живот и дейност. Книги и статии. 1944–2010. 34 загл. Бълг. ез. Юни 2010. НБКМ

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБ Пл – Регионална библиотека, Плевен

РБР – Регионална библиотека, Русе

РБ См – Регионална библиотека, Смолян

Редактор *Елха Денева*
elha_deneva@abv.bg

НОВИ СПРАВОЧНИЦИ В НБКМ

Обществено-политически науки

Азербайджан : 100 вопросов и ответов / Ред. Тале Гейдаров, Талех Багиев. – Баку : Анг.-Азерб. мол. о-во, 2008. – 200 : с цв. ил.

Библиогр. с. 198–200.

ISBN 978-9952-806816

Алиев, Камил Магомедсалихович

Кумыкский энциклопедический словарь : А–Я / Состав. и гл. ред. К. М.–С. Алиев. – Махачкала : Респ. газетно-журнальная типогр., 2009. – 216 с. : с ил.

Името на авт. взето от гърба на загл. с. – Изд. Кумык. науч.-культурное о-во. Респ. обществ.-полит. газета Елдаш.

Байсвенгер, Мартин

Петр Николаевич Савицкий : 1895–1968 : Библиография опубликованных работ / Состав. и авт. введ. Мартин Байсвенгер = Petr Nikolaevich Savitskii : 1895–1968 : A bibliography of his published works / Ed and introd. by Martin Beisswenger. – Прага : Нац. библ. Чешской республики, 2008. – 113 с. – (Bibliografie Slovanske knihovny : 72)

Името на авт. не е отбелязано на кор.

ISBN 978-80-7050-543-4

Бегиян, Сергей Ренеевич

Православные святыни России / Авт.-состав. Сергей Ренеевич Бегиян. – Минск : Беларус. Православная Церковь, 2008. – 384 с. : с ил.

Авт. взет от с. 384.

ISBN 978-985-511-081-2

Бегиян, Сергей Ренеевич

Православные святыни мира / Авт.-состав. Сергей Ренеевич Бегиян. – Минск : Беларус. Православная Церковь, 2008. – 400 с. : с ил.

Авт. не е отбелязан на кор.

ISBN 978-985-511-082-9

Воробьева, Н. К.

Елена Ивановна Рерих : К 130-летию со дня рождения : Биобиблиогр. указатель / Состав. Н. К. Воробьева. – Москва : Междунар. Центр Рерихов, 2009. – 112 с. : с портр.

Името на авт. взето от гърба на загл. с. – Изд. Науч. библиотека Междунар. Центр Рерихов.

ISBN 978-5-86988-214-1

Гибсон, Клэр

Символы, знаки, эмблемы, мифы в материальной и духовной культуре / Клэр Гибсон ;

Пер. А. Озерова. – Москва : Эксмо, 2007. – 160 с. : с цв. ил.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-5-699-22979-6

Государственность России : словарь-справочник. Кн. 6. Документация государственных и церковных учреждений, сословных органов, органов местного управления и законодательные акты : конец XV века–февраль 1917 года. Ч. 1–2. / Состав. Химицина, Н. И. – Москва : Наука, 2009. 360 с.

ISBN 978-5-02-036757-9

Гриневецкий, Сергей Рафаилович и др. Дунайская энциклопедия : В 2 т. / С. Р. Гриневецкий, С. С. Жильцов, И. С. Зонн ; Под ред. П. С. Суворова. – Москва : Междунар. отношения, 2009. –

Т. 1. А–К. – 304 с. : с ил.

ISBN 978-5-7133-1348-7

Т. 2. Л–Я. – 229 с. : с ил.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-5-7133-1355-5

[Дзвесце пяцьдзесят] 250 асоб з Беларусі у дыялогах культур = [Two hundred fifty] 250 people from Belarus in the dialogue of cultures / Рэд. Т. Л. Пісарэнка, Л. У. Языковіч. – Мінск : Экоперспектива, 2008. – 416 с. : с портр.

ISBN 978-985-469-259-3

Криштопа, Н. В.

Муртузалиев Сергей Ибрагимович : Биобиблиогр. указ. к 60-летию со дня рождения / Состав. Н. В. Криштопа. – Махачкала : ИПЦ Дагестан. гос. унив., 2007. – 68 с. : с портр.

Името на авт. взето от гърба на загл. с. – Изд. Федер. агентство по образованию.

Махлина, Светлана Тевельевна

Словарь по семиотике культуры / Светлана Махлина. – Санкт-Петербург : Искусство, 2009. – 752 с.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-5-210-01591-4

Международный сводный каталог русской книги: 1918–1926 : Т. 1.– Санкт-Петербург : Рос. нац. библиотека, 2002. –

Т. 3. Ч. 2. Временник–Вячеслав / Состав. Н. И. Елисейкина и др. ; Ред. Е. К. Соколинский. – 2009. – XVIII, 677 с.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-5-8192-0379-8

Милюков, Павел Николаевич

Энциклопедия русской православной культуры / Павел Николаевич Милюков. – Москва : Эксмо, 2009. – 592 с.

ISBN 978-5-699-34836-7

Национальная академия наук Беларуси

Персональный состав, 1928–2008 гг. / Состав. О. А. Гапоненко и др. – Минск : Белорус. наука, 2008. – 376 с. : с портр.

Изд. НАН Беларуси.

ISBN 978-985-08-1007-6

Орбовин, Марија

Испунен живот : Библиографија Синише Пауновића / Марија Орбовин. – Чачак : Градска библ. Владислав Петковић Дис, 2008. – 384 с. : с ил. – (Едница Завичајна библиографија ; 14)

ISBN 978-86-83375-41-7

Памятные книжки губерний и областей Российской империи : Указатель содержания : Т. 1 – . / Состав. Н. М. Балацкая и др. – Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2002. – . – Изд. Рос. нац. библиотека.

Т. 3. Нечерноземный центр. – 2009

ISBN 978-5-86007-615-0

Ч. 1. Владимирская. Калужская, Московская и Рязанская губернии. – 1064 с., 6 л. : цв. к.

ISBN 978-5-86007-617-4

Ч. 2. Смоленская, Тверская, Тульская и Ярославская губернии. – 1168 с., 6 л. : цв. ил.

ISBN 978-5-86007-619-8

Российская академия наук. Архив

Архив Российской академии наук : Путеводитель по фондам (Москва) : Фонды личного происхождения / Под ред. В. Ю. Афиани ; Состав. Г. А. Савина и др. – Москва : Наука, 2008. – 632 с. – (Труды Архива Российской академии наук ; Т. 1(30))

ISBN 978-5-02-010366-5

Сводный каталог листовок первых лет Советской власти (25 октября (7 ноября) 1917–1925) : Т. 1 – . – Санкт-Петербург : Рос. нац. библиотека, 1996. – . –

Т. 7. Листовки органов управления железнодорожным транспортом, округов путей сообщения и отдельных железных дорог. – 2008. – 332 с.

ISBN 978-5-8192-0338-5

Српска библиографија : Книге 1868–1944 : Кн. 1 – . – Београд : Нар. библиотека Србије, 1989. – . –

Кн. 20. Vul-Z / Гл. и одг. уред. Сретен Угричић ; Гл. ред. Миодраг Живанов. – 2008. – XV, 538 с.

ISBN 978-86-7035-201-8

Српски биографски речник : 1 – . / Гл. уред. Младен Лесковац. – Нови Сад : Матица срп., 2004. – . –

2. В–Г / Гл. уред. Чедомир Попов. – 2006. – 883 с. : с портр.

ISBN 86-83651-62-2

3. Д–З / Гл. уред. Чедомир Попов. – 2007. – 928 с. : с портр.

ISBN 978-86-7946-001-1

Станојевић, Бранимир Б.

Сви српски архиепископи и патријарси / Сабрао, приред. и писао Бранимир Б. Станојевић. – Београд : Принцип Прес, 2008. – 224 с. : с цв. ил.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-86-85215-42-1

Филимонов, Владимир Альбертович

Николай Иванович Кареев : Биобиблиографический указатель : 1869–2007 / Состав. В. А. Филимонов. – Казань : Казан. гос. унив., 2008. – 224 с., 1 л. : портр.

Името на авт. взето от гърба на загл. с.

ISBN 978-5-98180-567-7

Чистякова, А. С. и др.

Русские писатели-богословы : Биобиблиогр. указ. : Вып. 1 – / Состав. А. С. Чистякова, О. В. Курочкина. – Москва : Пашков дом, 1997. – . (Духовные чтения)

Имената на авт. взети от гърба на загл. с. – Изд. Рос. гос. библиотека. Новоспасский монастырь.

[Вып. 3]. Исследователи богослужения и церковного искусства / Состав. А. С. Чистякова, Н. С. Степанова, О. В. Курочкина. – 2004. – 480 с.

ISBN 5-7510-0285-7

Badge, Peter

Nobels : Nobel laureates photographed by Peter Badge / Ed. Nikolaus Turner ; Epilogue Wim Wenders ; Biogr. Chris Richmond. – Weinheim : Wiley-VCH, 2008. – XII, 621 p. : portr.

ISBN 978-3-527-40816-0

Biografický slovník českých zemí / red. Jana Brabencová [et al.]. – Praha : Libri, 2004 – Sv. 10: Č–Čerma. – 2008. – XVII, 610 p. Sv. 12: D–Die. – 2009. – XVII, 215 p.

Enciclopedia personalitatilor din Romania : Enciclopedia biografica a femeilor so barbatilor contemporani cu cariera de succes din Romania : Lucrare principala. – 3. ed. – Zug : Hubners Who is Who, 2008. – 1516 p. : portr.

ISBN 978-3-7290-0077-3

Enzyklopadie Migration in Europa : Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart / Hrsg. von Klaus J. Bade et al. – 2. Aufl. – Paderborn etc. : Schöningh etc., 2008. – 1156 p. : ill.

ISBN 978-3-506-75632-9

Martindale-Hubbell international law digest : Argentina-Vietnam international law digest : Selected international conventions. – New Providence, NJ : Martindale-Hubbell, 2003. – p. v.

ISBN 1-56160-554-9

Martindale-Hubbell international law directory : 1–2. – New Providence, NJ : Martindale-Hubbell, 2003. –

ISBN 1-56160-552-2

1. Europe, Asia, Australasia Middle East, Africa : Professional biographies law firm associations experts and services. – p. v.

2. North America, the Caribbean Central America, South America : Professional biographies law firm associations experts and services. – p. v.

Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. Т. 1. Україна. Ч. 1–2 / уклад., ред. Євген Захаров, Василь Овсієнко. – Харків : Права людини, 2006.

Т. 1. – 516 с., 17 л. : ил.

Т. 2. – 1020 с., 10 л. : ил.

Библиогр. след. всяка статия.

ISBN 966-8919-09-2

Soupis pramenu k dejinam narodu Ruska, Ukrajiny a Beloruska do roku 1945 z archivu Ceske republiky : D. 1–. – Praha : Nar. knih. CR, 2002. –

Ed. Slovan. knih. Min. vnitra Ceske rep. odbor archivni spravy a spisove sluzby.

D. 5. Archivy Severoceskeho a Vychoceskeho kraje. – 2008. – 213 p.

ISBN 978-80-7050-548-9

D. 6. Archivy Severoceskeho kraje. – 2008. – 213 p.

South East and Central Europe media handbook : Vol. 1–2 / Ed. Oliver Vujovic, Radomir Licina. – Vienna : SEEMO, 2008. –

ISBN 978-3-9502153-4-2

Vol. 1. – 936 p., 4 f. : col. ill.

Vol. 2. – 1184 p., 4 f. : col. ill.

Who is who в России : Биографическая энциклопедия успешных людей России : Основное издание. – 2. изд. – Zug : Hubners Who is Who, 2008. – 2634 p. : portr.

ISBN 978-3-7290-0069-8

Who is who in der Bundesrepublik Deutschland : Supplementwerk der biographischen Enzyklopadie fuhrender Frauen und Manner Deutschlands : Bd. 1–2. – 14. Ausg. – Zug : Hubners Who is Who, 2008. –

ISBN 978-3-7290-0075-9

Bd. 1. A–Mas. – 2682 p. : portr.

Bd. 2. Mat–Z. – 2683–5358 p. : portr.

Who is who in Osterreich : Supplementwerk der biographischen Enzyklopadie fuhrender Frauen und Manner Osterreichs. – 22. Ausg. – Zug : Hubners Who is Who, 2008. – 2299 p. : portr. + 1 CD

ISBN 978-3-7290-0074-2

Who is who v Slovenskej republike : Zivotopisna encyklopedia vyznamnych zien a muzov Slovenska : Dodatkovie dielo. – 5. vyd. – Zug : Hubners Who is Who, 2008. – 1185 p. : portr.

ISBN 978-3-7290-0076-6

Літературознавство, езикознавство і мистецтво

Абрагімовіч, Марына

Беларуска-балгарскі узаемапераклад : 1991–2008 гг. : Бібліягр. Даведнік / Склад. Марына Абрагімовіч. – Мінск : Права і эканоміка, 2009. – 70 с.

Імето на авт. взето от гърба на загл. с. – Изд. Беларус. товариства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Товариства Беларусь–Балгарыя.

ISBN 978-985-442-673-0

Большой академический словарь русского языка : Т. 1–. – Москва и др. : Наука, 2004. –

Изд. РАН. Инст. лингв. исследований.

ISBN 5-02-033660-2

Т. 10. Медяк–Мячик / Ред. Л. Е. Кругликова, В. П. Фелицына. – 2008. – 573 с.

ISBN 978-5-02-036300-7

Большой англо-русский словарь : В 2 т. / Под общ. руководством И. Р. Гальперина, Э. М. Медниковой = New Endlish-Russian dictionary / I. R. Galperin, E. M. Mednikova. – 4 изд., испр. – Москва : Рус. язык, 1987–1988. –

Т. 1. А–М. – 1987. – 1040 с.

С Дополнением. – 1980. –

Т. 2. N–Z. – 1988. – 1072 с.

С Дополнением. – 1980. –

Гістарычны слоўнік беларускай мовы : Вып. 1–. – Мінск : Беларус. навука, 1982. – Изд. НАН Беларусі. Инст. мовы і літаратуры ім. Якуба Коласа і Янкі Купалы.

Вып. 29. Пристрастный–рак / Под ред. А. М. Булыкі. – 2009. – 484 с.

ISBN 978-985-08-1028-1

Гребенева, Юлия Николаевна

Словарь омонимов и омоформ русского языка / Ю. Н. Гребенева. – Москва : Айрис-пресс, 2008. – 351 с. – (От А до Я)

ISBN 978-5-8112-3152-2

Динин, Якша

Тимочки дијалекатски речник / Якша

Динић. – Београд : Инст. за срп. језик, 2008. – XXX, 921 с. – (Монографије / Институт за српски језик САНУ ; 4)

ISBN 978-86-82873-17-4

Емельянова, Елена Александровна

Старообрядческие издания кирилловского шрифта конца XVIII–начала XIX в. – Москва : Пашков дом, 2010. 640 с.

ISBN 978-5-7510-0469-9

Этимологический словарь славянских языков : праславянский лексический фонд : вып. 1 – / Под ред. О. Н. Трубачева. – Москва : Наука, 1974 – .

Изд. РАН. Инст. рус. языка им. В. В. Виноградова

Вып. 33. *orzbotěti–*ormajati (se) / Под ред. А. Ф. Журавлева. – 2007. – 284 с.

ISBN 5-02-035689-1

Вып. 35. *orzstegati(se)–*orzjyti(se) / Под ред. А. Ф. Журавлева. – 2009. – 233 с.

ISBN 978-5-02-036883-5

Кандраценя, Ірына Уладзіміраўна и др. Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы / І. У. Кандраценя, Л. П. Кунцэвіч ; Пад рэд. А. А. Лукашанца. – Мінск : ТетраСистемс, 2009. – 704 с.

Изд. Инст. мовы і літаратуры ім. Якуба Коласа і Янкі Купалы. НАН Беларусі.

ISBN 978-985-470-861-4

Кузнецова, Ирина и др.

Сергей Павлович Дягилев: 1872–1929 : Материалы к библиографии / Состав. И. Кузнецова, А. Лапидус. – Санкт-Петербург : Санкт-Петербург. гос. унив. культуры и искусств, 2007. – 556 с. – (Знаменитые эмигранты России)

Имената на авт. взети от грѣба на загл. с. – Изд. Информ.-культ. Центр Русская эмиграция. М-во культуры и массовых коммуникаций РФ и др.

ISBN 978-5-94708-082-7

Поимник на книжевната теорија / Приред. Ката Кулавкова. – Скопје : Макед. акад. на науките и уметностите, 2007. – XV, 669 с.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-608-203-003-6

Попвасилева, Александра

Толковен речник на одбрани зборови од костурскиот дијалект / Александра Попвасилева. – Скопје : Макавеј, 2005. – 121 с. – (Едиција Лексикографија)

ISBN 9989-922-86-1

Слива, Алексей Иванович и др.

Библиографические материалы российской части книжной выставки XIV Международного съезда славистов : Указатель

литературы / Состав. А. И. Слива, Л. Б. Ким. – Москва : ИНИОН РАН, 2008. – 140 с.

Имената на авт. взети от грѣба на загл. с. ISBN 978-5-248-00447-8

Степовик, Дмитро Власович

Бібліографічний покажчик за 1988–1998 роки : До 60-річчя з дня народження / Дмитро Степовик. – Київ : Бібліотека українця, 1998. – 136 с.

ISBN 966-7419-26-6

Степовик, Дмитро Власович

Бібліографічний покажчик : До 70-річчя від дня народження / Дмитро Власович Степовик. – Київ : Инст. мистецтвознавства, фольклористики та

етнології ім. М. Т. Рильського, 2008. – 206 с., 52 л. : с портр., цв. ил.

Изд. НАН України.

ISBN 978-966-020-5012-3

Уласевіч, Вікторыя Іванаўна и др.

Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Дагулевіч. – Мінск : ТетраСистемс, 2009. – 448 с.

Изд. Инст. мовы і літаратуры ім. Я. Коласа і Я. Купалы НАН Беларусі.

ISBN 978-985-470-860-7

Хлебев, Борис

Речник сленга : Енглеско-српски, српско-енглески / Борис Хлебев. – 2. изд., доп. – Београд : Београд. книга, 2006. – 280 с. – (Библиотека Пут у речи ; Кн.. 6)

Библиогр. в края на кн.

ISBN 86-7590-150-X

Flici-Guendil, Djamil

Diwan al-fen : Dictionnaire des peintres, sculpteurs et designers Algériens / Djamil Flici-Guendil ; Pref. de Mounir Bouchenaki. – Algiers : Anep etc., 2007. – 357 p. : col. ill.

Bibliogr. p. 335–339.

ISBN 978-9947-21-354-4

Hamon, Philippe et al.

Dictionnaire thematique du roman de mœurs en France : 1814–1914 : T. 1–2. / Philippe Hamon, Alexandrine Viboud. – Paris : Presses Sorbonne Nouv., 2008. –

T. 1. A–I. – 442 p.

ISBN 978-2-87854-453-4

T. 2. J–Z. – 410 p.

ISBN 978-2-87854-454-1

Kari, Ethelbert Emmanuel

Degema : English dictionary with English index / By Ethelbert Emmanuel Kari. – Tokio : I.L.C.A.A., 2008. – XLIV, 234 p. – (Asian and African lexicon ; № 52)

Ed. Tokio Univ. of Foreign Studies.

ISBN 978-4-86337-018-0

Literatura polska w przekładach 1971–1980 / Oprac. Danuta Bilikiewicz-Blanc et al. – Warszawa : Bibl. Narodowa, 2008. – XVIII, 404 p. : ill.

ISBN 978-83-7009-808-7

Prehl'ad publikacji z językoznawstwa, literatury, etnologii a historii za roky 2003–2007 : Vyber / Ed. Peter Zenuch. – Bratislava : Sloven. kom. slavistov etc., 2008. – 164 p.

ISBN 978-80-968971-8-6

Rzetelska-Feleszko, Ewa et al.

Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie : T. 1–. / Ewa Rzetelska-Feleszko, Jerzy Duma. – Warszawa : Slavistyczny Ośrodek Wyd., 2008. –. (Język na pograniczach ; 34)

Ed. PAN. Inst. Slawistyki.

T. 1. A–O. – 2008. – 368 p.

ISBN 978-83-89191-67-0

Spinozzi Monai, Liliana

Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Baudouin de Courtenay / Liliana Spinozzi Monai. – [Udine] : Consorcio Univ. del Friuli, 2009. – 704 p. : m.

ISBN 978-961-254-142-2

Stotz, Peter

Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters. Bd. 1, Einleitung, lexikologische Praxis, Wörter und Sachen, Lehnwortgut / Peter Stotz. – München : Beck, 2002?. 723 p.

ISBN 3-406-49355-6

Uchytíl, Krystof

Bulharsko-cesky, cesko-bulharsky slovník = Българско-чешки, чешко-български речник / Krystof Uchytíl. – Praha : Český klub, 2009. – 408 p.

Парал. загл. отбел. погр.: Вългарско-чешки, чешко-вългарски речник. – Авт. не е отбелязан на кор.

ISBN 978-80-86922-18-8

Wix, Gyorgyne

Regi magyarországi szerzők : RMSz: 1– / Wix Gyorgyne. – Budapest : Országos Széchényi Kvt., 2008. –.

1. A kezdetektől 1700-ig / Szerk. és befejezte P. Vasarhelyi Judit. – 2008. – 1036 p.

ISBN 978-963-200-534-0

Естествени науки и техника

Большой строительный терминологический словарь-справочник : Официальные и неофициальные термины и определения в

строительстве, архитектуре, градостроительстве и строительной технике / Состав. В. Д. Наумов и др. ; Под ред. Ю. В. Феофилова. – Минск : Минсктиппроект, 2008. – 816 с.

Библиогр. в края на кн.

ISBN 978-985-6735-52-6

Попов, Маркс Христов

Терминологический словарь по техникте / М. Попов. – Москва : Технетика, 2009. – 392 с. – (Ценологические исследования ; Вып. 42)

Библиогр. в края на кн.

ISBN 9-785902-926146

Cossette, Claude

La publicité de A a Z : Dictionnaire technique français-anglais / Claude Cossette. – Saint-Nicolas : Presses de l'Univ. Laval, 2006. – XVIII, 288 p. : col. ill.

ISBN 978-2-7637-8407-6

Wright, Larry et al.

Great lakes lighthouses encyclopedia / Larry Wright, Patricia Wright. – Erin : Boston Mills, 2006. – 448 p. : col. ill.

Библиогр. p. 439–441.

ISBN 978-1-55046-399-6

Медицина, селско стопанство и спорт

Бакал, Д. С. и др.

Большая олимпийская энциклопедия : чемпионы и рекордсмены, страны-участницы, завоеванные награды, олимпийские виды спорта, рекорды и достижения : самое полное современное издание / Д. С. Бакал, С. П. Безверхий, Н. В. Большакова. – Москва : Эксмо, 2008. – 592 с.

ISBN 978-5-699-27387-4

Справочници с общ характер

Ми-Анова енциклопедија општа и македонска : Т. 1–. / Ред. Јован Павловски. – Скопје : МИ-АН, 2006. –.

ISBN 9989-613-91-5

Т. 1. А–Ж. – XII, 498 с. : с ил.

ISBN 9989-613-92-3

Т. 2. З–Л. – XII, 449–948 с. : с ил.

ISBN 9989-613-93-1

Т. 3. М–П. – XII, 949–1390 с. : с ил.

ISBN 9989-613-94-Х

Т. 4. Р–Ш. – XII, 1391–2014 с. : с ил.

ISBN 9989-613-98-2

Редактор Елха Денева
elha_deneva@abv.bg

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“
НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ ЗА 2011 г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	4,00 лв.	☐ 12 лв.	☐ 24 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Юлияна Павлова – Административно-стопански отдел, тел. 988 28 11 (вътр. 292).
e-mail: y.u.pavlova@nationallibrary.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Административно-стопански отдел, Юлияна Павлова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSE, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София.

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Административно-стопански отдел, Верка Димова

**Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**